

Doktor
Cavad Heyət

İKİ ELİN
AĞSAQQALI

İKİ ELİN AĞSAQQALI

.

TƏHSİL

BAKİ – 2005

İKİ ELİN AĞSAQQALI

.

«TƏHSİL» NƏŞRİYYATI
BAKİ – 2005

84.2 Az
İ 38

Naşiri
Bəhrüz Axundov

Tərtibçi və redaktoru
Gülər Ələkbər qızı

İ 38 İki elin ağsaqqalı. Bakı, «Təhsil», 2005, 160 səh.

Bu kitab dünya şöhrətli alim – cərrah, türkoloq, İranda nəşr edilən və Azərbaycan mədəniyyətinin inkişafında müstəsna yeri olan «Varlıq» jurnalının yaradıcısı, baş redaktoru **Cavad Heyətin 80 illik yubileyinə** həsr olunmuşdur. Kitaba C.Heyəti tanıyanların bu böyük insan haqqında ürək sözləri və ona həsr olunmuş şeirlər toplanmışdır.

İ 4702060204 2005
053

84.2 Az

© «Təhsil», 2005

REDAKTORDAN

Tanrı adama çox şey verə bilər. Elə qədd-qamət verər ki, o bu qədd-qamətlə heç kəsin kölgəsində qalmaz. Tanrı bəndəsinə elə bir yaraşlıq verər ki, yaşının səksənində də siması işığını, cazibəsini itirməz. Elə ağıl-kamal, elə idrak verər ki, cilalanmış almaz kimi kəsmək istədiyi hər şeyi kəsər. Böyük Yaradan öz yaratdığı varlığa bunlardan daha ali bir keyfiyyət – İNSANLIQ verər. Doktor Cavad Heyət Tanrının sevimli bəndəsidir. Çünki Tanrı bütün sadalanan keyfiyyətlərin hamısını ona verib.

Sizə təqdim olunan bu kitabda Cavad Heyətin məslək dostlarının, həmkarlarının ürək sözləri toplanıb. Yazılar görkəmli alimin 75 və 80 illik yubileyləri münasibəti ilə, müxtəlif vaxtlarda yazılsa da, onlardakı ruh – rəğbət, heyranlıq, nəhayət, məhəbbət hissləri bu gün də eyni dərəcədə tərəvətlidir.

Tibb və türkologiya sahəsində dəyərli irs yaratmış görkəmli alim Cavad Heyət uzun illərdir ki, elmi fəaliyyətinin çoxşaxəliliyi, ləyaqəti, insan şəxsiyyətinə aid ən nəcib keyfiyyətləri ilə onu tanıyanların qəlbində gözəl hisslər, gözəl sözlər doğurur. Belə sözlər əvvəl də deyilib, indi də deyilir, hələ çox illər sonra da deyiləcək. Çünki Cavad Heyətlə tək bir ailə, tək bir nəsil deyil, bütün türk dünyası qürur duyur. Budur, xoşbəxtliyin Cavad Heyət zirvəsi!

CAVAD HEYƏT DÜNYASI

Nizami XUDİYEV,

Azərbaycan Televiziya və Radio Verilişləri

Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinin sədri,

millət vəkili, filologiya elmləri doktoru, professor

Türk dünyasının ən qüdrətli övladlarından biri, bütün dünya türklərinin qürur və fəxarət yeri olan, bir əlində qələm, bir əlində bıçaq öz xalqının, millətinin, bütövlükdə insanların fiziki və mə-nəvi sağlamlığının keşiyində sərhəd əsgəri kimi sərvaxt dayanan, əllərinin hikməti, sirri-sehri ilə möcüzələr yaradan möhtərəm doktor Cavad Heyətin 80 illik yubileyi tamam olur.

Fəxrlə qeyd etmək istəyirəm ki, ömrü boyu heyrətamiz dərəcədə misilsiz işlərə imza atan Cavad Heyət haqqında indiyədək mən də bir sıra məqalələr yazmışam, 2002-ci ildə «Azərbaycan-telefilm»-in çəkdiyi «Cavad Heyət varlığı» adlı sənədli televiziya filminin ssenari müəllifiyəm, görkəmli alimin 80 illik yubileyinə həsr etdiyim kitab isə bu yaxınlarda işıq üzü görəcək.

Yeri gəlmişkən, onu da deyim ki, «Cavad Heyət varlığı» filmi, böyük alimin Bakıda keçirilən 70 illik yubileyinin videoyazısı, ona həsr olunmuş «Dastan», «Durna teli» verilişləri televiziya-yamızın qızıl fondunda qorunur.

Və əziz dostumun yuvarlaq yubileyi qarşısında bir daha onun haqqında yazdıqlarıma diqqət yetirdim, ssenarim əsasında çəkilmiş filmə baxdım. Bütövlükdə Cavad Heyətin keçdiyi mənalı, şə-rəfli ömür yoluna nəzər saldım. Etiraf edirəm ki, onun qısa zaman kəsiyində həyata keçirdiyi və bir insan ömrünə sığmayacaq qədər böyük işlərinin qarşısında yenə də heyrətimi gizlədə bilmədim.

Cavad Heyət kimdir? Onun Azərbaycan, İran, bütövlükdə dünya elminin, təbabətinin və mədəniyyətinin inkişafında hansı

xidmətləri var? Təbii ki, bu suallara bir məqalədə cavab vermək çətindir. Çünki Cavad Heyət yaradıcılığı elə əhatəli, çoxşaxəli, ensiklopedik məzmun və səciyyə daşıyır ki, onun araşdırılması, öyrənilməsi və dəyərləndirilməsi böyük vaxt və zaman tələb edir. Çox qısa desəm, mən Cavad Heyəti XX əsrin möcüzəsi hesab edirəm. Dünyanın ən usta, ən mahir cərrahlarından, təbiblərindən biri olan Cavad Heyəti başqa cür qiymətləndirmək mümkün deyil. Təsadüfi deyil ki, onun yarım əsr əvvəl gördüyü işlər elə bu gün də yenilik, təzəlik sayılır.

Türk dünyasının dünya elminə bəxş etdiyi bu böyük alimə, elm adamına, Cavad Heyət şəxsiyyətinə hansı yöndən, hansı prizmadan yanaşsan, onun yaradıcılığını hansı aspektdən araşdırsan, insanlığa başucalığı gətirən əməllərlə qarşılaşarsan.

Cavad Heyət ömrün, taleyin seçdiklərindəndir, Tanrının seçilmiş bəndələrindəndir. Belə olmasaydı, o, bir neçə sahədə paralel olaraq belə böyük uğurlar qazanmaz, şöhrət tapmazdı.

Cavad Heyət elə bir ömür yaşayıb ki, o ömrün salnaməsini yaratmaq həm asandır, həm çətindir, həm də çox məsuliyyətlidir. Bu ömür elə bir ömürdür ki, onda alim və ədib qələmi birləşib, yüksək mənəvi amallar uğrunda mübarizə aparıb. Bu ömür insanların, xalqların birliyinə xidmətdə keçib. Bu ömür yalnız bir xalqa, bir millətə məxsus olmayıb, bəşəriyyətə xasdır. Bu ömür öz dahi sələflərinin ənənəsini ləyaqətlə davam etdirməyə sərf olunub.

Bəs Cavad Heyət bu nüfuzu, bu şöhrəti necə qazanıb?

Əvvəla, mən tam məsuliyyətlə demək istəyirəm ki, o, hər bir uğuruna zəhməti, çalışqanlığı, bir də Tanrının ona bəxş etdiyi istedadı sayəsində nail olub. Digər tərəfdən, o öz biliyini yorulmadan, usanmadan arayıb-axtarmaqla zənginləşdirib.

İkincisi, belə bir məşhur deyim var: ot kökü üstə bitər. Bu kəlamda böyük hikmət var, çünki kökü olmayan bir ağac tez çürü-

yər, ayaq üstə duruş gətirə bilməz. Əsli-nəcabəti, soykökü olmayan bir insan da qaynar qazana bənzər dünyada, narahat dənizdə gəmi kimi çalxalanan zəmanədə tez itib-batar, həyatın dibinə yuvarlanar. Cavad Heyət də elə bir kişinin ailəsində böyüyüb ki, o elə Cavad Heyət olmalıydı. Onun başqa cür olmağa haqqı yox idi. Bəli, bu gün bütün dünyanın tanıdığı, elmini və sözünü qəbul etdiyi Cavad Heyət tanınmış bir ziyalının ailəsində tərbiyə alıb. Atası Mirzə Əli Heyət görkəmli ictimai və dövlət xadimi, hüquqşünas alim, maarifpərvər ziyalı olub, məsul vəzifələrdə çalışıb. Və bu kişi on övladının onunu da əqidəli, məsləkli, savadlı, vətənpərvər, qeyrətli vətəndaşlar kimi böyüdü.

«Allah insana hürriyyət, seçmək imkanı verib. Mən də azad olmaq üçün həkimliyi seçdim» deyən Cavad Heyət əvvəlcə Tehranda, sonra İstanbulda, daha sonra Avropada – Parisdə mükəmməl təhsil alıb, bir müddət elə Paris Universitetinin cərrahlıq klinikaşında çalışıb. 1952-ci ildə ixtisaslı cərrah kimi Tehrana qayıdıb.

Bir rəqəmi də qürurla dilə gətirmək istəyirəm: ömrünü, taleyini elmə, təbabətə bağlayan Cavad Heyət Şərqdə ən unikal cərrahiyyə əməliyyatlarının müəllifidir, ümumiyyətlə, o, 52 illik həkimlik təcrübəsində 20 mindən çox cərrahiyyə əməliyyatı aparıb, minlərlə insanın həyatını xilas edib.

Cavad Heyət, demək olar ki, hər yerdə birinci olub və özü də bunu etiraf edir. Birinci olmağın nə qədər çətin, məsuliyyətli olduğunu isə, mənəcə, hər kəs çox yaxşı anlayır. «Cərrahlıq həm elm, həm də sənətdir. Mən həmişə inandığım həqiqətləri həyata keçirmək istəmişəm» deyən Cavad Heyət 1954-cü ildə ürək əməliyyatları aparmağa başlayıb, 1961-ci ildə İran mühiti üçün böyük uğur sayılan, ilk dəfə böyük müvəffəqiyyətlə keçən açıq ürək əməliyyatı da Cavad Heyətə aiddir. O, İranda eksperimental cərrahiyyənin bünövrəsini qoyub, ilk dəfə ürək qapaqlarını dəyişdirib. Tehranda ilk böyrəkköçürmə əməliyyatları da məhz Cavad

Heyətin adı ilə bağlıdır. Bu nailiyyətlərə görə o, 1963-cü ildə Beynəlxalq Cərrahlıq Akademiyasının üzvü seçilib.

Az vaxtda ürək cərrahiyyəsinin öncülü kimi məşhurlaşan Cavad Heyət 1983-cü ildə dünyanın ən şöhrətli cərrahiyyə qurumu olan Paris Cərrahiyyə Akademiyasına üzv seçilib.

Tibbə aid çoxlu sayda sanballı kitabın, cərrahiyyəyə aid üç cildlik dərsliyin müəllifi, 12 il «Daneşe-pezeşki» – «Tibb elmi» dərgisinin nəşiri olan doktor Cavad Heyət 1988-ci ildən Azad İslam Universitetinin cərrahiyyə professorudur, Universitetin cərrahlıq şöbəsinin rəhbəridir. Bu, həm də o deməkdir ki, yeni Cavad Heyətlər yetişir, Cavad Heyət öz elmini, öz biliyini əsirgəmədən tələbələrinə öyrədir. Demək, «Çalışmışam ki, həyatda elm öyrənəm və elm öyrədəm. İnsan həyatda biliklə yaşamalıdır» deyən Cavad Heyət, həm də böyük müəllimdir. İslam dünyasının böyük şəxsiyyəti Həzrəti Əlinin belə bir fikri var: «Kim mənə bir hərf öyrətsə, ömrüm boyu ona qul olaram.» Bu mənada, tələbələri Cavad Heyətə çox borcludurlar.

Bütün bu sadaladıqlarımın hamısı, bəlkə də, dildə çox asan səslənir. Amma bunların arxasında yuxusuz gecələr, gərgin və hərtərəfli çalışmalar, nəzəriyyə və bu nəzəriyyəyə əsaslanan praktika, böyük səbir, təmkin, iradə dayanır. Özünün dediyi kimi, bu işlər ona həyəcan, emosiya, stres, iztirab bahasına başa gəlib.

Hər bir sənət sahibi ilk addımını həyəcanla xatırlayır: istər həkim, istər yazıçı-şair, istərsə də digər peşə sahibləri. Cavad Heyət də keçirdiyi ilk cərrahiyyə əməliyyatını, özü də çox uğurlu əməliyyatı həm sevinə-sevinə, həm həyəcanla xatırlayır. Bunun özü də xoşbəxtlikdir.

Dünyaşöhrətli korifey cərrahlardan biri olan doktor Cavad Heyətin elmi fəaliyyəti təkcə təbabətlə məhdudlaşmır. O, həm də böyük tarixçi alim və filoloqdur. Ömrünün önəmli bir hissəsini Türk-Azərbaycan tarixinin, dil və ədəbiyyatının tədqiqinə həsr

edib, elmi türkoloji araşdırmalarla məşğul olub, nəşirlik edib. Cavad Heyət sənəti, ədəbiyyatı, dilçiliyi, tarixi də bir həkim kimi tədqiq edib və özü demişkən, bunun da xeyrini görüb.

Cavad Heyətin ən böyük xidmətlərindən biri də onun «Varlıq»dır.

İranda İslam İnqilabının qələbəsindən sonra verilən nisbi dil azadlığından bəhrələnən alovlu vətənpərvər ziyalı dostları ilə birgə «Varlıq» dərgisinin nəşrinə başlayır. Nə az, nə çox, düz 26 ildir ki, Azərbaycan-türk dili, ədəbiyyatı, tarixi və folklorunu bu jurnal vasitəsilə yayır.

Mən «varlığımızın ifadəsi və sənədi olan» azadlıq quşu «Varlıq» haqqında xüsusi danışmaq istəyirəm.

«Varlıq»! İnanmıram indi kiminsə bu dərgi haqqında informasiya, məlumatı, bilgisi olmasın. İnanmıram, indi kimsə bu dərgi haqqında eşitməmiş olsun. İnanmıram, indi kimsə bu dərgi ilə öyünməsin, fəxr etməsin. Bu öyüncü, bu qürur hissini bizə bəxş edən isə, sözün həqiqi mənasında, böyük azərbaycanlı olan doktor Cavad Heyətdir. Və 26 ildir ki, bu jurnal bizimlədir. Bəlkə də, belə uzunömürlü ikinci bir jurnal, dərgi ağılımıza, xəyalımıza gətirə bilmərik. Mətbuat tariximizə nəzər salsaq görərik ki, mətbu orqanlarımızın əksəriyyəti çox qısa ömür yaşayıb. «Varlıq» isə 26 ildir ki, bizimlə yol gəlir. Biz indi Cavad Heyəti – ağsaqqal alimimizi, böyük təbibimizi, görkəmli nəşirimizi təkcə 80 illik yubileyi münasibətilə deyil, həm də təməlini, bünövrəsini qoyduğu bu jurnalın 26 illiyi münasibətilə təbrik edirik. Cavad Heyət gözünün nurunu, zəkasını, işığını, ömrünü, həm də bu jurnalın səhifələrində şam kimi əridib. Min bir zəhmətə, əziyyətə qatlaşıraq gözəl bir «övlad» da böyüdüb. Cavad Heyət bu layiqli «övlad»ın üstündə əsim-əsim əsib və onu bütöv türk aləminə bəxş edib. Öz doğma dilində yazan «Varlıq», həqiqətən də, varlığımızın aynasına, mövcudluğumuzun güzgüsünə çevrilib. Digər tərəfdən, bu dərgi

də öz nəşirinə, öz yaradıcısına borclu qalmayıb, onu öz səhifələrinin yaddaşına həkk edib. Özü də həmişəlik.

Cavad Heyət İran inqilabından sonra Tehrandə «Varlıq» dər-gisini çap etdirməklə türk mənəvi birliyinə qapı açdı, həm də bir məktəbə çevrildi. Bu jurnal az vaxtda böyük uğur qazandı: milli fikrin formalaşması, ədəbi dilin yayılması, o tay-bu tay məsələsində öz sözünü dedi. Cavad Heyətin yaratdığı «Varlıq» məktəbi İran türklərinin milli mədəniyyətini hansısa ideologiyaya bağlılıqdan azad etdi. Bundan başqa, İranda unudulmuş fikir sahibləri, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərinin adları və əsərləri «Varlıq» vasitəsilə tanındı, təbliğ olundu. Stokholmda yaşayan soydaşımız Əlirza Ərdəbilinin təbirincə desək, «Varlıq» məktəbi mənəvi dünyamızın coğrafiyasını bizə tanıtdırmaqla dünya xəritəsində durduğumuz yerin koordinatları ilə bizi tanış etdi.

Nə gözəl ki, bu gün ən kütləvi mətbuat orqanı olan «Varlıq» hər sayında öz oxucularını elmin, ədəbiyyatın, folklorun seçmə nümunələri ilə tanış edir, dilimizi təbliğ edir. Burada çap olunan silsilə məqalələr dilimizin tarixini, qrammatikasını, ədəbiyyat tariximizi, folklorumuzu əks etdirir. Həm də Ana dilimizin nə qədər əzəmətli, zəngin, gözəl, musiqili bir dil olduğunu nümayiş etdirir, ədəbi dilimizin aydınlığını və şəffaflığını göstərir. «Varlıq» hər səhifəsində ədəbi dilin nə qədər təbii olduğunu bir sənəd kimi ortaya qoyur. Bir sözlə, «Varlıq»ın ədəbi dilimizin populyarlaşmasında oynadığı rol danılmazdır.

Mən bir məqamı, incə bir nüansı da xüsusi vurğulamaq istəyirəm. Heç şübhəsiz, «Varlıq» jurnalını nəşr etmək doktor Cavad Heyət üçün heç bir yöndən asan olmayıb. O, həkimliyindən, alimliyiindən qazandığını «uf» demədən bu jurnalın məsrəflərinə sərf edib, məcazi dillə desək, millətin varlığına xərcləyib. Mən hələ istirahətindən, dincliyindən kəsdiklərini, mənəvi narahatlıqlarını, əzab-əziyyətlərini demirəm. Bu mənada, Cavad Heyət qəhrəmandır. Yorul-

maq bilmədən öz məsləki uğrunda mübarizə aparan və sonda qalib gələn qəhrəman. Eşq olsun zəmanəmizin bu fədakar qəhrəmanına!

Onu da mütləq qeyd etmək lazımdır ki, «Varlıq» həm də qaranquş olub. Onun ardınca İranda Ana dilində onlarla mətbu orqanı, qəzet, jurnal çap olunmağa başlayıb.

«Varlıq»ın daha bir böyük xidməti isə ondan ibarətdir ki, o, Şimali Azərbaycanın istiqbal mübarizəsini də öz səhifələrində müdafiə etdi, erməni təcavüzünü pislədi. Bu gün də öz mövqeyində qalır.

Oxucuları ilə dil tapan, onların qəlbinə hakim olan bir mətbu orqan olan «Varlıq» Azərbaycanda da böyük maraqla oxunur. Dərgidən seçmə nümunələr müntəzəm olaraq qəzet və jurnallarda dərc edilir, geniş oxucu kütləsinə çatdırılır, beləliklə, fədakar yaradıcılığın bəhrəsi olan «Varlıq» xalqın varlığını, onun haqq səsinə, mənəvi istəklərini ifadə edir, elin sevincinə, dərdinə şərik olan, mənəvi yaralarına məlhəm qoyan, ona keçmişini, bu gününü anlayan, sabahının yolunu göstərən nüfuzlu bir söz kürsüsüdür.

Bir daha qeyd edirəm, doktor Cavad Heyət öz həmkarları ilə birlikdə «Varlıq»ın səhifələrində Azərbaycanın tarixi, ədəbiyyatı, dili və folklorunun öyrənilməsinə silsilə məqalələr həsr etmiş, bu sahədə bir akademiyanın görə biləcəyi işi görmüşdür. Azərbaycan ziyalıları bu əvəzsiz mənəvi sərvətlərə görə böyük ustad Cavad Heyətə və «Varlıq» dərgisinin müəlliflər heyətinə son dərcə minnətdardırlar.

Doktor Cavad Heyət böyük alimdir. Onun türkoloji araşdırmalara dair üç yüzə qədər, tibbə aid isə yüzə yaxın məqaləsi, elmi əsəri müxtəlif illərdə İran, Türkiyə, Azərbaycan, Avropa ölkələri və Amerikada yayımlanıb. Onun türkologiyaya aid kitablarını məxsusi qeyd etmək istəyirəm: iki cildə «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış», «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı»,

«Türklərin tarix və ədəbiyyatına bir baxış», «Ədəbiyyatşünaslıq», «İki dilin müqayisəsi», «Türk dili və ləhcələrin tarixi». Bu kitabların hər biri ayrı-ayrılıqda Azərbaycan ədəbiyyatının, Ana dilinin tədqiqinə, araşdırılmasına həsr olunan, böyük əhəmiyyət kəsb edən əsərlərdir. Və alimin bütün bu əsərləri indi əl-əl gəzir.

Cavad Heyət, həmçinin dostu və həmkarı, rəhmətlik H.Nitqiylə birlikdə İranda elmi türkologiyanın əsasını qoyub. O, 1993-cü ildə Türkiyənin Tehran böyük elçisi Korkmaz Haktanırla birgə Tehrandə Türk Kültür mərkəzini açır. Cavad Heyət türkologiya sahəsində apardığı araşdırmalara və elmi əsərlərinə görə Türk Dili Qurumunun üzvü seçilib, İstanbul Universiteti Tibb və ədəbiyyat fakültələrinin altun və fəxri diplomlarını alıb, Azərbaycanın bir neçə nüfuzlu universitetinin fəxri professor və doktoru seçilib, bir çox önəmli elmi-mədəni qurumların mükafatlarına layiq görülüb.

Cavad Heyət Vətənimizdə çox sevilir, olduqca hörmətli tutulur, O, 1982-ci ildən Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutunun Elmi Şurasının, 1992-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin fəxri üzvüdür. Cavad Heyət Azərbaycan mədəniyyəti və elminin inkişafındakı xidmətlərinə, İran-Azərbaycan mədəni-ədəbi əlaqələrinin möhkəmləndirilməsindəki fəaliyyətinə görə 1991-ci ildə Milli Yaradıcılıq Akademiyasının fəxri akademiki, 1992-ci ildə Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru, 1993-cü ildə N.Tusi adına Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin, 1994-cü ildə N.Nərimanov adına Tibb Universitetinin, Y.Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin, Bakı Xəzər Universitetinin fəxri professoru, Azərbaycan Cərrahları Elmi Cəmiyyətinin fəxri üzvü seçilib. Bakı universitetlərində professor-müəllim heyəti ilə görüşləri, tələbələr qarşısında maraqlı mühazirələri, xəstəxanalardakı uğurlu cərrahiyyə əməliyyatları alimi daha da sevdirib. Cavad Heyətin Bakıda tələbələr qarşısında «Kitabi-Dədə Qorqud»un yaranma tarixi və s. mövzu-

larda oxuduğu mühazirələr həm tarixi-filoloji, həm də linqvistik baxımdan xüsusi marağa səbəb olub. İndiyədək onun çıxış və məruzələri mötəbər elmi simpoziumlarda səslənib, İngiltərə, Fransa, eləcə də Avropanın digər ölkələrinin ən nüfuzlu dərgilərində çap olunub.

Bəli, doktor Cavad Heyət tibbi və türkologiya sahələrində çalışmalarına görə dünyada, xüsusilə türk dünyasında məşhurlaşmış, adını öz sağlığında ikən əbədləşdirib.

Doktor Cavad Heyət Ana dilimizin böyük qayğıkeşi və təəssübkeşidir. O, böyük vətənpərvərdir, xalqını, millətini, Vətənini ülvə, təmiz, təmənnəsiz, alovlu məhəbbətlə sevən bir övladdır, Azərbaycan oğludur. Onun bu böyüklüyü ilə bağlı iki məqamı hər dəfə xatırlayanda çox təsirlənirəm. Birinci fakt odur ki, Cavad Heyət «Varlıq»ın ilk sayında böyük Azərbaycan şairi Bəxtiyar Vahabzadənin «Ana dili» şeirini çap edib və bununla nə qədər misilsiz bir iş gördüyünü biz bu gün də böyük məmnuniyyət və minnətdarlıqla dilə gətiririk. İkincisi, Cavad Heyət 1971-ci ildə Ustad Şəhriyar ailəsi ilə birlikdə Tehrana dəvət edir, onları 5 aydan çox evində qonaq saxlayır. Bununla da o, ustad Şəhriyarın yaradıcılığında yeni səhifə açır, şairin Ana dilində yazıb-yaratmasına şərait yaradır. Və böyük Şəhriyar yenidən türkcə şeirlər yazmağa başlayır. Bu böyüklüyü və xeyirxahlığı ilə Cavad Heyət elə özü dediyi kimi, «fars şeirinin zirvəsinə çıxan və müasir İranın Hafizi sayılan» Şəhriyarı sanki yenidən bizə qaytarır. Ədəbiyyat dünyamıza, söz sənətimizə «Heydərbabaya salam» adlı bir sənət incisi, söz mirvarisi, çox müqəddəs bir əsər bəxş edir.

Doktor Cavad Heyət Qarabağ müharibəsi ilə bağlı Azərbaycanın haqq səsinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılmasında da böyük fədakarlıq göstərmiş və göstərir. İrandakı Qarabağ Müsəlmanlarına Yardım Komitəsinin sədri kimi Cavad Heyət dünyanın bir çox dövlət başçılarına müraciət edib. Onun 1993-cü ildə böyük ürək

ağrısı ilə Türkiyənin prezidenti cənab Süleyman Dəmirələ yazdığı açıq məktubundakı sözləri həyəcansız oxumaq mümkün deyil: «Mən bu sətirləri göz yaşlarımın qabağını ala bilmədən yazıram və bu anda Allah-taaladan xalqımıza qurtuluş, ya özümə ölüm istəyirəm.» Cavad Heyət həmin məktubda Azərbaycanı düşdüyü fəlakətdən çıxarmaq üçün səyləri gücləndirməyə, «böyük dövlətlərin silahları ilə təpədən-dırnağa­dək silahlanmış ermənilər qarşısında azərbaycanlıları müdafiə edib, soyqırımına mane olmağa» çağırır.

Cavad Heyət 1992-ci ildə Qarabağ savaşının 180 yaralısının, Qarabağ əlilinin Tehranda pulsuz müalicəsini təşkil edib, ən ağır yaralıları isə şəxsən özü əməliyyat edərək həyata qaytarıb.

Mən onlardan birinin Cavad Heyət haqqında dediklərini də unuda bilmirəm. Bu, Qarabağ müharibəsi əlili Maarif Əliyevin sözləridir: «Mənim ağciyər­im tamam dağılmışdı, qaraciyərimdə də qəlpələr qalmışdı. Məni fevralın 2-də operasiya elədi. Əməliyyat müvəffəqiyyətlə qurtarmışdı. Əməliyyatdan sonra mən ayılmamışdım. Görün, Cavad Heyət neyləmişdi. Mənimlə birgə Azərbaycandan gələn uşaqları gətirmişdi ki, Azərbaycan dilində, Bakı ləhcəsində, Azərbaycan ləhcəsində danışın. Maarif anasının, atasının, bacısının, qardaşının adını çəkirdi, o adları siz də çəkin ki, əsəblərinə toxunsun, bəlkə, narkozdan ayılsın. Cavad Heyət həmin variantla məni narkozdan ayıltmışdı.» Gəlin etiraf edək ki, bu, həm də insan taleyinə biganə qalmayan humanist, xeyirxah bir həkimin hərəkətidir, Cavad Heyət böyüklüyüdür.

Cavad Heyət Azərbaycana humanitar yardım toplanılması, onun qaçqınlara, yaralılara və şəhid ailələrinə çatdırılması işində böyük əmək sərf edir. Biz bütün bunlara görə də ona çox borcluyuq.

Öz fəaliyyətində iki parlaq sahənin vəhdətini yaradan, iki qütbü birləşdirən, ədəbiyyatı təbabət, təbabəti ədəbiyyat qədər dərin­dən mənimsəyən, bilən Cavad Heyətin Bakıya hər gəlişi əsl toy-bayrama çevrilir. O, müstəqil Azərbaycanın ən əziz qonağı olur.

Bilirsiniz ki, on il əvvəl Doktor Cavad Heyətin 70 illiyi Bakımızda dövlət səviyyəsində, Azərbaycan ziyalıları və elmi ictimaiyyətin iştirakı ilə geniş qeyd edildi. Dövlət Televiziyası ilə nümayiş etdirilən bu yubiley gecəsinə bütün Azərbaycan baxdı, bütün Cavadsevərlər baxdı, xalqımız bir daha bu Vətən oğlunun qüdrətinin şahidi oldu.

Xalqımızın ümummilli lideri, dünyaşöhrətli siyasətçi Heydər Əliyev də Cavad Heyət şəxsiyyətinə, Cavad Heyət elminə, Cavad Heyət vətənpərvərliyinə yüksək dəyər verirdi, ona böyük hörmətlə yanaşırdı. Ulu öndərimiz Cavad Heyəti Bakıda qəbul edərkən xeyirxahlığına, Vətən üçün əhəmiyyətli işlərinə və İranla Azərbaycan arasında dostluq körpüsü yaratdığına görə ona minnətdarlıq etmişdi.

Doktor Cavad Heyətin qəlbi daim vətənpərvərlik ehtirası ilə döyünür. O, bütün varlığı ilə xalqının xoşbəxtliyi üçün çalışır.

Bir məqamı da nəzərə çatdırmaq istəyirəm: əgər Cavad Heyət təkcə cərrah, həkim, təbib kimi fəaliyyət göstərsəydi, yenə sənətin zirvəsində dayanacaqdı. Əgər Cavad Heyət təkcə türkologiya ilə məşğul olsaydı, yenə tarixdə ən məşhur türkoloq alim kimi qalacaqdı. Əgər Cavad Heyət təkcə «Varlıq»ın naşiri olsaydı, yenə də Azərbaycanın ən sevimli övladlarından biri olaraq tanınacaqdı. Yəni o, hər sahədə öz sözünü böyük məharətlə, ustalıqla, peşəkarlıqla deyib.

Mənim bütün bunları sadalamaqda məqsədim var.

Bu gün Cavad Heyət ömrün zirvəsindədir! Və həm də müdrikliyin zirvəsindədir. Ömrün zirvəsinə çatmaq olar, amma öz sağlığında müdrikliyin zirvəsini kəşf etmək hər kəsə nəsib olan xoşbəxtlik deyil. Amma Doktor Cavad Heyət bu zirvəni kəşf edib. Və o, bu zirvəni kəşf etmək üçün nəfəs dərmədən yol gəlib. İndi bu zirvədən dünyaya, onu sevənlərə qürurla, alnıaçıq baxmağa tam haqqı var. Bu gün Cavad Heyətin öyünməyə tam haqqı var.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyevlə görüş zamanı. 1994

C.Heyət ailə üzvləri ilə birlikdə

Ailə fotosu

1925 in Tabriz, and the chief of surgery in Tabriz. He studied in Istanbul. He received his MD degree in 1946 in Istanbul. He returned to Tehran and worked in the Hedayat Hospital. He performed the first pericardectomy in Iran in 1954 and performed the first closed cardiac operations (mitral stenosis, shunts and aortic

He performed the first case of hypothermia for a pericardectomy in 1962. He performed the first open-heart surgery by bypass in Iran on a human. He performed the first open-heart surgery and the first kidney transplant in Iran and cardiac transplant on a human in 1968.

He was awarded membership of the Academy of Paris in 1983 for his work in the field of cardiac surgery. The medical journal entitled 'Hedayat' was published and continued for 12 consecutive

He has published more than 80 articles in English and 20 papers in Persian medical journals. Additionally, he has published three textbooks in Persian. Following the Islamic Revolution, he was the professor and chairman of surgery at the Islamic Medical School. He has edited and co-edited the Turkish literary journal 'Hidayat' for 22 years. He has published a book about the Turkish language and literature. His book entitled 'History of Western Medicine' is under press and he is considered a major scholar in Turcology. Dr. Heyat is an honorary Professor of the Medical Academy in Azerbaijan Republic. Also, he has received membership in the Ankara University of Turkish Language. He received the Golden Medical Diploma from Istanbul University for 60 years of medical services. He is also the senior fellow in the International College of Surgeons.

مقدم استنادار جمندجنب آقلى

پروفسور

جواد هيئت

جراح وپزشك

عاليقدر را گرامى مى داريم!

هيئت مديره و اعضا كانون گانادايى

مهندسين و آرشيتكت هاي ايراني (مهندس)

Dr. Javad Heyat, born in 1925 in Tabriz, the son of Ali Heyat, scholar and the chief justice of Iran, had his elementary and secondary school education in Tabriz. He studied medicine in Tehran and Istanbul. He received his MD degree in 1946 in Istanbul and subsequently received surgical education in Paris (1952). Upon return to Tehran he worked at Hedayat Hospital. He performed the first pericardectomy in Iran in 1954 and performed most closed cardiac operations (mitral stenosis, shunts and aortic stenosis) up to 1962.

Dr. Javad Heyat, the son of Ali Heyat, of Iran, had his elementary school education in Tabriz and received his MD degree in 1946 in Istanbul. He subsequently received surgical education in Paris (1952). Upon return to Tehran he worked at Hedayat Hospital. He performed most closed cardiac operations (mitral stenosis) up to 1962.

Professor
Heyat

Cavad Heyət pr. Şükrü Haluk Akalın və pr. Nizami Xudiyevlə söhbət edərkən

Nizami Xudiyev, Yaşar Qarayev və Bəhrüz Axundovla görüş zamanı

Cavad Heyət yüksək səriştəli həkim-cərrah, filoloq-alim, tarixçidir. O indi də İran İslam Respublikası ilə Azərbaycan arasında, Cənubi Azərbaycanla Şimali Azərbaycan arasında mədəniyyət körpüsünə çevrilib. Qoy bu körpü sarsılmaz olsun!

İki tayın ağsaqqalı, hamımızın iftixarı, müdrik insan! Biz fəxr edirik ki, dövrümüzün ensiklopedik biliyə malik alimi, görkəmli təbib, alovlu vətənpərvər doktor Cavad Heyətin müasirləriyik.

Böyük ustad! Siz ürək həkimisiniz! Və indiyədək gördüyünüz hər işi sidq-ürəklə görmüsünüz. Qoy ürəyiniz daim sağlam olsun, möhkəm olsun! Öz sahibini hələ neçə-neçə şərəfli illərə çatdırsın!

Bir arzumu isə həmkarlarımdan birinin sizə ünvanladığı misralarla bildirmək istəyirəm:

*Min ömür uzatdın, bəxş etdin həyat,
Nə bir insan ölsün, nə bir gül solsun!
Gün o gün olsun ki, ay Cavad Heyət,
Bölünmüş ürəklər yenə bir olsun!*

Yüz yaşa, ustad!

**PROF. DR. CAVAD HEYƏTİN
HƏYATI VƏ ƏSƏRLƏRİ**

M.Rza HEYƏT

Prof. Dr. Cavad Heyət insanlığa, Türkiyə və İran–Türkiyə–Azərbaycan dostluğu və qardaşlığına göstərdiyi unudulmaz xidmətləriylə tanınan; əsərləri, çıxışları və fəaliyyətləriylə yetişdirdiyi yeni nəsil tərəfindən «**Əsrimizin yaşayan Dədə Qorqudu**» olaraq bilinən nadir şəxsiyyətlərdəndir.

Dr. Cavad Heyət atası Əli Heyətin yalnız oğlu deyil, eyni zamanda onun ən yaxşı tələbəsi olmuş, Türklük şüurunu da ilk dəfə ondan almışdır. Ona görə də atasını tanımadan Dr. Cavad Heyət haqqında fikir söyləmək doğru ola bilməz.

Prof. Dr. Cavad Heyətin atası Əli Heyət 1889-cu ildə Təbrizdə dünyaya gəlmişdir. İlk və orta təhsilini tamamladıqdan sonra Nəcəf şəhərində məşhur İslam alimi Axund Molla Kazım Xorasanidən fiqh və üsul dərslərini və Axund Şəriət İsfahanidən də İctihad dərəcəsinə almışdır. O, yeddi il İlahiyyat dərslərini alarkən hikmət, kəlam, riyaziyyat, təbiyyat, heyət və nəcum-i ali-i istidlali (yüksək astronomiya), əski və yeni fəlsəfə dərslərini də məqul (fəlsəfə və kəlam elmi) müəllimlərindən öyrənmiş və Axundun özəl tələbəsi və beynəlxalq əlaqələr üzrə onun təmsilçisi olmuşdur. 1906-cı ildə Axund Xorasanı, Ayətullah Mazəndərani və Ayətullah Tehrani tərəfindən göndərilən bir heyətin başında Məşrutə fərmanını İrana apararaq Məmməd Əli Şah tərəfindən basdırılan Məşrutənin yenidən canlanmasında önəmli rol oynamışdır. Əli Heyət Nəcəfdə təhsilini qurtardıqdan sonra bir il müddətincə İstanbul və Qahirəyə getmiş, oradakı elmi mərkəzlərdə araşdırmalar aparmış və İrana qayıtdıqdan sonra Təbrizdə Darülmüəlli-

mində hikmət və şəriət dərsləri vermişdir. O, Birinci Dünya müharibəsi illərində (1918) Osmanlılarla birlikdə **İttihadı-islam** cəmiyyətini qurmuş və İran tərəfindən cəmiyyətin rəisi olaraq fəaliyyətə başlamışdır. 1919-cu ildə Ermənilərin şiddətli təzyiqlərinə məruz qalan naxçıvanlılar, Qacar vəliəhdi Məmməd Həsən Mirzədən yardım istəmiş, vəliəhd də Tehranın təsdiqini alaraq yardım üçün Əli Heyəti rəsmi bir məktubla Naxçıvana göndərmişdir. İranın yeni ədliyyəsinin qurulmasında önəmli bir rolunu oynayan Əli Heyət 1926-cı ildən etibarən hakimliyə başlamış və 30 il İran ədliyyəsində işləmişdir. Öncə Həmədanda ədliyyə naziri (İstinaf rəisi) olan Əli Heyət, daha sonra Təbrizdə Azərbaycan ədliyyə rəisi (1935–1936) və ardından da Tehrandə Təmyiz məhkəməsində müstəşar və şöbə müdiri olaraq çalışmışdır. 1943-cü ildə İran Müttəfiq dövlətlərin işğalındaykən, Əli Heyət İranın 450 siyasi şəxsiyyətiylə birlikdə ingilislər tərəfindən həbs edilmiş və müharibənin sonuna qədər, yəni üç il boyunca həbsdə qalmışdır. Müharibədən sonra Qavamüssəltənənin baş nazirliyi dövründə Təmyiz məhkəməsi Baş müddəi-i ümumu (İranın Baş prokuroru) seçilmiş və Əli Mənsur dövründə ədliyyə naziri olmuşdur. General Rəzmaranın iş başında olduğu dövrdə işsiz qalan Əli Heyət, Dr. Müsəddiqin baş nazirliyində yenidən ədliyyə naziri olaraq fəaliyyətə başlamışdır. Əli Heyət bir çox önəmli vəzifədə işləmiş və nəhayət, 1967-ci ildə ürək xəstəliyindən vəfat etmişdir.

Rəhmətlik Əli Heyətin ən istedadlı və bacarıqlı oğullarından biri olan Dr. Cavad Heyət 1925-ci ildə Təbrizdə dünyaya gəlmişdir. İlk məktəb, orta məktəb və liseyi Həmədan, Təbriz və Tehrandə oxuduqdan sonra 1941-ci ildə Tehran universitetinin tibb fakültəsinə qəbul edilmiş, ancaq universitetin 3-cü sinfində İrandan Türkiyəyə gedən ilk tələbə qrupu ilə birlikdə

İstənbula getmiş və 1946-cı ildə tibb doktoru olmuşdur. Dr. Cavad Heyət İstanbulda üç il cərrahlıq ixtisası gördükdən sonra ixtisasını tamamlamaq üçün Parisə getmiş və üç il Parisdə qaldıqdan sonra, 1952-ci ildə Tehrana qayıdaraq cərrahi əməliyyatlara başlamışdır. 1953-cü ildə Hidayət xəstəxanası və eyni zamanda Ədliyyə xəstəxanasının cərrahlıq klinikalarını quran Cavad Heyət 1954-cü ildən etibarən ümumi cərrahlıq əməliyyatları ilə yanaşı, ürək əməliyyatlarına başlamışdır. 1956-cı ildə İranda ilk dəfə aorta qapağı darlığı əməliyyatını müvəffəqiyyətlə həyata keçirən Dr. Cavad Heyət 1962-ci ildə Ədliyyə xəstəxanasında hipoterm (soyutma) metodu işlədərək, yenə də İranda ilk dəfə açıq ürək əməliyyatını gerçəkləşdirmişdir. 1967-ci ildə əvvəl heyvanlarda, daha sonra isə insanda ürək və ağciyər cihazı işlədərək açıq ürək əməliyyatlarını həyata keçirməyə başlamış, bir il sonra isə ürək qapaqlarını dəyişdirmə əməliyyatlarını və Tehrandə ilk dəfə böyrəkköçürmə və itlərdə ürəkköçürmə əməliyyatlarını müvəffəqiyyətlə həyata keçirmişdir.¹

Doktor Cavad Heyət İranda və Azərbaycanda ilk dəfə apardığı əməliyyatlarla yanaşı, elmi nəşriyyat sahəsində də önəmli təşəbbüslər göstərmişdir. O, 12 il (1964–1976) «**Dənəş-pezeşki**» (Tibb elmi) adlı bir dərgi yayınlamış və bu dərgidə 60-dan çox elmi məqaləsi nəşr olunmuşdur. Dr. Heyət eyni zamanda bir çox daxili və beynəlxalq cərrahlıq qurultaylarında öz təcrübələrinə dayanaraq məruzələr oxumuş və 30-dan çox elmi məqaləsi də dünyanın mötəbər jurnallarında yayınlanmışdır. 1976-cı ildə Məmməd Rza Şahın səltənətinin 50-ci və İran şahlığının 2500-cü ildönümü münasibətiylə yazı nəşr etmədiyi-

¹ O zamanın din xadimlərinin insanlar üzərində ürəkköçürmə əməliyyatlarına izin verməməsi və texniki imkanların da buna əlverişli olmaması ürəkköçürmə əməliyyatlarının bir neçə il gecikməsinə səbəb olmuşdur.

nə görə bu dərgi («Daneşə-pezeşki») SAVAK (İran təhlükəsizlik təşkilatı) tərəfindən bağlanmışdır.

Dr. Cavad Heyət 1963-cü ildən etibarən Dünya Cərrahlar Cəmiyyətində İranı təmsil etmiş, 1983-cü ildə isə Fransa Cərrahlıq Akademiyasına üzv seçilmişdir. O, 1988-ci ildən bəri Tehranın Azad İslam universitetində tədris etmiş və uzun müddət universitetin cərrahlıq kafedrasının müdiri olmuşdur.

Bakı müxbirlərinin birinə verdiyi bir müsahibədə cərrahlıqla ədəbiyyatı necə birləşdirə bildiniz sualına «peşəm cərrahlıqdır, eşqim isə ədəbiyyat» cümləsiylə cavab verən Dr. Cavad Heyətin dilə və ədəbiyyata olan marağı uşaqlığından başlamışdır. O, 1936-cı ildə ilk məktəbi bitirərkən Cənubi Azərbaycanın üçüncü tələbəsi seçildiyi üçün məşhur İran şairi Hafizin divanı ilə mükafatlandırılmışdı. Bir tərəfdən kitabdakı şeirləri əzbərleyən gənc Cavad Heyət, digər tərəfdən də anasının istəyi ilə ona Hafizin divanından fal açaraq şeirlərin dərin mənasını öyrənib anasına izah etməyə çalışırdı. Bu hadisə Dr. Cavad Heyətin ədəbiyyata olan sevgisini artırmağa başlamışdı. Hələ uşaq ikən yataq otağında başı üstünə bu aşağıdakı məzmununda farsca bir şeir asmışdı:

Böyüklük aslanın (şirin) ağzında olsa belə, təhlükəni gözə al və onu aslanın ağzından çıxart. Ya böyük, əziz və güclü olmaq, yaxud da igidlər kimi ölümlə üzləşmək.

Dr. Cavad Heyət tibb təhsilini tamamlamaq üçün Türkiyəyə gedərkən atası ona «Oğlum, mən səni Bakıya göndərmək istəyirdim, ancaq aramızda dəmir pərdə vardır. Mən səni İstanbula göndərirəm ki, tibb elmiylə yanaşı dilimizi, ədəbiyyatımızı və tariximizi də öyrənəsən»– deyə önəmli bir tövsiyə etmişdir. Dr. Cavad Heyət Türkiyədə olduğu müddətdə Türk dili, ədəbiyyatı və tarixini öyrənmiş, İrana qayıtdıqdan sonra türkcənin qadağan olduğu bir dövrdə Azərbaycanın məşhur

şairləri Səhənd, Şəhriyar və digər dostlarıyla birlikdə öz evində şeir məclisləri qurmuş, hətta təkrar türkcə şeir yazmağa təşviq etmək məqsədi ilə Şəhriyarı Tehrana dəvət edərək 6 ay öz evində qonaq saxlamışdır.

Dr. Cavad Heyət 1979-cu il inqilabından dərhal sonra bir neçə dostuyla birlikdə «Varlıq» dərgisini nəşr etməyə başlamış və orada yayınladığı məqalələrlə 80 il tətıl edilmiş bir dili və ədəbiyyatı yenidən canlandırmağa və dirçəltməyə çalışmışdır.

İlk sayı 1979-cu ilin aprelində çıxan «Varlıq» dərgisi Güney Azərbaycanın türk dilli mətbuatının atası olması etibarıyla «*Əkinçi*»nin, nəşr sahəsi genişliyi, oxucuda buraxdığı təsir və məktəb halına gəlməsi etibarıyla «*Molla Nəsrəddin*»in və dil və məfkurə etibarıyla da «*Tərcüman*»ın davamçısı olaraq dəyərləndirilə bilər.¹ Dərginin dili əsasən Azərbaycan türkcəsi və bir qismi də farscadır. Prof. Cavad Heyət və rəhmətlik prof. Həmid Nitqinin məqalələri daha çox ortağ türkcə ilə, yəni həm Azərbaycan, həm də Türkiyə oxucularının başa düşə biləcəkləri bir dildə yazılmışdır.

«Varlıq» dərgisi İran türklərinin milli şüurunun oyanmasında böyük rol oynamış, kimliyini tanıyan, Türklüyü ilə fəxr edən yeni bir nəslin yetişməsinə səbəb olmuş və Güney Azərbaycan tarixində misli görünməmiş bir dönmə başlatmışdır. «Varlıq» dərgisi, Türklüyü ön plana çıxararaq türkcənin siyasi ideologiyaların təsirindən qurtarılıb xalqın bütün zümrələri arasında yayılmasını təmin etməyi bacarmışdır.

«Varlıq» dərgisi bu günədək bir çox lisans, yüksək lisans və doktorluq dissertasiyasının və elmi məqalənin mövzusu ol-

¹ «Varlıq» dərgisindən öncə də (Məşrutıyyə dönəmində) Güney Azərbaycanda bəzi türkcə qəzet və dərgilərə rast gəlmək olar. Ancaq onların nəşri davamlı olmadığı üçün azərbaycanlıların milli şüuruna təsir göstərə bilməmiş və qısa bir müddətdən sonra bağlanmaq məcburiyyətində qalmışdır.

muşdur: Pərvanə Məmmədova «*Varlıq*» jurnalında ədəbiyyat məsələləri (doktorluq dissertasiyası, Bakı, 2000), Nəzakət İsmayılova «*Varlıq*» jurnalında Şimali Azərbaycan ədəbiyyatının nəşri (doktorluq dissertasiyası, Naxçıvan, 1997), Sonel Bosnalı İranda Türk varlığı və «*Varlıq*» dərgisi (yüksək lisans dissertasiyası, Paris), M.Rza Heyət «*Varlıq*» dərgisində dilçiliklə bağlı məqalələr (lisans dissertasiyası, Bakı, 1998) və s.

Prof. Cavad Heyət, 1979-cu ildən bu günədək tam 26 ildir ki, İran nüfusunun böyük qismini təşkil edən türklərin, özəlliklə də Azərbaycan türklərinin milli şüurunun inkişafı, Azərbaycan türkcəsi ədəbi dilinin Quzey Azərbaycanda işlədilən yazı dilindən qopmadan eyni istiqamətdə inkişaf etdirilib xalq arasında yaygınlaşdırılması və İranda Pəhləvi dönməindən etibarən başlayan və hələ də davam edən tarixi təhriflərin və yalanların düzəldilməsi yolunda qorxmadan, yorulmadan mücadilə verməkdədir. O, «Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış» 1–2 (1980, 1990); «Müqayisətül-lüğəteyn» (1984); «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» (1988); «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış» (1988); «Türk dili və ləhcələrinin tarixi» (1986) və «Ədəbiyyatşünaslıq» (1995) kimi önəmli və elmi əsərləri və özəlliklə «*Varlıq*» dərgisində yayınladığı məqalələləriylə İranda türkologiyanın təməlini qoymuş və bu sahədəki boşluğu böyük bir ölçüdə doldurmuşdur.

Dr. Cavad Heyətin məqalələrinin bir qisminin mövzusunun da İranda fars şovinistlərinin assimilyasiya siyasətləri doğrultusunda yazdıqları məqalələrə verilən elmi cavablar təşkil edir. Güney Azərbaycan Türklüyünün milli şüurunun inkişaf prosesini incələmək baxımından olduqca önəmli olan bu iddialar və onlara verilən cavablar ayrıca araşdırılması gərəkən mövzulardandır.

Dr. Cavad Heyəti daima düşündürən məsələlərdən biri də Qarabağ məsələsi olmuşdur. «Varlıq» dərgisinin təxminən bütün saylarında bu problemlə bağlı yazılara və ya şəirlərə yer verən və onu hər zaman canlı tutmağa çalışan Dr. Cavad Heyət onun həlli üçün də əlindən gələni əsirgəməmişdir. O, İran dövlət adamlarına yazdığı məktublarla yanaşı, Türkiyə Cümhurbaşkanı Süleyman Dəmirələ yazılan tarixi və kədər dolu bir məktubun da müəllifidir. 1993-cü ildə göz yaşları və ürək ağrısıyla yazılan bu məktubu ağlamadan oxumaq mümkün deyildir. Dr. Cavad Heyət məktubunun bir qisminə belə yazır:

«...Müslüman Azeri kardeşlerimizin feci durumunu ve tarihi düşmanları ortasında yalnız, kimsesiz kaldıklarını açıklamaya gerek görmüyorum. Bosnada dindaşlarımıza yapılan Sırp-Hırvat mezalimine yüreğimiz sızlarken, uzakta olduğumuz için müessir bir yardım yapamadığımızdan vicdan azabı duymaktayız. Daha bu acıyı geçirmeden, tam yanımızda ve gözümüzün önünde, Azeri kardeşlerimizin daha acı ve daha korkunç mezalimine tanık oluyoruz. Bu gün, Arazın kuzeyindeki dindaş ve soydaşlarımız, kısacası kardeşlerimiz, tarihte eşine az rastladığımız bir facia ve soykırımına maruz kalmışlar; hem de büyük bir millet veya güçlü bir devlet tarafından değil; bütün tarih boyu himayemiz altında barınan ve adaletimiz sayesinde bütün insani haklardan faydalanan ermeniler tarafından!.. Böyle bir durum karşısında, Müslüman dünyasının, Türklerin, Türkiye ve İran İslam Cumhuriyetinin ve uluslarımızın vazife ve mesuliyetleri ne olabilir? Bu mazlum, silahsız, ordusuz ve esaretten yeni çıkmış kardeşlerimizi yalnız mı bırakmalıyız? Ermeni-taşnak ordusunun, onların yurtlarına hayasızca saldırılarına ve kadın-erkek, ihtiyar ve çocuklarını acımadan öldürmelerine seyirci mi kalacağız? Bu, bizlerin şerefine, Türklüğe ve Müslümanlığa ve nihayet insanlığa yakışır mı? Bu, bizim şanlı tarihimize sığar mı?.. Sayın Başkan,

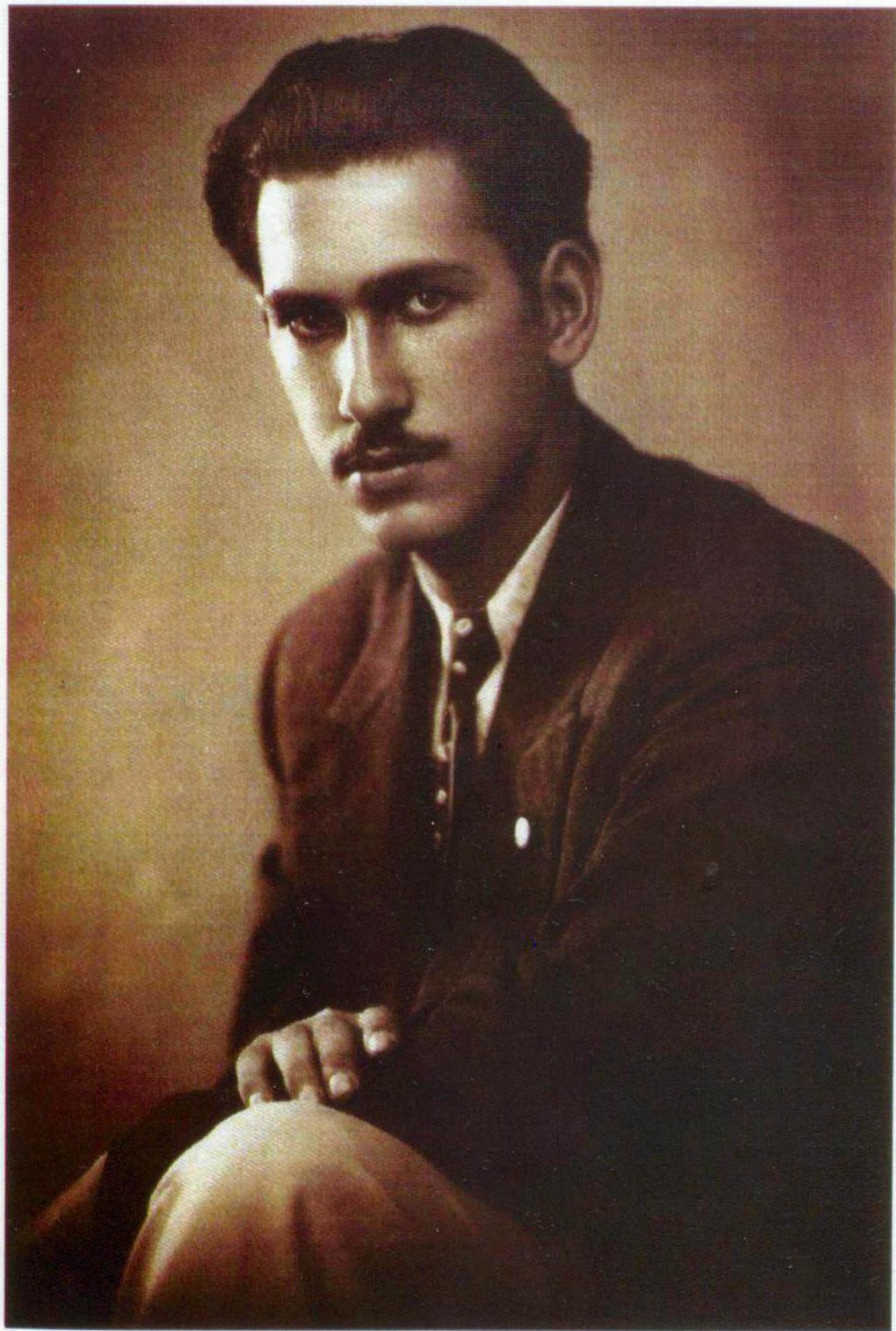
Cavad Heyətin atası Əli Heyət

Cavad Heyat hərbi liseydə
təhsil alarkən. 1940-cı il

Əli Heyat və Fuad Köprülü

Cavad Heyət gənclik illərində

Əli Heyət Calal Bayarla

Ə. Heyət M. Müsəddiqlə

lütfe beni affedin. Bu satırları, göz yaşlarımı tutamadan yazıyorum ve bu anda Allah-Taaladan halkımıza kurtuluş, yoksa kendime ölüm istiyorum... Bu gün, benim elimdeki kalem-kağıt ve kuru nefesten başka bir şeyim yoktur; onları da mazlum halkımın yolunda seve-seve vermeğe razıyım; fakat biliyorum ki, halkımın bugün için kalemden çok, süngüye ihtiyacı vardır. Altın Kalem sahibi, Atsız Mussoliniye hitaben yazdığı şiirini: **Kalem, fırça nedir, birer oyuncak, – Şaheserler, süngülerle yazılır ancak!** sanki bizim bugünümüz için söylemiştir. Durum böyleyken, ister-istemez şu sorular karşısında kalıyorum. Acaba bugün bizde bir Salahaddin Eyyubi yok mu? Biz, Selçukluların evlatları değil miyiz? Acaba, Nuri Paşa, Ali İhsan Paşa ve Enver Paşaların nesli kurumuş mu?.. Bildiğiniz gibi, 1918-de, Tezarist (Çarlık yanlısı) ermeni tümeni, Türkiye'ye gelmek amacıyla Baküyü işgal edip, Azeriler, aradaki köprü ve yolları yıktılar diye onları kırmağa başlamıştı. O zaman Osmanlı devleti mağlup olmuş, bölünme ve dağılma arefesinde kalmıştı. Böyle kritik bir durumda mert, yiğit bir Müslüman Türk generali olan Nuri Paşa, kumanda ettiği Türk askeriyle, İslam ordusu adına Azeri gönüllüleriyle birlikte Azerbaycana yürüdü ve Bakü ile beraber Bakülü kardeşlerini de ermeni kıyımından kurtardı. Bu gün Türkiye'nin durumu her bakımdan Osmanlı devletinin 1918. senesinden daha güçlüdür. İçeride Kürt meselesinin olduğunu biliyoruz ve buna karşı çok üzüntü duyuyoruz. Fakat, bu veya herhangi bir mesele Türkiye'nin ve Türk milletinin gücünü tüketip, mesuliyetini ortadan kaldıramaz. İranda Pehlevi rejiminin kalıntılarından olan bazı aşırı Arya-perest milliyetçiler ve ırkçılar İslama ve Türklüğe karşı olduklarından dinsiz, saldırgan ermenileri, Müslüman Azerilere tercih ediyorlar. Bunlar hükümette ve kamuoyunda mazlum Azerbaycanlıların aleyhine menfi tesir bırakıyorlar. Ama, Türkiye'de durum bunun tam tersinedir. Oradaki milliyetçiler bu

acı ve qayri-insani duyğu ve mülahazaları telafi etmelidirler. Acaba onlar niçin susuyorlar; nasıl Müslüman soydaşlarının feci soykırımına göz yumuyorlar... İran İslam Cumhuriyeti, özellikle son zamanlarda insani yardımlarını yapmaktadır. Biz, hükümetimizden daha aktif davranmasını bekliyoruz; fakat, karşımızda duran ve bahane arayan Amerikayı ve müttəfiklerini de görmək ve nazarı itibara almak zorundayız; ona göre ve daha başka sebeplərə görə, hükümetimizdən daha fazlasını ummuyoruz... Türkiye Devletinin dışarıda ve içəride bir takım sakıncaları varsa, Türk milletin ve aydınlarının, özellikle Türk milliyətçilerinin böyle mahzurları yoktur ve gözlerinin önünde kardeşlərinin feci şəkildə və hakaretlə soykırımına seyirci kalmaları, bağışlanılmaz bir günəhtir... ».

Fəxri ünvanlar və diplomlar

Prof. Dr. Cavad Heyət bütün elmi, tibbi və mədəni xidmətlərinə görə başda Azərbaycan və Türkiyə olmaqla dünyanın bir çox universiteti və elmi mərkəzi tərəfindən fəxri ünvanlar və diplomlarla da təltif edilmişdir. Dr. Cavad Heyət **Azərbaycan cərrahları elmi cəmiyyətinin fəxri üzvü (1989), Azərbaycan milli yaradıcılıq akademiyasının fəxri akademiki (1991), Məmməd Əmin Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru (1992), Y. Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin fəxri professoru (1993), N. Tusi adına Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin fəxri professoru (1993), N.Nərimanov adına Azərbaycan Tibb Universitetinin fəxri doktoru (1994), Xəzər Universitetinin fəxri doktoru (1995), Azərbaycan Elmlər Akademiyası Ədəbiyyat İnstitutunun fəxri professoru, Azərbaycan Universitetinin fəxri professoru (1996), Türk Dil Qurumunun Şərəf üzvü (1996), İstanbul Universitetinin fəxri**

Türkologiya doktoru (1997), Azərbaycan Elmlər Akademiyası Dilçilik İnstitutunun fəxri doktoru (2000), Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin fəxri professorudur (2002).

Prof. Dr. Cavad Heyət eyni zamanda Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin M.F.Axundov mükafatı (1991), Dədə Qorqud Assosiasiyasının Məmməd Araz mükafatı (1994), Türk Dil Qurumunun Üstün Xidmət mükafatı (2004), Hüseyn Qazi Vəqfi-Dərnəyinin Türk Kültürünə Xidmət mükafatı (2004), Türk Kültürünə Xidmət Vakfının Türk Dili Şərəf mükafatı (2004), Bilkənt Universitetinin təbrik lövhəsi (2004), Kanadada Mühəndis adına Memarlıq Dərnəyinin təbrik lövhəsi (2004) və Quzey Kanadada Azərbaycan Kültür Cəmiyyətinin lövhəsi ilə təltif edilmişdir.

Prof. Dr. Cavad Heyətin şəxsiyyəti

Yaxın qohumu olduğum və gəncliyimin ilk günlərindən etibarən prof. Dr. Cavad Heyətlə birlikdə çalışdığım üçün onu yaxşı tanıdığımı düşünür və düşüncələrimi bu şəkildə ifadə edirəm.

Dr. Cavad Heyət zəki, çox və davamlı çalışan, məqsədlərini əvvəldən təyin edən və seçdiyi məqsədlərə doğru qorxmadan irəliləyən və mücadilə edən bir şəxsiyyətə sahibdir. O, sözlərini açıqca söyləyər, fikirlərini açıqca ifadə edər. İnandığı prinsiplərə bütün həyatı boyu sadıq qalar. O, alim olmaqla birlikdə xalqının, millətinin və ölkəsinin qayğısını çəkən, taleyini xalqının taleyi ilə birləşdirən bir ziyalıdır. O, eyni zamanda təvazökar, zəiflərə qarşı yumşaq, iqtidar sahibləri qarşısında isə əyilməz bir şəxsiyyətdir. Dr. Cavad Heyət geniş kulturu (Türk mədəniyyəti, İslam mədəniyyəti, İran mədəniyyəti və Avropa mədəniyyəti) və ensiklopedik məlumatı ilə tanınır. Söhbətlərində həmişə yeni sözlər danışar, müsahibini inandır-

mağın yolunu bilər. Söhbətləri elmə və məntiqə əsaslanır. Yalan danışmaz, ancaq deyilməsi məsləhət olmayan sözləri də demək istəməz.

Dr. Cavad Heyət dostluqlarıyla da məşhurdur. Dostlarını daha çox pis gündə axtarar. Onun üçün də ona «hakimi-məzul dostu» deyirlər.

Cavad Heyət cəmiyyətdə və siyasət aləmində azadlığı və həqiqəti hər şeyin üstündə tutar. Xalqını, vətəninini, dilini və mədəniyyətini çox sevən, onlara ürəkdən bağlı olan bir şəxsiyyətə sahib olmaqla birlikdə, yenə də haqqı və həqiqəti onların üstündə tutar.

Prof. Cavad Heyət Allaha bütün varlığı ilə inandığı kimi, İslam dini üzərində də ciddi araşdırmalar aparmışdır. Onun fikrincə, İslam dini Türk, Fars və Ərəblərin milli əsaslarını təşkil edir. İslam, tarixdə Orta şərq xalqları arasında birləşdirici rol oynamışdır. O, Fransada yaşadığı illərdə başından keçən bir hadisəni belə anladır:

Bir gün bir Fransız məndən haralı olduğumu soruşdu. Mənim «İranian» cavabımı o, İraqlı başa düşdü. Mən ona İraqlı deyil, İranlı dediyimi söylədim. O da, bizə fərq eləməz, çünki hamınız müsəlmansınız –dedi.

Cavad Heyət çox aydın düşüncəli və mühakimə qabiliyyəti çox güclü bir mütəfəkkirdir. Hər növ fanatikliyə qarşı olub, hər işdə elmi, ağılı və məntiqi əsas alır və ağıla uymayan heç bir şeyə inanmır. O, həyatında mübaliğədən uzaq olduğu kimi, yaltaqlıqdan və ehtiyac üzündən kiçilməkdən də nifrət edər.

Dr. Cavad Heyət ana dilinə və Türklüyə ürəkdən bağlıdır. Özünün dediyinə görə, bu sevgi və anlayışı ilk öncə atasından almışdır. O, 60 ildən çox Türk dili, ədəbiyyatı, folkloru və tarixi üzərində araşdırmalar aparmış və bu sahədə qiymətli əsərlər ortaya qoymuşdur. Bundan 20 il əvvəl fars dilində yazdığı

«Türk dili və ləhcələrinin tarixi» kitabını yazmaq üçün Türkiyə və qərb qaynaqlarını incələdikdən sonra 2 dəfə keçmiş Sovetlər İttifaqına getmiş və oradakı qaynaqlar üzərində də araşdırmalar aparmışdır. Quzey Azərbaycanın məşhur türkoloqu rəhmətlik prof. Dr. Vaqif Aslanov bu kitabı «Divanu lüğatit-türk» əsərinin ikinci cildi olaraq təqdim edir. Dr. Cavad Heyətin bu kitabı farsca yazmaqdan məqsədi İranda Türklüyü danan və türkcəni farscanın bir ləhcəsi olaraq göstərməyə çalışanlara həqiqəti anlatmaqla birlikdə, Türk olub, ancaq ana dilində yazıb-oxumağı bilməyən soydaşlarına milli şüur vermək və onları öz dillərini öyrənməyə təşviq etmək olmuşdur. İranda elmi türkologiyanın başlanğıcı olaraq bilinən bu kitab panfarsistlərin hücumlarına məruz qalmış, Cavad Heyət də onların iftira atəşinə tutulmuşdur. Onlara görə, əcnəbilər xaricdən, Dr. Heyət isə daxildən İranı parçalamaq istəyir. Dr. Heyət verdiyi məntiqli cavablarla bütün bu hücumların öhdəsindən gəlməyi bacarmış və kitabı daha iki dəfə İranda nəşr etdirmişdir.

Prof. Dr. Cavad Heyət ayrıca araşdırılması gərəkən bir çox xarakterə sahibdir. Bir məqalədə onu tanımaq, onun şəxsiyyətini incələmək imkansızdır. O, Allahın Azərbaycan və İran Türklərinə və ümumiyyətlə də Türklüyə və insanlığa bəxş etdiyi bir nemətdir.

DOKTOR CAVAD HEYƏT**Prof. Dr. İhsan DOĞRAMACI**

Türk dünyasının yetirdiyi, öz dahi sələflərinin ənənəsini ləyaqətlə davam etdirən böyük şəxsiyyətlərdən İranda ilk dəfə açıq ürək əməliyyatı yapan məşhur cərrah Prof. Dr. Sayın Cavad Heyetin 80 illik yubileyi ərəfəsində ustada cansağlığı, uzun ömür, indiyədək olduğu kimi, dəyanətli və yorulmaz ürək arzulayıram.

Onun haqqında çox yazıldı, çox çizildi. Məqalələr, hatıralar nəşr edildi. Cərrah Cavad Heyet mədəniyyət, ədəbiyyat və ictimai fikir tariximizdə də, filologiya sahəsində də araşdırmaları, qiymətli kitabları və də bunların arasında «Varlıq» dərgisi də bəs edir.

Sadiq ürək cərrahı Sayın Cavad Heyet sanballı alimlərdən biridir. Cərrahlıq fəaliyyəti ona dünya şöhrəti qazandırır. Cavad Heyet aorto dəliyinin daralması, ürək qapaqlarının anadan gəlmə və qazanılmış qüsurları fallo triada, tetrada və pentadası şəklində təzahür edən anomaliyaların aradan qaldırılması üçün hastalar üzərində çox saylı əməliyyatlar aparmış, o ölümə məhkumluğu labüd sayılan insanlara ikinci bir hayat baxş etmişdir. İşdə onun böyüklüyü, onun ucalığı, onun cərrah möhtəşəmliyi budur. Onu ölkələrin məşhur alimləri tanıyır. Bu ölkələrin alimləri, cərrahları onu ürəkdən alqışlayırlar.

Mən də Türk vətəninin dəyanətli oğlu, ürək cərrahı, sadiq doktorunu, əziz dostumu, millətinin çocuğunu vətən məhəbbəti, vətən sevgisi, vətən sayqısı ilə alqışlayıram. Əziz dostumu, Türk dünyasının böyük cərrahı, ədəbiyyatşünaslıq sahəsində görkəmli alim, ağsaqqalımızı ürəkdən təbrik edir, möhkəm cansağlığı, uzun ömür, «yüz yaşa!» deyirəm. Allah sizi ucalardan uca olan ən müqəddəs arzunuza çatdırsın.

DOKTOR CAVAD HEYƏT HAQQINDA DOST SÖZÜ

ELÇİN,

*xalq yazıçısı, filologiya elmləri
doktoru, professor*

Doktor Cavad Heyətin 75 yaşı tamam olur.

Doktor Cavad Heyət haqqında bu kiçik dost sözünü yazmağa başlarkən fikrimdə istər-istəməz düz 21 il bundan əvvəlin xatirələri canlandı, o vaxtların ki, mən Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının cavan bir katibiydim və biz hamımız çox qaynar bir ədəbi həyat yaşayırdıq.

O qaynar ədəbi həyat nə idi? Necə idi? Nə üçün idi? Bu sualların cavabını bir sözlə ifadə etmək mümkün deyil, çünki zəngin, çoxcəhətli idi, amma hər halda həmin bir söz–millilik o ədəbi prosesi, o hiss və həyəcanları, o istək və arzuları səciyyələndirən əsas məfhumlardan biri və bəlkə də birincisi idi.

Və təbii ki, hakim ideologiyanın Azərbaycanda «Cənub» sözünün özünü belə yasaq elədiyi bir zamanda, Cənubla bağlı təəsübkeşlik, maraq, intizar, narahatlıq bizim içimizdəki, fikrimizdəki, qələmimizdəki həmin milliliyin çox ciddi bir tərkib hissəsi idi.

Belə bir vaxtda biz o dövr üçün böyük bir ruh yüksəkliyinə, qəribə–çox təmiz, şəffaf bir nikbinliyə, həyəcan dolu bir marağa səbəb olan və bizi daxilən isidən xəbər eşitdik: İranda Azərbaycan dilində «Varlıq» adlı bir ədəbi jurnal çıxmağa başlayıb.

Cənublu qələm dostlarımla–Balaş Azəroğluyla, unudulmaz Mədinə Gülgün və Söhrab Tahir ilə (ona «Söhrab əmi» deyirdik), Həmid Məmmədzadə və mərhum professor Qulamhüseyn Bəydiliylə, Mirzə Abbaslıyla, rəhmətliklər Qafar Kəndliylə, Qasım Cahani və Qulamrza Cəmşidiylə və başqalarıyla (bu işıqlı, sadə

və zəhmətkeş insanlar milli məniyyətimizin dirçəlməsi prosesində həmin məniyyətin dərinlərdəki köklərini görməyimiz üçün çox əziyyətlər çəkiblər!) bu hadisəni müzakirə edirdik və o da yaxşı yadımdadır ki, mən ilk dəfə doktor Cavad Heyətin adını Azərbaycan naminə daima nəşə axtaran və tapan, əlaqələr yaradan və heç zaman da yorulmayan, ruhdan düşməyən Abbas müəllimdən—bu gün yeri çox görünən professor Abbas Zamanovdan eşitdim.

Bizi bu dərəcədə həyəcanlandıran və ilk nömrəsi tutiyə kimi əldən-ələ gəzən «Varlıq»ın təsisçisi və baş redaktoru doktor Cavad Heyət elə o zamandan doğma xalqının maarif və mədəniyyətinin, ana dili və ədəbiyyatının inkişafı üçün əsl Vətəndaş qayələri ilə və effektiv fəaliyyət göstərən bir mütəfəkkir kimi ürəklərə yol tapdı, hörmət qazandı.

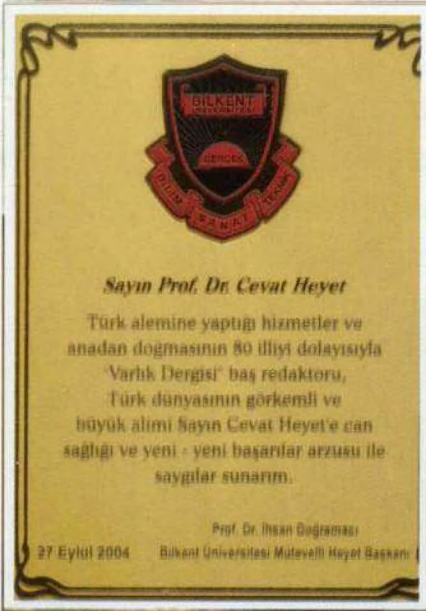
İndi uzaqlarda (əbədi bir keçmişdə!) qalmış yetmişinci illərin sonu, səksəncinci illərin əvvəllərində Şimali Azərbaycanla doktor Cavad Heyət arasındakı mənəvi körpü, əgər belə demək mümkünsə, qiyabi dayaq üzərində qurulmuşdu, çünki arada keçilməz (qorxunc!) sərhəd var idi və gizlətmirəm, o zaman mən təsəvvür etməzdim ki, tarixi baxımdan çox qısa bir müddət keçəcək və doktorla bizim həmin qiyabi tanışlığımız əyaniləşəcək, şəxsi dostluğa çevriləcək.

Mən doktor Cavad Heyətlə dostluğumu həmişə fəxrətlə yada salıram, çünki ömrünü millətin inkişafına, onun gələcəyi naminə, keçmişinin mənəvi-estetik tədqiqinə həsr etmiş bu insanın təmənnasızlığı mənim üçün çox qiymətli bir cəhətdir.

Doktor Tehrandə, İstanbulda, Parisdə mükəmməl təhsil almış və beynəlxalq səviyyədə tanınmış görkəmli bir tibb alimi, cərrah, səhiyyə təşkilatçısıdır və əlbəttə, onun ana dili, milli ədəbiyyat və folklorla bağlı bu dərəcədə ehtiraslı fəaliyyəti, iyirmi bir ildən bəri öz şəxsi vəsaiti hesabına «Varlıq»ın nəşrini davam etdirməsi, əslində, tibb sahəsindəki daha böyük uğurlarının, şəxsi firavanlığının, maddi cəhətdən qazana biləcəklərinin bahasına başa gəlir.

Bilkend Universitetinin təbrik ödülü

İş otağında

C. Heyət xalq yazıçısı Elçinlə

İhsan Doğramacının evində

Yuxarıdakı o «təmənnasızlıq» sözünü işlətdikdə də, mən ilk növbədə bunu nəzərdə tuturam.

Bəli, doktor Cavad Heyət milli mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla, milli mənəviyyatımızla bağlı fəaliyyət göstərir, amma onun şəxsiyyətinin, istedadının, zəhmətkeşliyinin miqyası yalnız bu şərəfli fəaliyyətlə tükənmir, o, bir mütəxəssis, bir həkim kimi, ümumiyyətlə, insanlığa xidmət edir.

Cavad Heyət bir tərəfdən «Tromboflebit və müalicəsi» monoqrafiyasını, o biri tərəfdən iki cildə «Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış» əsərini yazır.

Bir tərəfdən «Ümumi cərrahlıq», «Cərrahiyyə dərsləri», o biri tərəfdən «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı», «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış», «Türk dili və ləhcələrinin tarixi»...

Bir tərəfdən cərrah bıçağı ilə insanların ömrünü uzatmaq, Paris Cərrahlıq Akademiyası, Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyəti kimi dünya miqyasında beynəlxalq qurumlarda fəaliyyət göstərmək, o biri tərəfdən də yüz cürə gündəlik qayğılarla, əzab-əziyyətlə «Varlıq»ı nəşr etmək...

Və əlbəttə, bütün bunların arxasında xislətin mənəvi zənginliyi dayanır.

Doktor bərkdə dada yetişən etibarlı bir dostdur.

Neçə dəfə olub ki, mən bizim bir sıra görkəmli sənət adamlarımızın, ziyalılarımızın çox ciddi sağlamlıq problemləri ilə bağlı Bakıdan təcili Tehrana, doktor Cavad Heyətə telefon açmışam, ərkyana xahişlərimi etmişəm və doktor İranda o adamların minbir əziyyətini çəkib, onlara şəfa verib və onlar Bakıya qayıdıb bu gün də yaşayıb yaradırlar.

Bundan sonra bu dostluqla necə fəxr etməyəsən, əzizim doktor? Təbriklər və cansağlığı arzuları ilə.

İRAN-TÜRKİYE VE NAMIK KEMAL ZEYBEK

Söze Türkiye-İran diye de başlaya bilirdim. İran'la başladım, zira oluşum Türkiye'de olsa da, başlangıç İran idi. İranlı Azeri, Türk, Türkoloq ve birden çok «ilk»in sahibi tabip-cerrah Prof. Dr.Cevat Heyet'in 80 doğum yılının Türkiye'de kutlanışından söz ediyorum.

Yer Türkocağı, tertipleyen Namık Kemal Zeybek idi. İlk konuşmayı da, son konuşmayı da O yaptı. Azerbaycan'dan Büyükelçi dışında Milli Eğitim Bakanı, binden çok rektör, emekli ve muvazzaf bilim adamları, televizyon ve basın kuruluşları temsilçileri, politikaçılar orada idi. İran'dan büyükelçi ile birlikde bilim adamları, basın mensupları vardı. Almanya'dan, Amerika'dan gelenler olmuştu. Türkiye'den ise hükümet dışında Türk Dünyası deyince gönülleri hoplayan herkes orada idi.

BİR MANİFESTO MU?

Sayın Zeybek'in ağzından:

«Türkiye Cumhuriyeti ve İran İslam Cumhuriyeti komşu ve kardeş iki devlettir. Türk Milleti ve Fars Milleti komşu ve din kardeşi iki millettir. Her iki millet de Allah'a inanıyor. Hz. Muhammed Mustafa'ya peygamber olarak iman ediyor. O'nun getirdiklerine de. Bundan ötesi teferruattır. Her ikimiz de Hz.Muhammed'i sevdiğimiz gibi, Hz. Ali'yi de, Ehli Beyt'ini de seviyoruz. Birimiz buna ilave olarak «ALİ'Y-YÜN VELİ-YULLAH» diyor. Ben de diyorum ki, vallahi de, billahi de Ali Veliyullah'tır. İran kardeşimizdir. İran Cevat Heyet'e «Bizdendir» diyorsa haklıdır. Cevat Heyet onlardandır. Azeriler Cevat Heyet «Bizdendir» diyorsa haklarıdır. Zira Cevat Heyet Azeri'dir. Türkiye olarak Cevat Heyet «Bizdendir» diyoruz. İran'ı ve Azerbaycan'ı yalanlamıyoruz, ama biz de doğruyu söylüyoruz.

Diyorum ki, İran, Azerbaycan ve Türkiye aynı tarihin, aynı mirasın üzerinde oturan üç kardeş ülkedir. Horasan medeniyetini birlikte kurmuşlardır. O medeniyetin ışıkları Batı'nın ve Batı Rönessansı'nın önünü birlikte açmıştır. İbn-i Sina, El Biruni, Harezmi... aynı topraklar, aynı kültür üzerinde yetişmiştir. Onlar müştereken bizimdir. Onların bıraktıkları müştereken hepimizindir.

Şimdi derim ki, bizi bölenler olmasınlar. Bütün içtenliğimle söylüyorum, Atlantik ötesinden, ya da berisinden İran'a saldıran bana saldırmış demektir. Bana, ya da Azerbaycan'a düşmanlık eden İran'a düşmanlık etmiştir.»

16 MART 2005 BİR BAŞLANGIÇ OLABİLİR Mİ?

Ya da dönüm noktası. Neyin başlangıcı? İran-Türkiye, Türkiye-İran dostluğunun. Namık Kemal bey haklıdır. İran ile Türkiye tarihte de, medeniyete de, yaşadıkları coğrafiya itibariyle de yakındır, komşudur. Öyleyse dost ve kardeş olmak zorundadırlar. Sistemler, rejimler bir yana, milletler-halklar aynı ortak mirasın, aynı ortak çıkarların sahipleridir. Öyleyse gelecekteki hayatiyetleri de ortak faydalar üzerinde olmak zorundadır. Siyaset, rejim, sistem insan ve toplum içindir. Bizdeki yanlış bunun aksini edip işlememizdir. Bizde insan, toplum, millet rejimin, sistemin, ideoloji olarak seçilmiş siyasetin cenderesine sokulmuştur. Halbuki seçilen, tercih edilen yönetim ilkeleri insanın, toplumun, milletin huzuru ve mutluluğu için olmalıdır.

Türkiye ve İran için de öyle olmalıdır.

CAVAD HEYƏTİN VARLIĞI**ANAR,***Azərbaycanın xalq yazıçısı*

Doktor Cavad Heyət nə yazıq ki, vaxtsız itirdiyimiz böyük mütəfəkkir, şair və alim Həmid Nitqiylə bir sırada bizimçün Güney Azərbaycanımızın rəmzi, onun mədəniyyətinin, ədəbiyyatının, mətbuatının dəyərli təmsilçisi, milli dilinin qoruyucusu, milli ruhunun ifadəçisi, bir sözlə, əzəldən bəri Arazın o tayında yaşayan xalqımızın milli varlığının parlaq simvoludur. Boşuna deyil ki, Cavad bəy təməlini qoyduğu və uzun illər boyu müxtəlif çətinliklərə dözərək yaşatdığı dərgini də «Varlıq» adlandırmışdır. Varlıq–həyat, kainat, dünyada gördüyümüz və yaşadığımız bütün hər şeyin küllü deməkdir. Amma Cavad Heyətin bu adla nəşr etdirdiyi jurnal, ilk növbədə, İran dövlətinin içində öz milli mədəniyyəti, ədəbiyyatı, dili olan bir xalqın–Azərbaycan türklərinin Varlığı deməkdir.

Cavad Heyət dünyada tanınmış bir həkim-cərrahdır, amma cərrahlıq onun çox sevdiyi və yaxşı bacardığı bir peşədirsə, ədəbiyyatımıza, tariximizə, dilimizə xidmət doktorun həyat amalıdır. Azərbaycan xalqının tarixinə aid araşdırmalar, Güneyli-Quzeyli ədəbiyyatımıza aid dəyərli tədqiqatlar, kitablar Cavad Heyətin zəngin yaradıcılıq ömrünün bəhrələridir.

Son illər Cənubla əlaqələrimiz gün-gündən genişləndikcə Tehrandə, Təbrizdə, Urmiyada keçirilən hər tədbirdə Cavad Heyət bizi–Şimaldan gəlmiş dostlarını mehribanlıqla, qonaqpərvərliklə qarşılayıb və Quzey Azərbaycanda, Bakıda, Gəncədə keçirilən hər ədəbiyyat, sənət bayramımızın ən qiymətli müsafir-lərindən biri də Cavad bəy olub. Əlbəttə, Cavad bəyi Bakıda, Şi-

mali Azərbaycanca müsafir adlandırmaq düzgün deyil. İnsan öz vətəninə qonaq sayıla bilərmi? Müstəqil Azərbaycanın bir çox elmi və fəxri adlarını almış, o cümlədən, Yazıçılar Birliyinin mükafatına layiq görülmüş, həm də Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü olan Cavad Heyət ara-sıra Tehrandakı, Təbrizdəki mənzillərindən Bakıdakı, Gəncədəki, Naxçıvandakı evlərinə təşrif buyурса, bu heç də bir yerdən başqa yerə qonaq getmək deyil, vətən vətən torpağını gəzməyə çıxmaqdır, yurdun bir guşəsindən başqasına səfər etməkdir. Uzun illərin zaman səfərində də, bu vətən içində və vətən dışında məkan gəzintilərində də Cavad Heyətə bollu-bollu xoş saatlar, günlər, illər arzulayır və çalışdığı bütün sahələrdə uğurlar diləyirəm.

Cavad Heyətin özünün varlığı və nəşr etdiyi «Varlıq»ın varlığı–məənəviyyat dünyamızın yaşaması, zənginləşməsi, qorunması deməkdir.

MƏSLƏKİ CƏRRAHLIQ, EŞQİ ƏDƏBİYYAT OLAN ALİM

Misir MƏRDANOV,
Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri

«Yaxşılığa öyrənmiş və alim şəxs insanların ən yaxşısıdır»
Məhəmməd Peyğəmbər

Professor Cavad Heyət haqqında böyük məmnuniyyətlə yazdığım bu sətirlər ürəyimin dərinliyində çoxdan yer almış xoşməramlı, ülvi hisslərin təzahürü, dünyada tanınmış görkəmli cərraha, türk dünyasında özünəməxsus dəst-xətti ilə seçilən türkoloq alimə, sözün geniş anlamında həqiqi Azərbaycan ziyalisinə bəslədiyim hörmət və ehtiramın ifadəsidir.

Son dərəcə səmimi, geniş ürəkli, humanist insan kimi tanıdığım prof. Cavad Heyət istər təbabət elmində, istər türkologiyada, istərsə də insanlıq aləmində, real həyatda çoxları üçün əlçatmaz zirvələri fəth etmiş, hələ sağlığında yeni nəsil tərəfindən «Əsrimizin yaşayan Dədə Qorqudu» kimi tanınan xoşbəxt taleli milli ziyalılarımızdan, türkçülüyn alovlu təbliğatçılarından biridir.

Prof. Cavad Heyət haqqında danışanda ilk öncə yadıma məşhur bir Şərq hikməti düşür. Orada deyilir: «**Dünya dörd dirək-alimlərin hikməti, hakimlərin (hökmdarların) ədaləti, möminlərin ibadəti və qəhrəmanların cəsarəti**» üzərində dayanır. Doğrudan da, Cavad Heyət sözün həqiqi mənasında Şərq müdrikliyini, türk cəsarətini özündə əks etdirən mütəfəkkir alim, qayğıkeş müəllim, insanların sağlamlığı keşiyində duran böyük loğman, sadəlik, təvazökarlıq, ləyaqətlik, xeyirxahlıq, humanizm kimi üstün keyfiyyətləri özündə birləşdirən Dədə Qorqud misallı türk oğlu türk kimi müasir milli mədəniyyət tariximizə daxil olmuş şəxsiyyətdir. Onun ömür yolu, zəngin həyat təcrübəsi bütövlükdə insanlığa xidmətinin böyüklüyü ilə, Türkiyə–İran– Azərbaycan dostluğu və qar-

daşlığının təbliğinə verdiyi töhfələrin miqyası ilə hər bir Azərbaycan türkünün əsl iftixar mənbəyinə çevrilmiş, bütövlükdə Cavad Heyəti milli dəyər səviyyəsinə yüksəltmişdir.

Azərbaycan xalqının məşhur bir deyimində deyilir ki, «**Ot kökü üstündə bitər**». Həqiqətən, belədir. Cavad Heyətin bugünkü türklüyə, türkçülüyə xidmət missiyası ona gen yaddaşı ilə – dövrünün böyük ziyalı kimi tanınmış atası mərhum Əli Heyətdən irsən keçmişdir. İlahiyyat, hikmət, kəlam, riyaziyyat, astronomiya, fəlsəfə və islam hüququ sahəsində yüksək və dərin biliklərə sahib olan, dövrünün tanınmış şəxsiyyətlərindən sayılan Əli Heyət uzun illər Təbriz Universitetində müəllimlik etmiş, İran ədliyyəsində yüksək vəzifələrdə çalışmışdır. Birinci Dünya müharibəsi illərində (1918) Osmanlılarla birlikdə türk – islam birliyi uğrunda mübarizə aparan «İttihadi-İslam» cəmiyyətinin qurulmasında yaxından iştirak etmiş, İran tərəfindən cəmiyyətin sədri kimi fəaliyyət göstərmiş Əli Heyət 1919-cu ildə ermənilərin şiddətli basqını ilə üzləşən Naxçıvana gəlmiş, naxçıvanlıların müdafiəsinin təşkilində layiqli xidmətlər göstərmişdir.

İlk türklük şüurunu, türklüyə xidmət ideyasını atasından əxz edən, 1925-ci ildə Təbrizdə dünyaya göz açan Cavad Heyət ibtidai, orta və lisey təhsilini Həmədan, Təbriz və Tehrandə başa vurmuş, 1941-ci ildə Tehran Universitetinin tibb fakültəsinə daxil olmuş, üçüncü kursdan etibarən təhsilini İstanbul Universitetində davam etdirmiş və 1946-cı ildə oranı bitirmişdir. Bir müddət İstanbulda həkim kimi çalışan Cavad Heyət sonra Fransaya getmiş, Parisdə ixtisasını daha da artırmışdır. Sonralar Tehrana döənən Cavad Heyət qısa müddətdə istər Şərq ölkələrində, istərsə də Qərbdə məşhur həkim kimi tanınmışdır. O, təkcə həkimliklə məşğul olmamış, həm də elmi axtarışlar aparmış, cərrahiyyəyə dair çoxsaylı elmi əsərlər yazmış, nəticədə bütün bunlar bu böyük alimə dünya şöhrəti qazandırmışdır. Təsədüfi deyil ki, o, 1963-cü ildən Dünya Cərrahlar Cəmiyyətində İran İslam Respublikasının təmsilçisi missiyasını yerinə yetirir. 1983-cü

ildə Fransa Cərrahiyyə Akademiyasına üzv seçilən prof. Cavad Heyət uzun illər Tehran Azad İslam Universitetində professor, kafedra müdiri kimi pedaqoji fəaliyyətlə də məşğul olmuşdur.

Prof. Cavad Heyət müasir Azərbaycan tarixində özünün cərrah bıçağı ilə təkcə təbabət alimi, məşhur cərrah kimi tanınmır, o, eyni zamanda mütəfəkkir alim qələmi ilə ədəbiyyat, dil, mətbuat, tarix sahəsində dəyərli əsərlər yaradan ədəbiyyatşünas, dilçi, tarixçi alim kimi də çağdaş türkologiya elminə öz imzasını qoymuş türkoloq kimi də məşhurdur. Cavad Heyətin çoxsahəli fəaliyyətinin simvoluna çevrilən «Bıçaq və qələm» cütünü bu böyük alimi türk dünyasına, o cümlədən, Azərbaycana bağlayan əsas parametrlərdən biridir. **Müsaibələrinin birində Bakı müxbirlərindən birinin «Cərrahlıqla ədəbiyyatı necə birləşdirmisiniz?» sualına prof. Cavad Heyət: «Məsləkim cərrahlıqdır, eşqim isə ədəbiyyat»–deyə cavab vermişdir.** Həqiqətən, bu böyük alimin cərrah bıçağı insanların fiziki sağlamlığına, mütəfəkkir alim qələmi isə Azərbaycan türklərinin, bütövlükdə türklüyün qədim və zəngin mədəniyyətinin dünyaya çatdırılmasına, cənublu həmvətənlərimizin mənəvi varlığının qorunub saxlanmasına ləyaqətlə xidmət edib, bu gün də edir və sabah da edəcəkdir. Burada maraqlı bir məqamı xatırlatmaq istərdim. Cavad Heyət tibb təhsilini tamamlamaq üçün Türkiyəyə gedərkən atası ona: «**Oğlum, mən səni Bakıya göndərmək istərdim, ancaq aramızda dəmir pərdə vardır. Mən səni İstanbula göndərirəm ki, tibb elmiylə yanaşı, dilimizi, ədəbiyyatımızı və tariximizi də öyrənəsən!**» – deyərək önəmli bir tövsiyə də etmişdi. Atasının bu tövsiyəsini özünün həyat və fəaliyyətinin ana xətti kimi qəbul edən Cavad Heyət Türkiyədə olduğu müddətdə türk dili, ədəbiyyatı və tarixini dərinlən öyrənmiş, İrana qayıtdıqdan sonra Azərbaycan türkcəsinin İranda qadağan olunduğu bir dövrdə Cənubi Azərbaycanın məşhur şairləri Səhənd, Şəhriyar və digər dostlarıyla birlikdə öz evində şeir məclisləri qurmuş, hətta təkrar türkcə (Azərbaycan türk-

Azərbaycan Respublikası Təhsil naziri Misir Mərdanovla

Cavad Heyət Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri Anarla

Cavad Heyət, Namiq Kamal Zeybək və Məmməd Novruzovlu

cəsində) şeir yazmağa təşviq etmək məqsədilə böyük Azərbaycan şairi Məhəmmədhüseyn Şəhriyanı Tehrana dəvət edərək 6 ay öz evində qonaq saxlamışdı.

Prof. Cavad Heyət İranda İslam İnqilabından (1979) dərhal sonra ədəbiyyat sahəsində arzu və ideyalarını gerçəkləşdirmək məqsədilə bir neçə məsləkdaşı ilə birlikdə «Varlıq» adlı dərgi (jurnal) nəşr etməyə başlamış, onun səhifələrində dərc etdiyi məqalələrdə işlədilməsi yasaq edilmiş Azərbaycan türkcəsi və ədəbiyyatını yenidən dirçəltməyə, milli ruhu yüksəltməyə çalışmışdır. İlk sayı 1979-cu ilin aprelindən işıq üzü görən «Varlıq» jurnalı Cənubi Azərbaycanın türkdilli mətbuatının atası olmaqla yanaşı, Şimali Azərbaycan mətbuatının əsasını qoyan «Əkinçi» qəzetinin, dil və məfkurəsi baxımından XX əsrin əvvəllərində ədəbi məktəb yaratmış «Molla Nəsrəddin» və «Füzuyat» jurnallarının, bütövlükdə isə «Dildə, fikirdə və işdə birlik» ideyası altında türkçülüüyü yayan «Tər-cüman» qəzetinin layiqli varisi, həmin mətbuat orqanlarının mü-tərəqqi ideyalarının davamçısı kimi milli tariximizə daxil olmuşdur.

Böyük iftixarla deməliyik ki, Cavad Heyətin əsl vətəndaşlıq qeyrəti sayəsində nəşr edilən «Varlıq» jurnalı cənublu soydaşlarımızın – Azərbaycan türklərinin milli şüurunun oyanmasında böyük rol oynamış, milli kimliyini tanıyan, türklüyü ilə fəxr edən yeni bir nəslin yetişməsinə səbəb olmuş, nəticədə Cənubi Azərbaycanın müasir tarixində yeni bir dönəmin başlanmasına güclü təkan vermişdir. «Varlıq» jurnalı fəaliyyət göstərdiyi 26 il müddətində sözün geniş mənasında türkçülüüyün əsl tribunasına çevrilmiş, Cənubi Azərbaycanda ana dili və ədəbiyyatımızın, tarix və mədəniyyətimizin təbliğinə misilsiz töhfələr vermişdir. Etiraf etməliyik ki, bu sahədəki bütün uğurlar böyük Azərbaycan alimi prof. Cavad Heyətin adı və əməlləri ilə birbaşa bağlıdır.

O, alim olmaqla yanaşı, millətinin, dövlətinin və ölkəsinin qayğısını çəkən, taleyini xalqının taleyi ilə uzlaşdıran, dilini, tarixini,

mədəniyyətini qəlbən sevən, milli mənafeyi hər zaman uca tutan vətənpərvər Azərbaycan ziyalı kimi də həmvətənlərinin, soydaşlarının qəlbində özünə əbədi heykəl ucaltmış bir İNSANDır.

Prof.Cavad Heyət ana dili və ədəbiyyatımıza, bütövlükdə türk tarixi və mədəniyyətinə qəlbən bağlı böyük türkoloqdur. O, 60 il-dən artıq bir müddətdə türk dili və ədəbiyyatı, folkloru, tarixi və mədəniyyəti sahəsində ardıcıl araşdırmalar aparmış, çoxsaylı əsərlər yaratmışdır. Onun qələmindən çıxmış «Türk dili və ləhcələrinin tarixi», «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış» (2 cildə), «Müqayisə-tül-lüğəteyn», «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı», «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış» və digər əsərləri türkoloqların stolüstü kitablarına çevrilmişdir. Sevindirici haldır ki, məhz bu kimi dəyərli elmi əsərlərinə, Azərbaycan xalqına xidmətlərinə görə prof. Cavad Heyət istər Azərbaycan Respublikasının elm, təhsil müəssisələrinin, istərsə də bir çox xarici dövlətlərin universitetlərinin fəxri elmi adlarına, bir sıra mükafatlarına layiq görülüb. Bu günlərdə böyük alimin 80 illik yubileyi münasibətilə Ankarada keçirilən yubiley tədbirində mən də iştirak edirdim. Sözsüz, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi adından rəsmi təbrikimiz, çıxışımız da oldu. Mən həmin tədbirdə prof. Cavad Heyətə Türkiyədə bəslənilən böyük hörmətin, əsl türkçü alimə ehtiramın canlı şahidi oldum. Bir azərbaycanlı kimi Cavad Heyətə göstərilən hörmət və ehtiramdan milli qürur hissi keçirdim. Sevindim ki, nə yaxşı Azərbaycan türkünün adını dünyada tanıdan Cavad Heyət kimi yenilməz alimimiz, vətənpərvər ziyalımız, bütün əməlləri əsl milli qürur mənbəyi olan, əsrimizin yaşayan Dədə Qorqudu var, bir əlində cərrah bıçağı, bir əlində mütəfəkkir qələmi olan müdrik loğman –filosofumuz var...

Bu yazının sonunda prof. Cavad Heyəti 80 illik yubileyi münasibətilə bir daha səmimi-qəlbən təbrik edir, zamanəmizin tanınmış Azərbaycan ziyalısına hörmət və ehtiramımı yetirir, Ulu Tanrıdan ona möhkəm cansağlığı, uzun ömür, səmərəli elmi fəaliyyət arzulayıram.

VƏTƏNPƏRVƏR ALİM VƏ İCTİMAİ XADİM

Bəkir NƏBİYEV,
akademik

Böyük alim, məşhur həkim, yorulmaz ictimai xadim, professor-doktor Cavad Mirzəli oğlu Heyətin 80 yaşı tamam olur. Alın yazımıza çevrilmiş bu çox mürəkkəb zamanda 80 il ömür sürmək, həm də bütün şüurlu həyatı boyu fəal yaradıcılıq əməyi ilə məşğul olmaq, özü də ictimai varlığın fırtınalar qoynunda çalxalanan dəryasında xalqa, cəmiyyətə xidmət etməyin düzgün yolunu müəyyən edib bu böyük amala fasiləsiz və təmənnasız xidmət göstərmək həqiqətən də böyük bir qəhrəmanlıqdır.

Cavad Heyətin bir fikri artıq qanadlı ifadə kimi onun haqqında çap olunmuş kitab və məqalələrə düşmüşdür. Doktor böyük iftixar hissilə deməyi xoşlayır ki, «peşəm cərrahlıqdır, eşqim isə ədəbiyyat!» Cərrahlıq peşəsi sahəsində onun əldə etdiyi çox böyük nailiyyətləri, dünya miqyasında təqdir olunan uğurları təkcə birçə faktı göstərməklə əsaslı şəkildə təsbit etmək olar: bu şəfa daşıyıcısı hələ 1983-cü ildə Paris Beynəlxalq Cərrahlıq Akademiyasına üzv seçilmiş və Azərbaycan alimlərindən birinin haqlı sözləri ilə desək, bununla da təbabətin, elmin çox uca məqamı olan cərrahlıq zirvəsini fəth etmişdir. Bu barədə mütəxəssislər öz sözlərini deyəcəklər. Mən isə yalnız alimin ədəbiyyatşünaslıq, dilçilik, türkologiya sahəsində fəaliyyəti haqqında çox müxtəsər danışacaq, onu bir azərbaycanlı, bir vətəndaş, bir xalq mücahidi kimi səciyyələndirməyə çalışacağam.

* * *

Cavad Heyət çox ciddi şəxsi intizama malik olan alim və araşdırıcıdır. Biz bu dəqiqliyi, verdiyi sözə sədaqəti alimlə ünsiy-

yətdə olduğumuz uzun illər boyu həm müxtəlif ölkələrdəki elmi yığıncaqlarda iştirak edəndə, həm doktorun Tehrandakı klinikasında, həm də onun «Varlıq» jurnalının redaksiyasındakı fəaliyyətində görmüşük. O, söz verdimi, 100 işin içində imkan tapıb məruzəsini vaxtında hazırlayacaq, məqaləsini vaxtında yazacaq, bu kühənsal yaşında Azərbaycanda, İranda, Türkiyədə, Rusiyada, Avropa və Amerikada keçirilən beynəlxalq simpoziumlara da vaxtında qatılacaqdır. Mən bunun sirrini doktorun tərcümeyi-halı ilə yaxından tanış olanda başa düşdüm: bəli, o, orta təhsilini hərbi məktəbdə alıb və çox ciddi intizam üzərində pərvəriş tapmış həmin məktəbi fərqlənmə diplomu ilə bitiribdir.

Professor Cavad Heyətin zəngin tərcümeyi-halının bütün illəri çox mühüm elmi, ədəbi, tibbi, mədəni, ictimai hadisələrlə əlamətdar olmuşdur. Lakin bu 80 ilin sıralanmasında 1979-cu ilin özünəməxsus çox şərəfli bir yeri vardır. Məhz 1979-cu il həm İran, həm də Azərbaycan ictimai fikri tarixində Cavad Heyətin təsisçisi, redaktoru və dəyişməz naşiri olduğu məşhur «Varlıq» jurnalının nəşri ilə əlamətdar oldu. Mən bu gün böyük məmnuniyyətlə etiraf edirəm ki, hər iki tayda yaşayan Azərbaycan ziyalılarının bir çoxu kimi şəxsən mənim üçün də İranda qartımış şahlıq rejiminin çökməsi ilk növbədə Tehranda Azərbaycan dilində «Varlıq» jurnalının nəşrə başlaması ilə yadda qaldı. Cavad Heyətin təşəbbüskarlıq göstərərək iki cüt bir tək məsləkdaşı ilə «Varlıq» kimi sanballı bir jurnalı hazırlayıb müntəzəm olaraq kütləvi tirajla nəşr etdirməsi, qələm və məslək dostumuzun 25 il davam edən əsl ziyalı qəhrəmanlığından xəbər verir. T.Ü.R.K.p.i.t.ik

Bütün digər aktual mövzuları ilə yanaşı, «Varlıq» jurnalı nömrədən-nömrəyə uğurla davam etdirilən mötəbər bir azərbaycançılıq, türkologiya dərgisidir. İranda, Azərbaycanda, Türkiyədə, Avropa və Amerikada yaşayan qələm sahiblərinin bu mötəbər jurnalın səhifələrində dərc olunan tarix, dil, ədəbiyyat, sənət məsələlərinə dair

məqalələri bir qayda olaraq öz elmi inandırıcılığı ilə fərqlənir, harada məskunlaşmasından asılı olmayaraq, bütün azərbaycanlıların böyük marağına səbəb olur və onların qəlbini dağa döndərir.

«Varlıq» jurnalından bu cür təsirlənən Azərbaycan ziyalılarından biri də XX əsrin ən qüdrətli sənətkarlarından Seyyid Məhəmmədhüseyn Şəhriyar olmuşdur. Böyük şair həmin jurnalda Azadlıq quşu «Varlıq» adlı xüsusi bir şeir həsr etmiş, onun qurucusunu, oxucularını məmnun-məmnun təbrik etmişdi:

*Hərçənd qurtulmaq hələ yox darlığımızdan,
Amma bir azadlıq doğulub varlığımızdan.*

*«Varlıq» nə bizim təkcə azadlıq quşumuzdur,
Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan.*

*Bəh-bəh, nə şirin dilli bu cənnət quşu tuti;
Qəndin alıb ilham ilə dindarlığımızdan.*

*Dil açmada karlıq da gedər, korluğumuz da,
Çün lallığımız doğmuş idi karlığımızdan.*

*Düşmən bizi əlbir görə təslim olu naçar,
Təslim oluruq düşməyə naçarlığımızdan.*

*Hər inqilabın vur-yıxı son bənnaliq istər,
Dəstur gərək almaq daha memarlığımızdan.*

*Hüşyar olasız düşməni məğlub edəcəksiz,
Düşmənlərimiz qorxuri huşyarlığımızdan.*

*«Birlik» yaradın, söz bir olar biz kişilərdə,
Yoxluqlarımız bitdirəcək «Varlıq»ımızdan.*

Cavad Heyət İranın və mən deyərdim ki, bütün Yaxın Şərqi çox məhsuldar azərbaycanşünas, türkoloq alimlərindən biridir. Onun öz tədqiqat obyektinə münasibətində bir fundamentalizm özünü göstərir. İran, Türkiyə, Özbəkistan, Türkmənistan, Qazaxıstan, Qırğızıstan və Qaqauz kimi ölkələrdə nəşr xronologiyasından asılı olmayaraq, indiki halda doktor Cavad Heyətin bu kitab-

ları Türk tarixi, Azərbaycan dili, folklorumuz, Azərbaycan ədəbiyyatı, ümumən türkologiyaya dair məntiqi ardıcılıqla əsaslı biliklər verən mötəbər mənbələrdir:

İlk öncə «Türklərin tarixinə və mədəniyyətinə bir baxış» monoqrafiyasını nəzərdən keçirən oxucu Azərbaycan və digər türk xalqlarının minillər boyu keçib gəldiyi tarixi inkişaf yolunu izləyir.

«Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» kitabındakı təhlillər əsasında folklor xəzinəmizin incəliklərinə varır.

«Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış» kitabının səhifələrindən ədəbiyyatımızın inkişaf mərhələlərini və klassik nümayəndələrinin yaradıcılığını öyrənir.

Nəhayət, alimin «Türk dili və ləhcələrinin tarixi» əsəri oxucunun nəzərində dilimizin tarixini və dilçilik elmimizin çağdaş vəziyyətini canlandırır.

Cavad Heyət vətəndaşı olduğu İrana, orada yaşayan bütün xalqlara şərəflə xidmət edən cəfakəş ziyalı, qeyrətli Azərbaycan oğludur. Onun İran İslam Respublikası ilə Azərbaycan Respublikası arasında qarşılıqlı əlaqə və münasibətlərinin inkişafında böyük xidmətləri var. Ermənistanla Azərbaycan arasında Qarabağ münaqişəsi haqqında, erməni barbarlarının işğala məruz qalmış Azərbaycan bölgələrində törətdikləri cinayətlər haqqında doktor Cavad Heyətin yazıb dünyanın bir sıra ölkələrində yaydığı həqiqətlər onun xalqımızın vətənpərvər övladı kimi göstərdiyi səmərəli fəaliyyətinin nəticələrindəndir.

Erməni təcavüzkarlarına qarşı döyüşlərdə yaralanmış Azərbaycan əsgərlərinin böyük bir dəstəsinin İranda təmənnasız müalicə edilməsi, o cümlədən ehtiyacı olanlar üzərində lazımi cərrahiyyə əməliyyatlarının aparılması Cavad Heyətin tərcümeyi-halının ən əlamətdar səhifələrindən birini təşkil edir.

Böyük həkim, tanınmış alim Cavad Heyətin halal mükafatlarının, fəxri adlarının göstəricilərini yan-yana düzsək, böyük bir si-

yahı alınar. Təkcə Paris Beynəlxalq Cərrahlıq Akademiyasının həqiqi üzvü adı bütöv bir yaradıcı insan ömrünün elmi ekvivalenti kimi ən böyük dəyərə malikdir. Əsərləri Asiya, Avropa və Amerikada nəşr edilən alim 1982-ci ildən AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu Elmi Şurasının fəxri üzvü, 1991-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü və «M.F.Axundov» adına mükafatın laureatıdır. 1994-cü ildə Cavad Heyət «Məmməd Araz» mükafatına layiq görülmüşdür. O, Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən ondan artıq universitetin elmi şurasının fəxri üzvü, fəxri doktoru, yaxud fəxri professoru seçilmişdir.

Cavad Heyətin on illər boyu yorulmaq bilmədən davam edən çoxsahəli və məhsuldar elmi-ictimai fəaliyyətini xülasə edəndə, hələ on il bundan əvvəl alimə həsr olunmuş bir məqalənin sərlövhəsi yadıma düşdü;

*Cavad Heyətim mənim,
Cavad Heyətim mənim!*

Bu il alimin bu heyranlıq və heyrət doğuran fəxri adlarının siyahısına, onun, xüsusilə yüksək qiymətləndirdiyi bir şərəfli məqam da əlavə olundu. 80 illik yubileyi və məhsuldar elmi, ictimai fəaliyyəti münasibəti ilə Akademiyamızın Rəyasət Heyəti yekdilliklə Cavad Heyətə AMEA-nın fəxri doktoru adını verdi.

Həm bu gözəl mükafat münasibəti ilə, həm də şanlı 80 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq doktor Cavad Heyəti – böyük həkim və alimi, gözəl insanı, əziz dostu, mənim böyük qardaşımı, ağsaqqalımı ürəkdən təbrik edir və ona, mehriban ailəsinə, qədirlilən övladlarına, gözəl nəvələrinə, qələm və məslək dostlarına böyük səadət arzu edirəm!

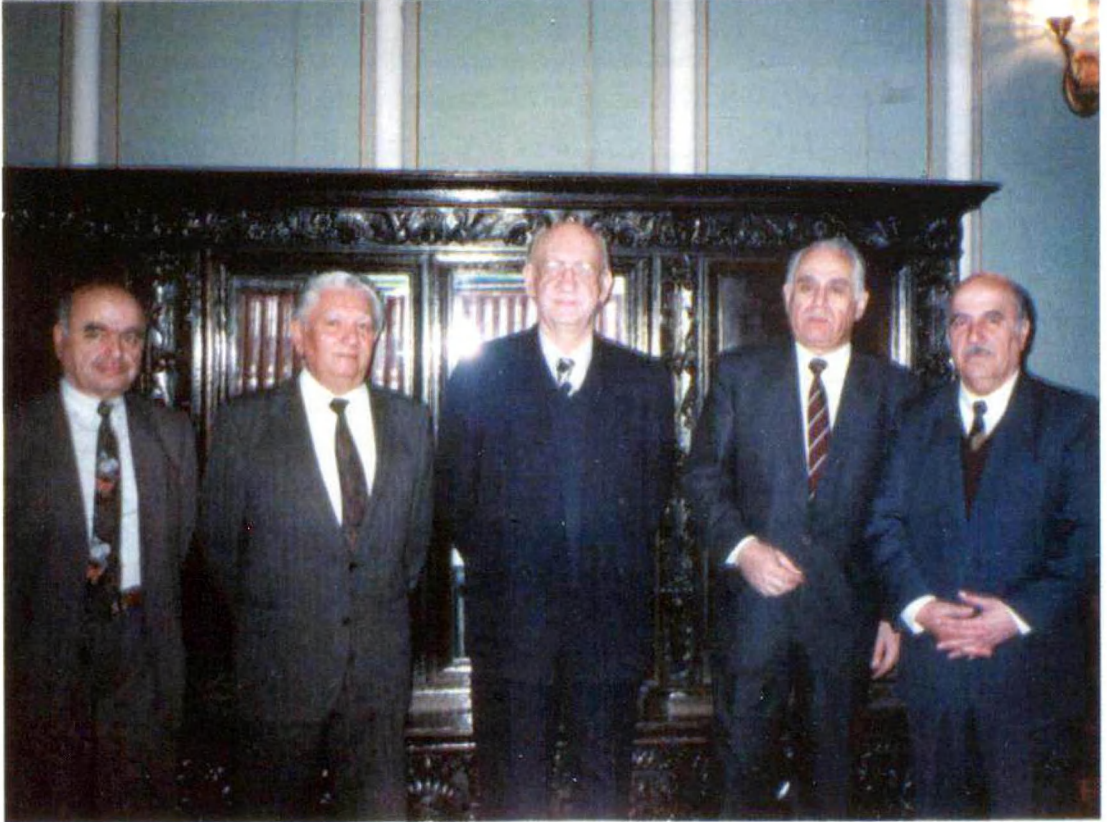
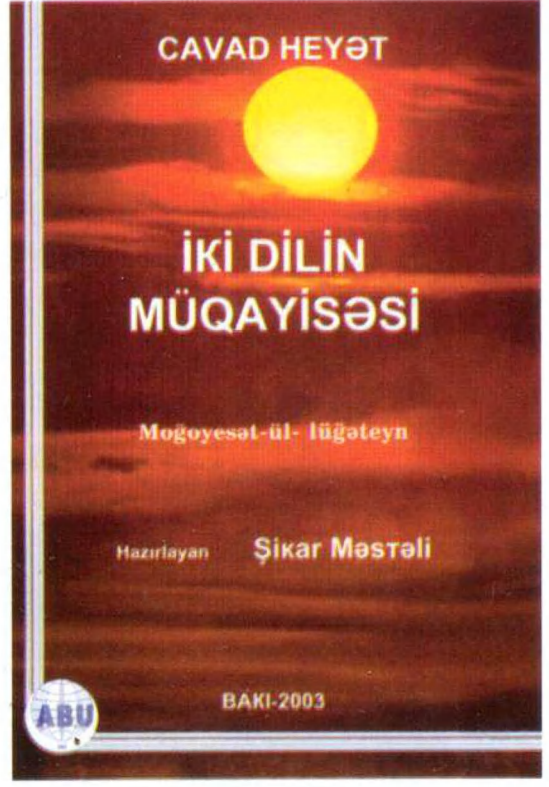
CAVAD HEYƏT QEYRƏT MÜLKÜNÜN SULTANIDIR

Tofiq HACIYEV,
filologiya elmləri doktoru, professor

Bu gün Cavad Heyət bir rəmzə çevrilib – o, xalqına, vətəninə xidmətin təşbehidir. Hər hansı böyük bir vətənpərvərə qiymət vermək üçün deyirik, o Cavad Heyət kimi bir millət adamıdır. C. Heyət bütün ömrü boyu bu təşbeh-obraza yol gəlib – öz fədakarlığı, öz zəhmətkeşliyi ilə!

Cavad Heyət öz vətəndaşlıq fəaliyyətini xalqına fiziki xidmətdən, ona cismən yardım göstərməkdən başladı – həkim oldu, cərrah, ürək həkimi. Bütün mənəvi bəlalara ürək dözməlidir. O, həmvətənlərinə sağlam ürək vermək istədi və çox bacı-qardaşlarının ürəyini yaralardan xilas etdi. Sonra mənəvi dərdlərin, psixoloji ağrıların müalicəsinə girişdi: xalqının mənəvi ağrılarını daşıyan ədəbiyyatı təhlil etdi, onu yaşadan, varlığını təsdiqləyən, qədimliyini car çəkən ana dilini təqdim etməyi və öyrətməyi amal götürdü. Bu istəklərini gerçəkləşdirmək üçün özünə kürsü yaratdı: «Varlıq» məcmuəsinin nəşrinə başladı. Dolu ürəyini boşaltdı, boş ürəklərə təpər verdi, süst beyinləri ayıltı. XIX yüzildə «Əkinçi» adlı qəzet çıxaran ulu ağsaqqalımız Həsən bəy Zərdabi deyirdi ki, qəzet-jurnal insanı dünya xəbərləri ilə tanış etməklə yanaşı, həm də ona öz dilini öyrədir. Əlbəttə, o, geniş kütlənin ədəbi dilə yiyələnməsini nəzərdə tuturdu. Neçə illərdir «Varlıq» İranda türklərə ana dilini öyrədir. «Xalqım!», «Dilim!» – deyə qışqırmaq, özünü vətənpərvər göstərmək bir şeydir, qolunu çirməyib iş görmək başqa. Gərək «əqval ilə əməl bir olsun» (M. Ə. Sabir). «Varlıq»la eyni vaxtda çoxlu qəzet, jurnal nəşrə başlamışdı – indi onlar hani? Onları hökumətmi bağladı? Yox, bu, beş tüməindən keçməyən varlı, milyonlar azərbaycanlıların günahıdır.

C.Hey'et B.Nəbiyev, N.İbrahimov, E.Salayev, Y.Qarayevlə

Tehranda Türk Mədəniyyət Mərkəzinin açılışında. 1993

Türkoloji simpoziumda. Krım, 2004

Bakıdakı Əlyazmalar İnstitutunun direktoru, bu yaxınlarda dünyasını dəyişmiş professor C.Qəhrəmanov bir dəfə mənə dedi: «Avropadan gəlmiş bir milyoner azərbaycanlı ilə institutda görüşüb, ondan Avropa muzeylərində, kitabxanalarında rast gəldiyi qədim əlyazmalarının surətinin çıxarılıb göndərilməsini xahiş etdim. Bu milyoner isə nə desə yaxşıdır: «Onlar çox baha başa gəlir. Halbuki, Cavad Heyət ömrü boyu adamların fiziki müalicəsindən qazandıqlarını öz xalqının mənəvi diriliyinə xərcləyir. Mənim nəzərimdə, Cavad Heyət öz xalqının, bu xalqın dilinin, ədəbiyyatının eşqi yolunda çağdaş məcnundur. İndi xalqımızın belə məcnunlara ehtiyacı var. Cavad Heyət həmişə mənim yadıma Abbas Səhhəti və N.Nərimanovu salır: Abbas Səhhət də, N.Nərimanov da öz xalqının övladlarına həm həkim, həm də qələm sahibi kimi xidmət göstərirdilər».

İndi doktor Cavad Heyətin «Azərbaycan ədəbiyyatına bir baxış» kitabı qarşımdadır.

Bu kitabın quruluşu, mövzu ardıcılığı bir tarixi faktı yadıma saldı: A.Puşkinin müasiri və dostu Küxelbeker rus ədəbiyyatı haqqında mühazirələr oxumaq üçün Fransaya dəvət edirlər; o, mühazirələrinin ilk dörd mövzusunu rus dilinin tarixi inkişafına həsr edir. Həqiqətən, xalqın ədəbiyyatını qavramaq və təhlil etmək üçün o xalqın dilinin təşəkkülünü, inkişafını, üslublarının meydana gəlməsini və bu üslubların təzahür xüsusiyyətlərini bilmək xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Bədii təfəkkür dil normaları ilə həmişə möhkəm əlaqədədir, etnik-tarixi təkamül dildə izlər buraxır ki, bu da həmin ədəbiyyatın inkişafı üçün qida mənbəyidir; üslublar, təsvir vasitələri janrlarla sıx bağlıdır, dil üslubları ilə ədəbi məktəblər, fəlsəfi-estetik konsepsiyalar, yaradıcılıq metodları daim qarşılıqlı-şərtləndirici münasibətdə olur və s.

Buna görə də doktor Cavad Heyətin öz kitabını «Azəri türkcəsinin tarixçəsi» adlı bölmə ilə başlaması elmi-metodoloji baxımdan

özünü tamamilə doğruldu. Kitabın tarixi-mədəni dəyərini bütün şəffaflığı ilə göstərən müqəddimədə mərhum doktor Həmid Nitqi də həmin vəziyyəti lazımınca açıqlayır. O göstərir ki, ədəbiyyatımızla ana dilimizin taleyi həmişə üst-üstə düşüb, bu tale daim eyni bucaq altında görünüb, «düşmənlərimiz və düşmənlərimizin dostları» ədəbiyyatımızı danmağı dilimizi danmaqdan başlayıblar.

Nəşr etdiyi jurnal kimi, Cavad Heyətin bu əsəri də İran İslam İnqilabının bəhrəsidir. Müqəddimədə deyildi ki, şah rejimi dövründə iranlılıqla fərqli eyniləşdirilmiş, bu da şovinizmə gətirmiş, nəticədə İranı ana vətəni və öz dövləti bilən başqa xalqları incik salmışdı. Bu gün İmam Xomeyni inqilabının siyasəti İranda müxtəlif xalqların, o cümlədən, azərbaycanlıların maarif və mədəniyyətinin inkişaf yoluna işıq salır.

Bəli, ədəbiyyatın təhlilinə onun maddi-material əsası olan dilin tədqiqindən başlamaq yalnız elmi ədalət kimi qəbul olunmalıdır. Əlbəttə, doktor Cavad Heyətin dil konsepsiyası ilə biz nə dərəcədə razılaşırıq və ya razılaşmırıq—bu, başqa məsələdir. Ancaq müəllif bu məsələ ilə bağlı baxışlardan birinə söykənir və ədəbi təhlilinə keçmək üçün dil zəmini hazırlayır—bu dil o torpağın mənəvi sakinlərindən biridir və bunda tarixən zəngin ədəbiyyat yaranıb.

Çox maraqlıdır ki, müəllif ədəbiyyatımızın tarixinə farsdilli Azərbaycan ədəbiyyatının təqdimindən – Xaqani Şirvani və Nizami Gəncəvidən başlayır. Ancaq biz istərdik ki, ədəbiyyatımızın başlanğıcı kimi əvvələ gedilsin və maddi-yazılı mənbə kimi «Dədə Qorqud kitabı» götürülsün. Hələ 30 il əvvəl mərhum akademik H.Araslı yazırdı ki, əlimizdə olan «Dədə Qorqud kitabı» XI əsrdə yazıya alınmış nüsxədən köçürülmüşdür. Onun fikrini Drezden nüsxəsinin sonunda «qəmmət» sözünün altında uyğur yazı üsulu ilə yazılmış 466 rəqəmi də təsdiqləyir (*miladi 1074-cü il*). Sonralar Ş.Cəməşidov, T.Hacıyev, F.Ələmdari də həmin rəqəmləri maddi tarix kimi təqdim etməyi gerçəklik saymışlar. Bu

gün mənzərə tamamilə dəyişib. «Dədə Qorqud kitabı»nın yazıya alınmasının 1300 illik yubileyini keçirdik. Bu tarixi YUNESKO tanıdı, deməli, dünya qəbul etdi, Cavad Heyət bu yubiley məclisinin yüksək kürsüsündən ədəbiyyatımızın bu sevincli günündə, bayram təntənəsində çıxışını kədərlə başladı. Həzin-həzin dedi ki, biz ədəbiyyatımızın, elmimizin üç böyük nümayəndəsini itirdik: Həmid Nitqi, Qulamhüseyn Bəydili, Məhəmməd Zöhtabi. Bu mərhumların ruhunu yad etmək üçün Cavad bəy böyük salonu ayağa qaldırdı. Cavad bəy belədir: bu millətin elminə, mədəniyyətinə xidmət edən hər kəsin yerini bilir. Hər itkini yaxın, doğma bir hüzn kimi qəbul edir... Bəli, Azərbaycan yazılı ədəbiyyatının 1300 illik tarixi var və inanırıq ki, növbəti tədqiqlərində C. Heyət bunu ürək dolusu bir sevinclə qələmə alacaqdır.

Nizami Gəncəvi ilə bağlı fakt və mülahizələr həm elmi məzmunu, həm də tarixiliyə münasibəti ilə bizi razı salır. Qırmızı imperiyanın İranda Nizamiyə guya ögey münasibətin mövcudluğu barədə bizə təlqin etmiş olduğu fikri bu tədqiqat alt-üst edir. Aydın olur ki, sosializm İranda yaşayan xalqlar arasına nifaq salmaq yolu ilə «qonşuluq» işi görürmüş.

Tədqiqatda Şərq ədəbiyyatı tarixi üçün doğma olan təzkirəçilik üsulu ilə müasir ensiklopediya üslubu birləşir. Tarixi xronoloji ardıcılıqla Azərbaycan ədəbiyyatının tarixi mənzərəsini təşkil edən ədəbi şəxsiyyətlər, görkəmli söz ustaları haqqında yığcam məlumatlar və onların əsərlərindən nümunələr verilir. Məlumatlardakı yığcamlıq ədəbi şəxsiyyətlər haqqında alınan təsəvvürün bütövlüyünə və aydınlığına xələl gətirmir. Müəllif şairlər və onların yaradıcılığı haqqında ən mühüm cəhətləri ön plana çəkir – bu ümdə və yığcam xüsusiyyətlərin qavranması ilə konkret ədəbi simalar, seçmə bədii əsərlər və onları hazırlayan müvafiq tarix öz məxsusi şəraiti ilə yadda qalır. Bu, məhz ensiklopedik yazı keyfiyyətidir. Hətta bəzən elmi-ensiklopedik təsvir üsulu sözün həqiqi mənasında ensik-

lopediya oçerki ilə əvəz olunur; bir şəxsiyyət barəsində ancaq üç-beş sətir məlumat verilir. Tərzi Əfşar, Dəruni, Vahidi, Seyid Fəttah Mağarayı, Nəşə Təbrizi və daha bir çox başqaları barəsindəki yazılarda olduğu kimi. Məsələn, İkinci Şah Abbas haqqında yazılır: «1642–1666-cı illər arasında səltənət edən İkinci Şah Abbas türkcə və farsca şeirlər yazmış və «Sani» təxəllüsü ilə tanınmışdır. Bu şair-padşah İsfahanda bir çox tarixi binalar tikdirmiş, alim və şairləri himayə etmişdir»– vəssalam. Biz İkinci Şah Abbasın sənət sahiblərinə humanist, qayğıkeş münasibətini bilirdik, şairliyindən xəbərimiz yox idi. İndi aydın olur ki, elmə, sənətə himayəçiliyi şahın bədii təfəkkür sahibi olmasından irəli gəlirmiş, yaradıcı yaradıcının qədrini bilər (məşhur el məsəlində deyildiyi kimi: Zər qədrini zərgər bilər). Şahın sənətə və sənətkarlara demokratik münasibəti buradan qidalanırmış. Beləliklə, bu müxtəsər məlumat şair-hökmdarın ədəbi şəxsiyyəti haqqında lazımi sözü deyir: uzun tarixə malik, zəngin Azərbaycan ədəbiyyatına müxtəsər baxışdan ibarət olan bu yığcam kitabda İkinci Şah Abbasın şair kimi məhz bu qədər payı ola bilərdi.

Bəzən sənətkarlar barəsindəki məlumatlarda sanki tənəbbüslük görünür, şəxsiyyətin tarixi mövqeyi ilə yaradıcılığı haqqındakı yazı arasında uyğunsuzluq özünü göstərir. Məsələn, XIV əsr şairi Qazi Zərir haqqında divan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi Qazi Bürhanəddindən 5 dəfə artıq məlumat verilir, yaxud həmin şəxsin təqdimi Nəsimi kimi nəhəng sima ilə müqayisədə bir dəfə yarım çox yer tutur. Qövsi Təbriziyə 2 səhifə, onun müasiri Murtuza Quluxan Zəfərə 6 səhifə yer ayrılır və s.–müvafiq faktları yenə sadalamaq olar. Ancaq, əslində, Cavad Heyətin sənətkarlara ayırdığı yer nisbətində bir qanunauyğunluq vardır: müəllif belə bir məntiqi izləyir ki, indiyə qədər haqqında lazımınca yazılmış, elmi ictimaiyyətə kifayət qədər məlum olan ədəbi simalardan müxtəsər danışsın, az məlum olan, yaxud heç tanınmayan kəslərə isə geniş yer ayırsın, onları tanıtsın. Yoxsa, Nizami Gəncəvi kimi tarixi nəhəngə kitabda

4 səhifə yer verilməsi təəccüb doğurardı. Bu baxımdan XIX əsr Azərbaycan mərsiyə ədəbiyyatının tədqiqi xüsusilə diqqətəlayiqdir.

XIX əsr bizə yaxın və nisbətən daha məlum sayılsa da, əslində, doktor Cavad Heyət bizim üçün naməlum ədəbiyyatdan danışır. Dəxil Marağayi, Mirzə Əbülhəsən Raci, Mirzə Məhəmməd Taği Qumri, Rza Sərraf və s. kimi görkəmli söz ustalarının tədqiqi, öyrənilməsi sovet Azərbaycanında yasaq olunmuşdu. Bu, ölkəmizdə dinin qadağan edilməsi ilə bağlı idi. Belə sənətkarlara din təbliğatçısı damğası vurularaq, onların yaradıcılığının nəinki araşdırılması, hətta oxunması da təhdidlə izlənirdi. «Mərsiyə ədəbiyyatı» adı ilə haqqında danışılan, əsərlərindən nümunələr verilən belə sənətkarlar bizim oxuculara–Azərbaycan Respublikasının oxucularına layiqincə tanıtılır. Deyim ki, müstəqil dövlətçiliyimizin zamanında, islamın məmləkətimizdə öz yerini aldığı vaxtda da Cavad bəyin bu ədəbiyyat haqqındakı sözləri yeganə olaraq qalır. Biz hələ həmin ədəbiyyatı sovetlərin qara damğasından xilas etməmişik. Bu gün maliyyə çətinliyi ucundan böhran keçirən elmimiz təriqət ədəbiyyatı haqqında yeni söz deyə bilmir. Bu gün Cavad Heyətin bu gözəl tədqiqatı aktuallığını yenə saxlayır.

Üstünə marksist-leninçi ideologiyanın «mürtəce ədəbiyyat», «zəif ədəbiyyat» möhürü vurulmuş bu əsərlər bədii kamilliyi, ifadə gözəlliyi, obraz tərəvəti ilə diqqətimizi cəlb edir. Kərbəla meydanı haqqında Dəxilin bu təşbehlərinə diqqət yetirək. Xiyanın gülləri matəm əhlinin sinəsi kimi yırtıq (çak), çeşmə kənarının yaşıllığa həsrət gözü kimi qəmli, reyhanları yetim zülfü kimi tozlu (qübaralud), sərvləri əsrlərin ahı kimi qüssəli (ahın göyə qalxması ilə sərvün boyu arasındakı paralelliyə diqqət yetirin), qönçələri məhzun aşiq kimi qan ağlayan, sünbülləri matəm gözlü gəlinlərin saçı kimi tar-mar və s. Bu ifadələr Füzulinin, Sabirin poeziyasındakı dilin poetikliyi ilə müqayisə oluna bilər, «Bəs ki, cismindən olub al qan rəvan, Kuhü səhranı edib dəryayi-qan» ob-

razını Füzulinin dahiyənə «Səhralərə düşsə qətreysi-ab... Səhralər olurdu cümlə dərya» mübaligəsilə qiyas etmək olar. Sərrafın «Gülşəni-cismində xəncər yarəsi gül-gül açıb, Ox o gül-gül yarələr üstündə xoş sünbül açıb» misralarında Füzulinin «Çəkdi Məcnun ayağın badiyədən, leyk verir Qanlı güllər ayağından çəkilən xan Hənuz» misralarındakı obraz-ifadənin ilahi mənzərəsi nəfəsə gəlir, canlanır. Yenə Sərrafın bu misralarında—Əli Əkbərin anası ilə vida sözlərində, «bir tərəfdən dilin gözəlliyi, ifadələrin rəvanlığı insanı rıqqətə gətirirsə, o biri tərəfdən, belə müqəddəs ölüm—şəhidlik yolunun Allahın dərgahına aparması kimi təsəvvüf fəlsəfəsinin aydın və dolğun poetikliklə verilməsi diqqətimizi çəkir:

*İçmərəm su, gedərəm məclisi-cananə susuz,
Ciddi-cəhdim budur: imdi, boyanam qanə susuz.
Bağlanıb su yolu, səd şükr açıqdır rəhi-eşq...*

Bu rəhi-eşq Allaha aparan yoldur, belə ölüm din düşməni üzərində qələbədir—bu əqidə bundan poetik, bundan dürüst, bundan aydın, bundan təsirli ifadə oluna bilməzdi.

Ana—Həzrəti Fatimə oğlu İmam Hüseynin ölümü şəninə bu şeiri deyir:

*Ey nuri-eynim, mənzil mübarək.
Bikəs Hüseynim, mənzil mübarək.
Dur, bir anana «xoş gəldin» eylə,
Ey nuri-eynim, mənzil mübarək.*

Bu hiss bizə—sovet Azərbaycanında təlim-tərbiyə görmüş oxuculara yaddır—ana öz oğlunun ölümünə «mübarək» deyir: islam insanlara din yolunda, Allah yolunda, inam, iman, əqidə uğrunda ölümün müqəddəs, mübarək simasını təlqin edib. Bu gün Vətənimizin, torpağımızın yolunda ölümə hamımız ürəklə getmirik—bu ölümün müqəddəs ölüm olduğunu, şəhidlik olduğunu, şəhidliyin mübarək olduğunu bilmirik. Ona görə indi Vətənimiz ağlar gündədir—bizi bu ədəbiyyatdan «qoruyublar», biz şəhidlik dərindən savadsız qalmışıq. Belə poetik incilərdən xəbərsiz olmuşuq.

Kitabda bu ədəbiyyat haqqında, onun bədii və tarixi dəyəri barəsində bütöv və aydın təsəvvür yaradılır.

Bununla yanaşı, satirik ədəbiyyat, dramaturgiya və mətbuat haqqında olduqca müxtəsər məlumat verilir. Əlbəttə, Azərbaycan ədəbiyyatının bu növü bizdə yarandığı və inkişaf etdiyi üçün onun haqqında bizim təsəvvürümüz kitabdakından qat-qat yüksəkdir. Ancaq nəzərə alanda ki, müəllifin məqsədi Şimal ədəbiyyatı haqqında İran azərbaycanlılarına məlumat verməkdir, bu ölçü özünü doğruldur. Təbii ki, gələcək nəslin ədəbiyyatşünası doktor Cavad Heyətin işini davam etdirərək, bu ədəbiyyatın tərcümeyi-halını Cənub üçün də mükəmməl və təfərrüatlı şəkildə hazırlayacaqdır.

Spesifik təhlil mədəniyyəti, xeyli yeni faktlar təqdim etməsi ilə qiymətli olan «Azərbaycan ədəbiyyatına bir baxış» kitabının müəllifi bütün məziyyətləri ilə yanaşı, eyni vaxtda iki mühüm iş də görür: 1. Cənubda lazımınca tanınan, bizim az tanıdıqlarımızı, ya heç tanımadıqlarımızı bizə təqdim edir; 2. Burada yetişib ucalanları cənublulara tanıdır.

Bəzi qeydlər də etmək olar. Ancaq müəllifin xoş milli-mədəni qayəsi, məramı, kitabın əvəzsiz tarixi dəyəri bu qeydlərin yolunu kəsir.

Adətən, biz deyirik: «M.F.Axundov 1878-də öldü». Cavad Heyət isə deyir: «M.F.Axundov 1878-də ürək xəstəliyindən ölür». Çünki Cavad Heyət həkimdir. O, yaxşı bilir ki, Azərbaycan xalqının tarixi taleyi ilə, onun maarif, mədəniyyət, elm və texniki inkişafı ilə bağlı acılar, əndişələr yığışb bütün ağırlığını Mirzə Fətəlinin ürəyinə salmışdı. Həkim-filoloq Cavad Heyət bilir ki, Xalqın, Vətənin dərdlərinə dözmək üçün ürək nə deməkdir. Ədəbiyyatımızın, mədəniyyətimizin cəfasını yenə də çəkmək üçün, Qarabağ yaralılarının yaralarına şəfa verən barmaqlarını qüvvətlə təmin etmək üçün doktor Cavad Heyətə sağlam, dözümlü ürək arzulayırıq. Onu qabaqda çox işlər gözləyir. Cavad Heyətin yaşının bugünkü pilləsindən yüzüncü ilindəki yaradıcılığı aydın görünür.

YÜKSƏK AMALLI ŞƏXSİYYƏT**Əli İNSANOV,***Azərbaycan Respublikasının Səhiyyə naziri,
akademik*

Cənubi Azərbaycan cərrahlıq məktəbinin ən görkəmli siması, məşhur alim-cərrah Cavad Heyət 1925-ci ildə Təbriz şəhərində öz dövrünün tanınmış ictimai-siyasi, dövlət və din xadimi Əli Heyətin ailəsində dünyaya göz açmışdır. Əli Heyət İranda ədliyyənin əsasını qoyanlardan biri olmuş və Ədliyyə Nazirliyində bir sıra məsul vəzifələrdə, o cümlədən Ədliyyə naziri işləməklə yanaşı, elmi araşdırmalar da aparmış və İranda şəriət dərslərinin verilməsində aktiv iştirak etmişdir.

Əli Heyətin ən layiqli və istedadlı oğlu olan Cavad Heyət ibtidai və orta təhsilini Həmədan, Təbriz və Tehrandə almışdır. O, 1941-ci ildə Tehran Universitetinin Tibb fakültəsinə daxil olmuş, 2 il burada oxuduqdan sonra atasının məsləhəti ilə İstanbul Universitetinin Tibb fakültəsində təhsilini davam etdirərək 1946-cı ildə tibb doktoru olmuşdur. Doktor Cavad Heyət ali təhsilini başa vurduqdan sonra 3 il İstanbul Universitetinin ikinci cərrahlıq klinikasında çalışaraq cərrahlıq ixtisasına yiyələnmişdir. Sonra isə ixtisasını təkmilləşdirmək məqsədilə Parisə getmiş və 3 il Paris Universitetinin tibb fakültəsində çalışmışdır. 1952-ci ildə o, kamil cərrah-mütəxəssis kimi Tehrana qayıtmış və aktiv cərrahi fəaliyyətə başlamışdır. 1953-cü ildə Hidayət xəstəxanasında və ədliyyə işçilərinə məxsus xəstəxanada cərrahi klinikalar yaradaraq, ümumi cərrahlıq əməliyyatları ilə yanaşı, 1954-cü ildən ürək üzərində əməliyyatlar aparmağa başlamışdır. Doktor Cavad Heyət İranda ilk dəfə olaraq, 1956-cı ildə müvəffəqiyyətlə aorta qapağı darlığı əməliyyatını, 1962-ci ildə isə hipotermiya metodu tətbiq edərək,

**Prof. Ə.Əmiraslanov Fəxri tibb
doktorluğu diplomunu təqdim
edərkən**

**AZƏRBAYCAN TİBB UNIVERSİTETİNİN
FƏXRİ DOKTORU**

DİPLOMU

**N.NƏRİMANOV ADINA AZƏRBAYCAN TİBB
UNIVERSİTETİNİN ELMİ ŞURASI
QƏRARA ALIR:**

Elmin inkişafında, xalqlar arasında əməkdaşlıq və
səlihi münasibətlərdəki xidmətlərinə görə

prof. Cəvad Heyat

**Azərbaycan Tibb Universitetinin FƏXRİ
DOKTORU adına layiq görülür.**

Verilən ad qanun və onunla müəyyən edilmiş
hüquq, imtiyaz və vəzifələri təmin edir.

Rektor *[Signature]*

29.03 1994 ci il

Qeyd № **5**

Bata şəhəri

Cavad Heyət, Azərbaycan Respublikası Səhiyyə naziri Əli İnsanov, prof. Elşad Abdullayev və başqaları ABU-MİR Humanitar tibb mərkəzini açarkən

Humanitar tibb mərkəzinin əməkdaşları ilə

açıq ürək əməliyyatını aparmışdır. Doktor Cavad Heyət İranda eksperimental cərrahiyyənin bünövrəsini qoymuşdur. 1967-ci ildə əvvəl heyvanlarda, sonra isə insanda açıq ürək əməliyyatlarını aparmış, 1968-ci ildə ürək qapaqlarının dəyişdirilməsi, 1969-cu ildə isə Tehranda ilk dəfə olaraq böyrəkköçürmə və itlərdə ürəkköçürmə əməliyyatlarını uğurla həyata keçirmişdir. Tibb sahəsində əldə etdiyi bu yüksək nailiyyətlərə görə Cavad Heyət dövlət tərəfindən birinci dərəcəli Xidmət ordeninə layiq görülmüşdür.

Doktor Cavad Heyət praktik fəaliyyəti ilə yanaşı, elmi araşdırmalar da aparmış, cərrahiyyənin müxtəlif aktual sahələrinə həsr edilmiş çoxsaylı elmi əsər və məqalələr dərc etdirmişdir. O, 1964-cü ildə «Daneşe-pezeşki» («Tibb elmi») adlı iki aydan bir çıxan jurnal nəşr etdirmişdir. Bu jurnalda alimin 60-dan çox elmi məqaləsi dərc edilmişdir. 12 il fasiləsiz nəşr edilən və 1976-cı ildə səhifələrində Məmməd Rza Şahın səltənətinin 50-ci və İran şahlığının 2500-cü ildönümü münasibətilə məqalə dərc edilmədiyinə görə bağlanan «Daneşe-pezeşki» jurnalının fəaliyyəti sonralar yenidən bərpa olunmuşdur.

Cavad Heyət cərrahların İranda, eləcə də bir sıra digər ölkələrdə beynəlxalq miqyasda keçirilən qurultay, konqres və konfranslarında dəfələrlə məruzələrlə çıxış etmişdir. Alimin 100-dən artıq elmi məqaləsi İranda və beynəlxalq miqyaslı mötəbər tibb jurnallarında dərc edilmişdir. O, 6 monoqrafiyanın müəllifidir. Alimin «Tromboflebit və müalicəsi» (1957) monoqrafiyası, ikicildlik «Ümumi cərrahlıq» (1965) və «Cərrahiyyə dərsləri» (1997) kitabları qiymətli əsərlər olmaqla, tələbələrin və praktik cərrahların stolüstü kitablarına çevrilmişdir. Cərrahiyyə sahəsində apardığı elmi araşdırmalar və əldə etdiyi nailiyyətlər ona təkcə İranda deyil, bir çox xarici ölkələrdə də böyük şöhrət qazandırmışdır. Cərrahlıq elminin inkişafındakı müstəsna xidmətlərinə

görə Cavad Heyət 1983-cü ildə Fransa Beynəlxalq Cərrahlar Akademiyasının üzvü seçilmiş, 1963-cü ildən etibarən 33 il fasiləsiz olaraq Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyətində İranı təmsil etmişdir. Alim gənc cərrahlar nəslinin yetişdirilməsində də böyük xidmətlər göstərmişdir. O, Tehranın Azad İslam Universitetində tədris etmiş və uzun müddət həmin universitetin cərrahiyyə kafedrasının müdiri olmuşdur.

Doktor Cavad Heyətin fəaliyyət dairəsinin diapazonu çox genişdir. O, elmi-praktik fəaliyyətlə yanaşı, ədəbiyyat və tarixlə də ciddi məşğul olmuş, bu sahələrə dair çoxsaylı sanballı əsərlər nəşr etdirmişdir. Ədəbiyyata olan sevgisini «Peşəm cərrahlıqdır, eşqim isə ədəbiyyat» sözləri ilə bildirən Cavad Heyət, hələ 11 yaşında ikən Cənubi Azərbaycanın üçüncü tələbəsi seçilmiş və məşhur İran şairi Hafizin divanı ilə mükafatlandırılmışdı. Cavad Heyət Türkiyəyə gedərkən atasının ona verdiyi bir tövsiyəni öz yaradıcılığında daim rəhbər tutmuşdur: «Oğlum, mən səni Bakıya göndərmək istəyirdim, ancaq aramızda dəmir pərdə vardır. Mən səni İstanbula göndərirəm ki, tibb elmilə yanaşı, dilimizi, ədəbiyyatımızı və tariximizi də öyrənəsən». Atasının bu tövsiyəsinə uyğun olaraq, Cavad Heyət türk dilini, ədəbiyyatını və tarixini dərinlən öyrənmiş, İrana qayıtdıqdan sonra türk dilinin qadağan olunduğu bir dövrdə, görkəmli şairlərimiz Şəhriyar, Səhənd və b. ilə birlikdə çoxsaylı şeir məclisləri təşkil etmişdir. O, 1979-cu ildə Azərbaycan dilində nəşr olunan «Varlıq» jurnalını təsis etməklə, İranda türk dili və ədəbiyyatını dirçəltməyə nail olmuşdur. Xüsusi qeyd edirik ki, bu jurnal İran türklərinin milli şüurunun oyanmasında böyük tarixi rol oynamışdır. Cavad Heyət «Müqayisətül-lügəteyn» (1984), «Türk dili və ləhcələrinin tarixi» (1986), «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış» 1—2 (1980, 1990), «Azərbaycan şi-

fahi xalq ədəbiyyatı» (1988), «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış» (1988) və «Ədəbiyyatşünaslıq» (1995) kimi sanballı elmi əsərləri və «Varlıq» jurnalında dərc etdirdiyi məqalələri ilə İranda türkologiyanın əsasını qoymuşdur.

Cavad Heyət məqsədyönlü, ardıcıl, cəsarətli, öz prinsiplərinə daim sadıq qalan, öz xalqının qaygısını çəkən genişmiqyaslı və yüksək amallı bir şəxsiyyətdir. Uşaq yaşlarında ikən yataq otağında başı üstünə asdığı bir şeir parçasında deyilən hikmətli sözlər Cavad Heyətin həyat amalı olmuşdur: «Böyüklük aslanın (şirin) ağzında olsa belə, təhlükəni gözə al və onu aslanın ağzından çıxart. Ya böyük, əziz və güclü olmaq, yaxud da igidlər kimi ölümə üzləşmək».

Bir sözlə, çoxşaxəli elmi-praktik fəaliyyəti, ədəbiyyat və tarix sahəsində apardığı araşdırmalar və bu sahələrdə əldə etdiyi nailiyyətlər Cavad Heyətə dünya şöhrəti qazandırmışdır. Bütün bunların nəticəsidir ki, hazırda onun adı dünyanın tanınmış alimləri ilə bir sırada çəkilir. O, dünyanın bir çox universitetlərinin və elmi mərkəzlərinin məşhur titullarına və fəxri adlarına layiq görülmüşdür. Alim Azərbaycan və Türkiyə ilə elmi, ədəbi-mədəni və ictimai əlaqələrin möhkəmləndirilməsindəki böyük xidmətlərinə görə Azərbaycan Cərrahları Elmi Cəmiyyətinin fərxi üzvü (1989), Azərbaycan Milli Yaradıcılıq Akademiyasının fəxri akademiki (1991), Məmməd Əmin Rəsulzadə adına Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru (1992), Y.Məmmədəliyev adına Naxçıvan Dövlət Universitetinin fəxri professoru (1993), N.Tusi adına Azərbaycan Pedaqoji Universitetinin fəxri professoru (1993), Azərbaycan Tibb Universitetinin fəxri doktoru (1994), Xəzər Universitetinin fəxri doktoru (1995), Azərbaycan Elmlər Akademiyası Ədəbiyyat İnstitutunun fəxri professoru, Azərbaycan Universitetinin fəxri professoru (1996), Türk Dil Qurumunun Şərəf

üzvü (1996), İstanbul Universitetinin fəxri Türkologiya doktoru (1997), Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Dilçilik İnstitutunun fəxri doktoru (2000), Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin fəxri professoru (2002), «Azərbaycan Tibb Jurnalı»nın redaksiya heyətinin üzvüdür (2002). Professor Cavad Heyət eyni zamanda Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin M.F.Axundov mükafatı (1991), Dədə Qorqud Assosiasiyasının Məmməd Araz mükafatı (1994), Türk Dil Qurumunun Üstün Xidmət mükafatı (2004), Hüseyn Qazi Vəqfi — Dərnəyinin Türk Kültürünə Xidmət mükafatı (2004), Türk Kültürünə Xidmət Vakfının Türk Dili Şərəf mükafatı (2004), Bilkent Universitetinin təbrik lövhəsi (2004), Kanadada Memarlıq Dərnəyinin təbrik lövhəsi (2004) və Quzey Kanadada Azərbaycan Kültür Cəmiyyətinin lövhəsi ilə təltif edilmişdir.

Professor Cavad Heyət anadan olmasının 80 illiyi ərəfəsində də çoxşaxəli fəaliyyətini və gələcək nəsillər üçün örnək olan həyat yolunu inamla davam etdirir. İnanırıq ki, öz həyatının müdrik çağlarını yaşayan professor bundan sonra da öz biliyini, bacarığını, elmini və fəaliyyətini İran—Azərbaycan—Türkiyə dostluğu və qardaşlığının möhkəmləndirilməsinə yönəldəcəkdir.

MƏNƏVİYYAT VƏ MƏDƏNİYYƏTİN CAVAD HEYƏT ZİRVƏSİ

Nurəddin RZAYEV,

*Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyətinin
və Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü*

1995-ci ildə Cavad Heyətin Bakıda keçirilmiş təntənəli 70 illik yubileyinə həsr olunmuş, içərisində mənim də məqaləm olan kitabı bir də vərəqlədim. Çox adlı-sanlı ziyalılarımızın onun haqqında yazdıqlarını yaddaşımda təzələdim. 5 il necə də tez keçmişdi. Ancaq bu qısa müddətdə yorulmaz və ağlasığmaz qədər çox-tərəfli elm və sənət, dil və ədəbiyyat, tarix və fəlsəfə, təbabət və siyasət fədaisi nə qədər yeni işlər görmüşdür. Nə yazılanları unutmmaq, köhnəlmiş hesab etmək, nə də bu beş ili əvvəlki 70 ildən ayırmaq mümkün deyil. Cavad Heyətin fəaliyyəti də şəxsiyyəti kimi bütövdür, tamdır. Ancaq onun həyatı və fəaliyyəti haqqında bir nəfərin bu böyük bütövlüyü tam əhatə edə biləcək əsər yaratması çətinidir. Onun mənəviyyat və mədəniyyətin bu qədər geniş və təməli sahələrini belə yüksək və professional səviyyədə necə əhatə etdiyinə heyran qalmamaq mümkün deyil. Cavad Heyətin ömür yolunu ancaq yüksək səviyyəli mütəxəssislər qrupu layiqincə işıqlandıra və qiymətləndirə bilər.

Hamı məni Cavad Heyətin təkcə ən yaxın dostu kimi deyil, həm də onu Şimali Azərbaycan ictimaiyyətinə tanıtmış, daha doğrusu, təqdim etmiş bir şəxs hesab edir. Bu iş mənsiz də mütləq görülməkdə. Onun həyat yolu danışsız bu mənzilə gəlib çıxacaqdı. Mənim xoşbəxtliyim onda oldu ki, bizim yollarımız onunla hər ikimizin guya əsas yolu olan cərrahlığımız, həkimliyimizdə kəsişdi. Əslində isə onunla biz mənəvi əkizliyimizi elə birinci görüşümüzdəcə anladıq, bir-birimizin həyatına həmişəlik bağlan-

dıq. Heç kəs yanılməsın! Mən Cavad Heyət səviyyəli onlarla, bəlkə də yüzlərlə dünya şöhrətli cərrah adı çəkə bilərəm. C. Heyətlə bizim söhbətlərimizin mövzularının az bir hissəsi sənətimizə aid olmuşdur. Sadəcə olaraq, bizim «Leyli»miz bir olmuşdur. Mən Cavad Heyəti bu «rəqabətdə» seçmişəm. Onu tapmaqda mənə vasitə olmuş cərrahlığımıza, unudulmaz müəllimim, böyük Azərbaycan alimi-cərrahı Fuad Əfəndiyevə də dərin minnətdaram. Müəllimim və Cavad bəyin 1963-cü ildə Romada hər ikisinin üzv olduqları Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyətinin konqresində çəkirdikləri fotosəkli mən böyük fəxr hissi ilə Cavad bəylə ilk görüşümüzdən 8 il öncədən öz yazı masamın örtük şüşəsinin altında saxlayırdım. Axı, o mənim adını eşitdiyim birinci Cənubi Azərbaycan cərrahı, özü də gənc olmağına baxmayaraq, belə bir cəmiyyətin üzvü idi! On il sonra – 1982-ci ildə artıq onillik dostum Cavad Heyət mənim həmin cəmiyyətə üzvlüyümə səs vermişdi və Tehrandan telefonla məni təbrik eləmişdi. 1971-ci ildə Moskvada keçirilən cərrahlıq konqresində tanış olduğum Cavad bəyə mənim onu çoxdan tanıdığımı deyəndə, hətta bir az qorxmışdu ki, «Bu məni hardan tanıyır? Nə o xaricdə olmayıb, nə mən sovetlərdə». Sonradan ona şəkil əhvalatını söyləyəndə sakitləşib mənim çekist olmadığımıza inanmışdı. Moskva görüşündə mən həmişəlik və qəti anladım ki, «Həpimiz bir günəşin zərrəsiyik, həpimiz bir yuva pərvərdəsiyik» (*A.Şaiq*). Günəşimiz, millətimiz, yuvamız Azərbaycandır. Beləcə qardaşlaşdıq. Biz eyni hisslərlə yaşayırdıq və eləcə də davam edirik. On il telefonla, məktubla əlaqə saxladıq, görüşməyə çalışdıq, nəhayət, 1982-ci ildə xalq şairimiz Nəbi Xəzrinin – Xarici Ölkələrlə Dostluq Cəmiyyəti sədrinin əvəzsiz yardımı ilə onu Bakıya dəvət elədim. Cavad Heyəti Bakı hava meydanında mən, Bəxtiyar və Xudu Moskva reysi ilə qarşıladıq (İrandan Azərbaycana o zaman başqa yol yox

idi). Sonbeşik qızı Sanaz və özünə layiq həyat yoldaşı Fəridə xanım da onunla idilər. Bu bir ayda Cavad bəyi, demək olar ki, Azərbaycanın bütün əsas şəhər və nahiyələrilə, ədəbiyyat, dil, tarix və əlbəttə, cərrahlıq müəssisələri ilə tanış etdim. O zaman Cavad bəyin özündən artıq sevdiyi ilk mənəvi övladlarından biri və ən sevimlisi—«Varlıq» jurnalının iki yaşı tamam olmaqdaydı və ədəbiyyatçılarımızdan bəziləri onun ilk saylarını oxumuş, nəşirin və əsas müəlliflərdən birinin adını eşitmişdilər. Cavad Heyət su-suzluqdan yanan insan kimi, nəhayət ki, tapdığı sərin çeşmədən su içən tək yuxarı Azərbaycanın mənəviyyatını doymadan içirdi və içdikcə yanğısı elə bil artırdı. Elə olurdu ki, ümidi xoşbəxtlik göz yaşlarına qalırdı. Tələbələrimize cərrahlıqdan mühazirlər oxudu, həkimlərimizlə görüşdü, birlikdə cərrahlıq əməliyyatları apardıq. Cavad Heyət həmişəlik Azərbaycanın elmi, tibbi, ədəbi, tarixi, dilçilik, fəlsəfi dairələrində tanındı və nüfuz qazandı.

Bu bir ayda tanıdığım Cavad Heyət on bir il öncə ilk dəfə gördüyüm şəxs deyildi. O, xeyli dəyişmişdi. Düzdür, bu müddət ərzində biz məktublaşırdıq, telefonla danışırıdık. Moskvada ilk görüşümüz zamanı onunla tanış etdiyim mərhum, böyük şərqşünas alimimiz, dostumuz Rüstəm Əliyev bu illərdə İrana uzun və qısamüddətli ezamiyyətləri vaxtı (o zaman Rüstəm İran şahının şəxsi tapşırığı ilə Firdovsinin «Şahnamə»sinin yeni elmi-tənqidi nəşri üzərində işləyirdi) bizə Cavad Heyətdən yeni-yeni xoş xəbərlər gətirirdi. Çox ehtiyatla istifadə etdiyimiz məktub və telefon əlaqələrindən bilirdim ki, Cavad bəy artıq mənim Tehrandə yaşayan, 1938-ci ildə Şimali Azərbaycandan – Gədəbəydən İrana sürgün olunmuş ata və ana qohumlarımla tanış olmuş və dostlaşmışdır. Biz, yəni Bəxtiyar, Xudu, mərhum istedadlı şairəmiz Mədinə Gülgün və onun ömür yoldaşı, görkəmli şairimiz Balaş Azəroğlu, cənublu dostlarımızdan ədəbiyyatçı Sabir Əmirov və başqaları bilir-

dik ki, Cavad bəy Rüstəmin fəal iştirakı ilə o zaman Təbrizdə xəstə yatan dahi şairimiz Şəhriyarı ailəsi ilə bərabər Tehrana gətirmiş və altı ay öz evinin bir mərtəbəsini onun sərəncamına vermiş, müalicəsi ilə məşğul olmuş və bütün maddi ehtiyaclarını ödəyərək xalqımız qarşısında faydalı və fədakar bir iş görmüşdü. Xalq içərisində və dövlət dairələrində böyük nüfuzu sayəsində, o zaman Cavad Heyət neçə-neçə Azərbaycanlının, o cümlədən də, mərhum şairimiz, «Sazımın sözü» poemasında Dədə Qorqudumuzu müasir Azərbaycan dilində nəzmə çəkmiş Səhəndin (*Bulut Qaraçorlu*) həyatını xilas etmişdi. Əfsus, Səhəndimiz çoxdan gözlədiyi və bu yolda dəfələrlə həyatını qurban vermək məqamına yüksəltdiyi azadlıq günəşinin doğduğu – şahlıq rejiminə son qoyulduğu günü görmədi, qəflədən dünyasını dəyişdi və «Varlıq»ın bir nömrəsi ona həsr olundu.

Cavad Heyət 50–60-cı illərdə artıq dünya cərrahlıq ictimaiyyəti tərəfindən tanınmış və Beynəlxalq Cərrahlar Cəmiyyətində İranın daimi nümayəndəsi seçilmiş, on iki il müddətində fasiləsiz nəşr olunan «Daneşe-Pezeşki» adlı tibbi jurnal yaratmışdı, cərrahlığa aid iki dərslik və onlarla nüfuzlu beynəlxalq jurnalda dərc olunmuş dərin elmi məqalələr yazmışdı, İran təbabəti tarixində ilk olaraq açıq ürək və böyrək köçürülməsi kimi ən mürəkkəb cərrahlıq müdaxilələrini aparmışdı. Hətta eksperimentdə uğurla ürək də köçürə bilmişdi.

70-ci illərin sonunda, İranda şah rejimi devrildikdən sonra, C. Heyətin həyat və yaradıcılığında əsaslı dəyişikliklər baş vermişdi. O, böyük cərrah kimi fəaliyyətini uğurla davam etdirməklə yanaşı, özünəməxsus yorulmazlıq, ciddilik və inamla ədəbiyyatımız, dilimiz, tariximiz və ictimai-fəlsəfi problemlərimizlə də açıq məşğul olmağa başlamışdı. Fiziki xəstəliklərimizin müalicəsini ikinci plana çəkib, var qüvvəsilə mənəvi dərdlərimizə əlac axtarmaq işinə qoşulmuşdu.

1979-cu ildə nəşrinə başlanılmış «Varlıq» jurnalının birinci sayında «Azərbaycan türklərinin ədəbiyyatı tarixinə bir baxış» məqaləsi ilə C.Heyət özü özü ilə, dostları və həmfikirliəri ilə qeyri-rəsmi görüş və söhbətlərində yana-yana danışib və düşündüklərini artıq cürətlə dövrü mətbuat səhifələrinə çıxarırdı. Şərəfli, məsuliyyətli ağır cərrahlıq sənəti yollarında 30 ildən bəri uğurla addımlayan və dünya cərrahlığının ön cərgələrində öz layiqli yerini tutmuş böyük həkim, ayrı-ayrı fərdlərin fiziki dər-dinin əlacı ilə yanaşı, mənsub olduğu və yolunda həyatından keçməyə hazır olduğu Azərbaycan türklərinin ictimai problemlərinin həlli uğrunda mübarizəyə başladı. İranla Azərbaycan arasındakı minilliklərin möhtəşəm körpüsünün təməlini bir daha möhkəmlətdi. Jurnalın ətrafında Cənub Azərbaycanının milli qeyrətli, ziyalı nümayəndələri – mərhum şairimiz və mütəfəkkir alimimiz Həmid Nitqi, görkəmli ictimaiyyətçi və elm xadimlərimiz M.Fərzanə, H.Məmmədzadə, Q.Bəydili, Kəmalı, Səvalan və başqaları birləşmişdilər. 21 ildir ki, uğurla və cürətlə irəli addımlayan bu jurnal o taylı-bu taylı bütöv Azərbaycanın mədəniyyət və mədəniyyət körpüsü vəzifəsinə şərəflə qulluq edərək məşhur «Molla Nəsrəddin»imizin işini yeni keyfiyyət səviyyəsində davam etdirdi.

Jurnalın istisnasız olaraq bütün saylarında onun naşiri, sahibi, baş redaktoru və aparıcı müəlliflərindən biri C.Heyət Azərbaycan və ümumtürk ədəbiyyatının, dilinin, tarixinin, fəlsəfəsinin ən vacib problemlərinə həsr etdiyi 148 məqaləsini nəşr etdirdi... İlk saylarından jurnalda sisteməlik olaraq Cənub Azərbaycanı ədəbiyyatından çoxsaylı nümunələrlə bərabər, bu tay yazıçı və şairlərinin əsərləri də, haqlarında məqalələr də dərc olunurdu. «Varlıq»ın sayəsində tariximiz, ədəbiyyatımız, dilimiz 170 illik ayrılıqdan sonra uğurla bütövləşdi.

1987-ci ildə Cavad Heyət ikinci dəfə Bakıya, M.F.Axundovun yubileyinə gəldi, özü də əliboş deyil, iki maraqlı monoqrafiya

ilə – «Azərbaycan ədəbiyyatına bir baxış» (*Tehran, 1980, birinci cild*), «Müqayisətül-lügəteyn» (*Tehran, 1984, farsca*). Sonralar hər iki kitab Azərbaycanda da nəşr olundu. İkinci kitab xüsusi maraq doğurdu – Azərbaycan oxucusu bildi ki, farslar bizim dildən geninə-boluna faydalanmışlar və bir də, heç bir şübhə qalmadı ki, ana dilimiz heç də bəzi farsofillərin düşündüyü kimi, fars dilindən kasıb deyil. Az qala Cavad Heyət 500 il öncə dahi Nəvainin yazdığı eyni mövzulu əsəri yeni səviyyədə və yeni misallarla davam etdirərək dilimizin üstünlüklərini də gözəlcə aşkarladı. Bu gəlişində biz dostumuzun ədəbiyyatımız, folklorumuz və dilimizin bilicisi olmasından başqa, dünya fəlsəfi fikri tarixinə də dərin bələdliyinə heyran qaldıq – o, bizim gündəlik «çörəyimiz» olan marksizm-leninizmi elə təhlil edirdi ki, elə bil bizim kimi C. Heyətin də bundan başqa heç bir işi yoxuymuş!

Sonrakı beş ildə Cavad Heyət həmin əsərləri Bakıda Azərbaycan dilində nəşr etdirdi və əlavə olaraq Tehrandə daha üç kitabı nəşr olundu: «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı» (1988), «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış» (1987), «Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış» (*ikinci cild, 1990*). Daha sonra həmin kitablar Bakıda və Türkiyədə yenidən Azərbaycan və Türkiyə türkcəsində çapdan çıxdı. Elmdə o, türkoloqdur. Qayəsi türk dünyasının mənəvi və mədəni birlik halında bəşəri birliyin layiqli üzvü kimi özünütəsdıqidir.

1989-cu ildə dostluğumuzun tarixində hər ikimiz üçün, xüsusilə, mənim üçün son dərəcə mühüm bir hadisə baş verdi. Nəhayət, 20 il nəticə verməyən cidd-cəhdədən sonra Cavad Heyət məni həyat yoldaşım Ofeliya xanım və sonbeşiyimiz Domrulla bərabər bir aylığa şəxsi qonaq kimi İrana dəvət etməyə nail oldu. Mən ağılım kəsəndən bu arzu ilə yaşayırdım. Əvvəllər, 1937-ci ildə İrana sürgün olunmuş qohumlarımı və uşaqlıq dostlarımı görmək üçün, sonralar isə, vətənimin böyük yarısında yaşayan soy-

daşlarımı, yuxularımda yaşadığım o tay Azərbaycanımı, Təbrimi-
zi görmək üçün. Bir ay müddətində ancaq gündə 4–5 saat yuxunu
çıxmaq şərtlə bir yerdə olduq. Məşhədə, İsfahana, Quma getdik.
Tehran və Təbriz universitetlərində (sonuncuda tələbələrin təkidi
ilə ana dilimdə) mühazirələr oxudum, birlikdə cərrahlıq əməli-
yatları apardıq. Elmi toplantılarda iştirak etdik. İranın o zamankı
xarici işlər naziri Vilayətinin qəbulunda olduq – o, C.Heyətin tə-
ləbəsi olmuş pediatr professordur. Dahi Şəhriyarın şairlər məq-
bərəsindəki qəbrini, Səttərxan muzeyini ziyarət etdik. «Varlıq»ın
redaksiya heyəti ilə görüşlər keçirdik.

Tehranla İsfahan arasında avtomobillə o baş-bu başa 12
saatlıq yol boyu C.Heyətin 156 səhifəlik bir kitabının kiril əlifbalı
və ərəb qrafikalı nüsxələrini birlikdə növbə ilə oxuyub, dinləyib,
üslub və orfoqrafik düzəlişlər apardıq. İnanılacaq deyil, ancaq
faktdır. Yaxşı ki, maşında kondisioner var idi, yolboyu isə tama-
şalıq heç bir şey yox idi. Heç nə itirmədim. Bu təfəsilatın Cavad
bəyin iş qabiliyyəti və rejimi barədə təsəvvür üçün faydalı
olacağını düşünürəm.

Azərbaycanın keçmiş ağalarımız, şimal qonşularımızın məkrli
və uzaq hədəfli fitvası ilə erməni millətçilərinin təcavüzünə mə-
ruz qalması ilə əlaqədar Cavad Heyətin gördüyü işləri unutmaq
mümkün deyil. 20 Yanvar faciəsindən sonra C.Heyət Tehran
məscidlərinin birində şəhidlərin yasını tutdu, ehsanlar verdi.
Yüzlərlə Qarabağ müharibəsi yaralısına Tehran xəstəxanalarında
cərrahlıq yardımı göstərilməsinin təşəbbüskarı, təşkilatçısı və bi-
lavasitə həkim kimi iştirakçısı oldu. Onun Türkiyə prezidenti
S.Dəmirələ yazdığı, dövrü mətbuatda dərc olunmuş sarsıdıcı, cür-
ətli açıq məktubu geniş əks-səda doğurdu. Bunu ancaq millətinin
fədakar oğlu edə bilərdi.

Son beş ildə Cavad Heyətin elmi, ictimai və həkimlik fəaliy-
yəti uğurla davam etməkdədir. Bakıya hər gelişində həkim həm-

karları ilə görüşür. Xəstəxanalarda və hospitallarda onlarla xəstəyə baxır, məsləhət verir və əgər İranda müalicəyə ehtiyac varsa, yardımçı olur, lazım gəlsə özü cərrahi müdaxilə aparır...

Son illərdə Türkiyədə əvvəl yazdığı kitabların bir neçəsi yenidən nəşr edilmişdir. Bakıda 1997-ci ildə «Ədəbiyyatşünaslıq» adlı yığcam, lakin indiyə qədər Azərbaycanda bu mövzuda yazılmış əsərlərdən köklü fərqlənən orijinal bir kitabı nəşr olundu. Burada ədəbiyyatşünaslığın əsasları sovetpartiyalımarksist qəlibindən azad olmuş və kommunistlərin rədd etdiyi maraqlı yeni qərb nəzəriyyələrinə də geniş yer verilmişdir – şərq terminologiyası ilə yanaşı, qərb anlayış və terminləri də oxuculara çatdırılmışdır. Belə bir faydalı kitaba ehtiyac böyük idi.

Bir məsələ diqqəti cəlb edir; kitabların bəziləri iki dəfə–Tehrandə və Bakıda, bəziləri isə üç dəfə –Tehrandə, Bakıda və Türkiyədə nəşr olunmuşdur. Diqqətlə baxılırsa, bu kitabların təkrar nəşrlərinin xüsusi və vacib bir məqsədə qulluq elədiyini görmək mümkün deyil. Məqsəd ancaq kitabları sərhədləri ayrı, arzu və ehtiyacları eyni olan üç oxucu dairəsinə çatdırmaqdır? Ümumiyyətlə, yeri gəlmişkən qeyd olunmalıdır ki, C.Heyət nə «Varlıq» jurnalını, nə də ki monoqrafiyalarını nəşr edərkən ad-san və ya pul qazanmaq məqsədi güdməmişdir. Hamıya məlumdur və mən canlı şahidəm ki, müəllif cərrahlıqdan qazandıqlarının yarısından çoxunu bu tarixi əhəmiyyətli jurnal və əsərlərin nəşrinə sərf etmişdir. O ki qaldı ad-san və şöhrət–onun dünya miqyaslı cərrahlığı bunları tamamilə təmin edirdi. C.Heyət elmi, ictimai-siyasi fəaliyyətə qoşulmaqla ancaq və ancaq narahatlıq və gərginlik qazanırdı. Milyonların alqışı və məhəbbəti ilə yanaşı acı töhmət məktubları da alırdı. Təəssüflər ki, bu məktubların bir qisminin müəllifləri öz milliliyini itirmiş «soydaşlarımız» idi. Nə qorxu, nə təhqirlər, nə təhdid və təqiblər vətən və millət fədaisi Cavad Heyəti tutduğu şərəfli yoldan qaytara bilmədi. 70 illik yubi-

leyindən keçmiş beş il müddətində o, qətiyyən əskilməyən qüdrət və enerji ilə işini davam etdirir. Hər il bir neçə dəfə (artan tezliklə) Azərbaycanda və Türkiyədə keçirilən ədəbi, tarixi, linqvistik, elmi kvorumlarda iştirak edir, son dərəcə aktual problemlərə aid məruzələrlə çıxış edir. Elmi ictimaiyyət və xalq bu misilsiz vətənpərvərliyi yüksək qiymətləndirir. C.Heyət Azərbaycanda və Türkiyədə onlarla elmi cəmiyyətin, universitetin, ictimai və dövlət qurumlarının fəxri üzvü və ya professorudur. Həkimliyini də heç vaxt yaddar çıxarmır. Hər il yüzlərlə xəstənin həyatını xilas, yaşamaq ümidini bərpa edir. Onların bir qismi müalicə üçün Azərbaycandan İrana gedənlərdir. Hamı onu özününkü sayır və ona ərklə müraciət edir.

Mən fəxr edirəm ki, onun fəxri üzv seçildiyi birinci elmi cəmiyyət–Azərbaycan Cərrahlar Cəmiyyəti olmuşdur və əməl dostuma o diplomu sədr kimi mən imzalamışam və təqdim etmişəm. Xoşbəxtlikdən əlim yüngül oldu–təkcə Azərbaycanda aldığı fəxri üzv və professor diplomlarının sayı artıq onlardır. 1996-cı ildə İstanbul Universitetinin tibb fakültəsi məzunlarının 50 illik yubileyi zamanı məzunlardan biri olan C.Heyətə bir iclasda üç fəxri professor cübbəsi üst-üstə geyindirildi–belə hadisəni ilk dəfə göürdüm.

Ümumiyyətlə, C.Heyət orijinal və unikal şəxsiyyətdir. O, heç bir şeydə yarımcıq deyil–bütövdür. Həqiqəti heç nəyə dəyişmir–nə dostluğa, nə ad-sana, nə vəzifəyə. Özünəməxsus yüksək mədəniyyət, təmkin və ədəb qaydaları daxilində haqqı müdafiə edir. Əlbəttə, bu, elmə, sənətə, dinə aid məsələlərdədir. Gündəlik məişət məsələlərində isə o, dözümlü, qayğıkeş və səbrlidir. Şovinizmin və onun bəic, mənfur övladı olan müstəmləkəçiliyin düşmənidir. C.Heyət şəxsiyyət kimi qorxmazdır. Ötən il mürəkkəb oyluq (bud) sümüyünün sınığına görə keçirdiyi ciddi əməliyyatdan, oynaqının süni metal protezlə əvəz olunduğundan 3–4 ay

sonra, lift işləmədiyi üçün, görkəmli cərrahımız Çərkəz Cəfərovun doqquzuncu mərtəbədəki mənzilinə ayaqla qalxmışdı. O, yaxşı bilirdi ki, bu hərəkət qeyri-adidir və məsləhət deyil... Ancaq, nəzakət qorxuya üstün gəldi... M.Qorki yaxşı deyib: «Cəsurların dəliliyinə şərəf nəğməsi oxuyuruq».

Adətən, yubiley toplusunda məqalələr yığcam olmalıdır və başqalarına da deməyə söz və yer qalmalıdır, ancaq daha bir vaz keçə bilməyəcəyim əlavə ilə məqaləmi bitirmək istəyirəm. Cavad Heyətin həm dünya şöhrətli alim-həkim-cərrah, həm də geniş diapazonlu, professional səviyyəli türkoloq dilçi, tarixçi, ədəbiyyatçı və filosof kimi tanınmasının sirri nədədir, nəyin sayəsində o bu qədər ağlasığmaz genişliklə dərinliyi bir ömrə yerləşdirə bilmişdir?

Birinci olaraq deməliyəm ki, Cavad Heyətlə olduqca çoxsaylı, davamlı və geniş söhbətlərimizin eləsi olmayıb ki, onun mərhum atası, İranın böyük ictimai və dövlət xadimi, hüquqşünası və eyni zamanda, imanlı din adamı–müctəhidi, adına Tehrandə küçə qoyulmuş, xalq tərəfindən sevilən Mirzə Əli Heyət yad olunmasın. 1919-cu ildə ermənilərin Naxçıvanı Azərbaycan Demokratik Respublikasının tərkibindən ayıraraq özlərinə birləşdirmək məqsədi daşıyan siyasi və hərbi təzyiqinə qarşı xalqının yardım üçün İrana müraciətinə cavab olaraq Mirzə Əli Heyətin başçılığı ilə xüsusi nümayəndə heyəti Naxçıvana göndərilmişdi və bu tarixi qələbənin təminində–Naxçıvanın ADR-in tərkibində qalmasında müəyyən rol oynamışdı. Deməli, ADR-in yarandığı günlərdən Mirzə Əli Heyətin siyasi və vətəndaşlıq mövqeyi tam məlum idi. Altı oğlundan biri Cavadın həyat yolunu yönəldən ilk müəllimi də məhz atası olmuşdur–onu İstanbula ali təhsilə göndərərəkən demişdi ki, «mən səni Bakıya göndərərdim, ancaq ora dəmir pərdə ilə qapalıdır. İstanbulda ali təhsilini alarsan, türk kimi yetişərsən, sonra Parisdə ixtisas alarsan». Beləliklə, Türkiyə mühiti Ca-

vad Heyətin milli mənəviyyatının, sonrakı Paris illəri isə yüksək ümumi və professional mədəni səviyyəsinin təməli olmuşdur. Heç də təsadüfi deyil ki, Cavad Heyət 1983-cü ildə Paris Cərrahlıq Akademiyasının üzvü seçilmişdir. Mirzə Əli Heyətin o biri övladları da onun adına layiq elmi, inzibati, ictimai mövqe sahibidirlər.

Cavad Heyətin fəvqəladə məqsədyönlü zəhmətkeşliyi və özünə inamı, «bir işi kimsə bacarmış, görmüşsə, deməli, mən də görə bilərəm» şüarı onun həyat yolu ilə doğrulmuşdur. Qarşısına nə məqsəd qoymuşsa, ona nail ola bilmişdir. Bu inam və istedad Cavad bəyə mümkünsüz hesab ediləni reallaşdırma bilmək imkanı qazandırmışdır. Qardaşım və dostumun bu inamı, zəhmətkeşliyi və işgüzarlığı məni həmişə heyran etmiş və ona bənzəməyə sövq etmişdir. Etiraf edirəm ki, ona çatma bilməmişəm.

Əziz dostum, mənəvi qardaşım, məsləkdaşım, həmkarım, el-mimizin mücahidi və fəxri Cavad Heyətə uzun ömür və sağlamlıq arzulayıram. Qalanı özü yaranacaqdır. İki şey mümkün deyil: biri xalqın ürəyinə yol tapmış şəxsi zorla oradan çıxarmaq, biri də zor hesabına insanların ürəyinə girmək. Cavad Heyətin xalqını və insanları sevməsi və bu amala vicdanla qulluğu bahasına fəth etdiyi mənəviyyat və mədəniyyət zirvəsi əbədidir.

ENSİKLOPEDİK ZƏKA SAHİBİ

Sabir RÜSTƏMXANLI,
şair-publisist

Düzünü deyim ki, cəmiyyət içində parçalanmanın, ayrı-seçkiliyin artdığı, siyasi mübarizə ehtiraslarının alovlandığı son illər Bakısında, dostların azaldığı, dörd yandan qıcanan dişlərin şaqqıltısını eşitdiyim bir mühitdə doktor Cavad Heyətin qəfildən gələn telefon zəngləri və ara-sıra görüşlərimiz hiss olunmadan mənim üçün təsəlli, təskinlik, sevinc qaynaqlarından birinə çevrilib.

Onun yaş artdıqca azalmayan həyat eşqi, baş verən hadisələri aydın görüb qiymətləndirmək bacarığı, yüksək səmimiyyəti, diqqəti, etibarı qibtədoğuracaq bir səviyyədədir. Bizim bu baxımdan onunla ayaqlaşmağımız çətindir.

Dr. Cavad Heyətin şərəfli ömrü xalqına, vətəninə, insanlığa çoxcəhətli xidmətin ən parlaq nümunələrindən biridir. O, dünyanın çətin dövründə, həyatın çalxalandığı, rejimlərin, ideologiyaların, münasibətlərin dəyişildiyi, sözün gül-çiçəklə yox, gülləylə «qiymətləndirildiyi», siyasətin və hakimiyyətlərin tarixi həqiqətləri də öz boyaları ilə boyamağa çalışdığı, ədəbiyyata hakim dairələrin xidmətçisi kimi baxdığı çətin şəraitdə yaşayıb, amma bu şəraitdə də yüksəlməyi bacarıb, cərrah və alim kimi tanınıb. Bununla yanaşı, bütün ömrünü Azərbaycan–İran türklərinin və Şərq xalqlarının ədəbiyyatı, dili, tarixi, fəlsəfəsi, mədəniyyəti və mədəniyyətinin araşdırma və təbliğinə sərf edib.

O, ensiklopedik bir zəka sahibidir. Yaradıcılığı, nəzəri dərinliyi, informasiya genişliyi, Şərq–Qərb mədəniyyətlərini sintez halında təhlil etmək bacarığı, yüksək ideallara bağlılığı baxımından yüksək dəyər daşıyır.

O, İranda türk varlığını məhv etməyə çalışan şah rejiminin ağır şərtləri altında nəsilərə örnək olan bir yol başlamışdır. Bu yol böyük bir fikir adamının, söz əsgərinin, yorulmaz mübarizin böyük vətəndaşlıq və qəhrəmanlıq yoludur.

Dünya şöhrətli ürək cərrahı olmaqla yanaşı o, öz ağır və yorulmaz zəhmətiylə güneydə yaşayan milyonlarla qardaşımızın varlığına işıq tutmuş, onların üreyinə ümid və təskinlik gətirmişdir.

Onun yaratdığı və 26 ildən bəri başçılıq etdiyi «Varlıq» dərgisi təkcə İran türklərinin deyil, həm də quzeydəkilərin arasında geniş yayılaraq, milli şüurun inkişafında ciddi rol oynamışdır.

Bu baxımdan «Varlığın» fəaliyyətini böyük Cəlil Məmməd-quluzadənin fəaliyyəti ilə müqayisə etmək olar.

Dr. Cavad Heyətin elmi-ədəbi fəaliyyəti genişliyi ilə heyrət doğurur. Dil və ədəbiyyatşünaslıq, fəlsəfi və ictimai fikir tarixi, diyarşünaslıq, ədəbi tənqid, jurnalistika, mətnşünaslıq, nəşirlik... Hansı sahəyə əl atıbsa, orda zirvə kimi ucalıb.

Onun gərgin əməyi nəticəsində İran türklərinin yazı və orfoqrafiyası təkmilləşib, ədəbiyyat və mədəniyyətləri daha yaxşı tanınıb. Güney ədəbiyyat və mədəniyyəti ilə bağlı onun dəyərli araşdırmaları Azərbaycan ədəbiyyatı, dil, mədəniyyət tarixini bütövləşdirmək yolunda ciddi addım atmaqla, quzeyin güneysiz, güneyin quzeysiz həmişə yarımçıq olduğunu, bunların bir-birindən ayrı mövcud ola bilməyəcəyini bir daha sübut etmişdir.

Bu baxımdan onun «Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinə bir baxış» kitabı ədəbiyyatşünaslığımızın ciddi bir uğuru kimi qiymətləndirilməlidir. İran adlanan ölkədə 1979 və 1980-ci illərdə iki kitab kimi nəşr edilən əsər sonra Bakıda kiril əlifbasıyla nəşr edilib Quzey Azərbaycan oxucularına da çatdırıldı.

Bu kitabın ən böyük dəyəri—Quzey Azərbaycanın cənubunda və şimalında son iki əsrdə bir-birindən ayrı, fərqli şərtlər altında

inkişaf edən ədəbiyyatların ilk dəfə bütövlükdə araşdırılmasındadır.

Kitab ədəbi bütövlük timsalında–fikir, ruh, mənəviyyat birliyinin, Arazın o tayı və bu tayında yaranan ədəbiyyatın bir-birindən təsirləndiyini, bir-biriylə sərhədlərin qıra bilmədiyi bir şəkildə iç-içə olduğunu sübut edir.

Bu kitab cərrah Cavad Heyətin yüksək ədəbiyyatşünaslıq istedadını, geniş ədəbi bilgisini, elmi təhlil və ümumiləşdirmə qabiliyyətini göstərirdi. Bu kitab Azərbaycan türkcəsinin güney qolunun imkanlarını ümumi elmi dilimizə qatmaqla filoloji üslubu zənginləşdirdi.

Dr. Cavad Heyətin cərrahlığı yalnız normal cərrahlıq deyil, o, həm də ömrü boyu Azərbaycanın parçalanmış ürəyini tikib birləşdirməklə məşğuldur, bundan ötrü Söhrab Tahir demiş, «qollarını iynə-sap edib». İllər uzunluğunu o tayla bu tayın arasında mənəvi körpülərimizdən birinə dönüb. Xudafərinlərin çəkə bilmədiyi yükü çəkir; İranda varlığımızı yaşadır, Şəhriyarla Bəxtiyarın, Şahdağla Savalanın, Bakıyla Təbrizin ruhunu qovuşdurur; ömrünün də, fikrinin də yarısı İranda, yarısı Quzey Azərbaycanda... burdan ora, oradan bura tələsə-tələsə, qanad aç-aça, bıçaq və qələm çala-çala ürəyini əridir. Çox söz deyib, çox dərddə çarə edib, çox yara sağaldıb, amma hələ dərdlərin sonu görünmür...

Doktor Cavad Heyət Təbrizdə doğulub, Tehrandə, İstanbulda, Parisdə təhsil alıb, dünyanı gəzib, yalnız bundan sonra Bakıya, Quzey Azərbaycana yol tapıb və bir daha burdan ayrılmayıb. Onun düşüncəsi, fəaliyyət dairəsi də bu böyük ömür coğrafiyasına uyğundur. O öz ruhunda Şərqi və Qərbi ən gözəl cəhətlərini birləşdirən bir adamdır. Türkcə, farsca, ingiliscə, Təbriz, İstanbul, Bakı ağzıyla, klassik şərq poeziyasının hikməti və Qərb mədəniyyətinin çağdaş modernizmindən yoğrulmuş bir şəkildə danışır və yazır...

Yeri gəlmişkən onu da deyim ki, Cavad Heyətin ədəbi-elmi, jurnalist fəaliyyəti Azərbaycanın quzeyində də həmişə diqqətlə izlənilib və öz təsirini göstərüb.

Örnəyi: 1986–87-ci illərdə biz Bakıda Azərbaycanın faciələrinə son qoymaq, xalqı bu ağır durumdan çıxarmaq məqsədilə mübarizəyə başlayanda yaratdığımız ilk siyasi təşkilatı da Doktor Cavad Heyətin «Varlıq» dərgisinin adıyla adlandırmışdıq. «Varlıq» birliyinin cəmi on bir nəfərlik idarə heyəti üzvü vardı. Xəlil Rza Ulutürk, Əbülfəz bəy, Tarik Peyma, Tağı Xalısbəyli, Firudin Ağasıoğluyla birgə mən də o birliyin yaradıcılarından və idarə heyəti üzvlərindən biri idim.

Məqsəd Azərbaycanı azad edib müstəqilləşdirənə, bütövləşdirənə qədər mübarizə aparmaqdı. Ancaq bu inqilabi niyyəti daha sakit bir ad altında gizlətmək üçün «Varlıq» adını seçmişdik. Millətin varlığını qorumaq arzusundan ötrü İran adlı yerdən fərqli olaraq, Quzeydə heç kimi ittiham edə bilməzdilər. «Yenidənqurma» dövrü idi–ancaq bunun arxasında Azərbaycana qarşı xəyanət planları cızılırdı...

Ömrünün 80-ci aşırımında da Cavad Heyət yorulmadan çalışır, düşünür, gəzir, Azərbaycan həqiqətlərini yer üzündə yayır.

Mən onu ailə süfrəmizdən başlamış, çox məclislərdə görmüş, müşahidə etmiş və həmişə onu yenidən kəşf eləmişəm. Onun zəngin mənəvi aləmi hər dəfə məni yenidən heyrətləndirib.

Təbrizi ilk dəfə gördüyüm qarlı qış günündə yazdığım «Təbrizim» adlı şeirimi ona həsr edir və böyük dostum, böyük alim, gözəl insan haqqında sözümü bu şeirlə tamamlamaq istəyirəm.

*Bu görüşü dərdə dərman bilmişdim,
Həsrətinlə çox ağlayıb gülmüşdüm,
Görüşünə bir qış günü gəlmişdim,*

*Ey qar altda ürəyi yaz Təbrizim,
Çörəyi bol, qisməti az Təbrizim!*

*Çiçəklədim, bahar bildim qışını,
Qucaqladım, canlı sandım daşını,
Qarla yudum, gizlədim göz yaşımı,
İş ustası, söz dəcəli Təbrizim,
Göz yaşına öyrəncəli Təbrizim!*

*Dalğa idim, ümmanına qovuşdum,
Zəvvər idim, karvanına qovuşdum
Azadlığa gümanıma qoşuldum,
Azadlığın ilk səngəri Təbrizim,
Tarixlərin şah əsəri Təbrizim!*

*Nə gözlədim, nə axtardım, nə buldum,
Nə buldumsa ürəyimə qəbuldu,
Bu soyuqluq nə zamandan dəb oldu,
Övladını qonaq bilən Təbrizim,
Dərdinə də deyib-gülən Təbrizim!*

*Qüdrətinə şəkk eləyə bilmədim,
Qoca Ərkə erk eləyə bilmədim,
Nə yatırsan, dərk eləyə bilmədim.
Ey dünyanı yola salan Təbrizim,
Ey karvandan dala qalan Təbrizim!*

*Cənnətini səndə tapan çox idi,
Sözün varsa, daşdan keçən ox idi,
Nyu-Yorklar, Londralar yox idi.
Öz yerində sayıb duran Təbrizim,
Nökərlərə boyun buran Təbrizim!*

*Qılınca yox, yağlı sözə əyildin,
Düşməyə yox, dost-qardaşa döyüldün,
Tarix boyu belə məzlum deyildin,
Ümid bürcüm, zəfər tağım Təbrizim,
Güllə dəymiş söz bayrağım Təbrizim!*

*Bakı Səndən, Sən Bakıdan ummada,
Donuq qanlar özgədən qan ummada,
Ümid yoxdu bu dünyadan ummada,
Yıxıq könlüm sən özün qur, Təbrizim,
Zaman gedir, ayağa dur, Təbrizim!*

BIÇAQ VƏ QƏLƏMİN VƏHDƏTİ
YAXUD
PROF. DR. CAVAD HEYƏT ZİRVƏSİ

Hüseyn ƏHMƏDOV,
akademik

XX əsrin ikinci yarısından etibarən özünün bıçağı və qələmi ilə bütün İranda və Türkiyədə, son zamanlar isə, həm də Azərbaycanla şöhrət qazanan məşhur cərrah, professor doktor Cavad Heyətin anadan olmasının 80 ili tamam olur. Bu günlər onun 80 illik yubileyi İranda və Türkiyədə geniş qeyd edilmişdir. Mart ayının 26-da Bakıda, Azərbaycan Beynəlxalq Universitetində də onun yubileyi keçiriləcəkdir. Professor doktor Cavad Heyətin elmi-pedaqoji, tibbi və ədəbi fəaliyyəti İran və Türkiyə ilə bərabər, Azərbaycan ilə də qırılmaz tellərlə bağlıdır.

Müasirləri onu insanlığa, Türklüyə və İran–Türkiyə–Azərbaycan dostluğu və qardaşlığına həsr etdiyi unudulmaz xidmətləri ilə tanınan, əsərləri, fəaliyyəti və çıxışlarını yetişdirdiyi yeni nəsil tərəfindən «Əsrimizin yaşayan Dədə Qorqudu» kimi şəxsiyyətlərdən hesab edirlər.

Professor doktor Cavad Heyət yalnız özünün bıçağı ilə tibb sahəsində məşhurlaşmış təbib-həkim deyil, o, eyni zamanda özünün qələmi ilə ədəbiyyat sahəsində də tanınan bir şəxsdir, tarixçidir, ədəbiyyatşünasdır, dilçi bir alimdir. Onun fəaliyyətindəki bu cəhət onu Azərbaycanla daha çox bağlamışdır.

Bir dəfə Bakıda müxbirlərdən birinə verdiyi müsahibələrindən birində «cərrahlıqla ədəbiyyatı necə birləşdirmisiniz?» sualına o, belə cavab vermişdir: «məsləkim cərrahlıqdı, eşqim isə ədəbiyyat» – gözəl kəlamlardır.

Professor doktor Cavad Heyətin dilə və ədəbiyyata marağı uşaqlıq illərindən yaranmışdır. O, hələ ibtidai məktəbdə oxuyarkən Azərbaycan dilinə və ədəbiyyata həvəs göstərmiş, Hafizin şeirlərini əzbər bilərmiş.

Bu günlərdə Ankarada Doktor Cavad Heyətin anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə Əhməd Yasəvi Universiteti yubilyarın həyatı və yaradıcılığına həsr edilmiş bir kitabça–məqalələr toplusunu nəfis şəkildə nəşr etdirmişdir. Çox sevindirici haldır ki, bu kitaba daxil edilən məqalələrin bir çoxu məhz Azərbaycanın elm və mədəniyyət sahəsində tanınmış mütəxəssisləri, o cümlədən professor doktor M.Ə.Novruzoglu, Elçin, Anar, Nurəddin Rza, Tofiq Hacıyev, Nizami Xudiyev, Sabir Rüstəmxanlı və başqaları tərəfindən yazılmışdır. Kitabda yubilyarın çoxsahəli və çoxşaxəli yaradıcılığı ilə bağlı çox maraqlı faktlar, epizodlar, hələ qatı açılmamış fikirlər var. Kitabdakı məqalələrdən birində Cavad həkimin Azərbaycan dilinə, ədəbiyyat və tarixinə aid bilgilərini daha da dərinləşdirməyə aid atasının ona verdiyi nəsihət çox maraqlı və heyrətamizdir.

Doktor Cavad Heyət tibb elmini tamamlamaq üçün bir qrup tələbə ilə Türkiyəyə gedərkən atasının ona tövsiyəsi belə olur: «Oğlum, mən səni Bakıya göndərmək istərdim, fəqət aramızda dəmir pərdə var. Mən səni İstanbula göndərirəm ki, tibb ilə yanaşı dilimizi, ədəbiyyatımızı və tariximizi də öyrənəsən».

Doktor Cavad Heyət atasının tövsiyəsinə sadıq qalmış, Türkiyədə olduğu illərdə türk dili, ədəbiyyatı və tarixini də öyrənmiş, İrana döndükdən sonra, türkcənin yasaq olduğu bir zamanda, Azərbaycanın məşhur şairlərindən Səhənd, Şəhriyar və digər arkadaşlarıyla birlikdə öz evində şeir məclisi düzəltmiş, hətta təkrar türkcə şeir yazmağa təşviq etmək məqsədilə Şəhriyarı Tehrana dəvət edərək 6 ay öz evində qonaq saxlamışdır.

Doktor Cavad Heyətin çox mühüm tarixi xidmətlərindən biri onun bir neçə məslək dostları ilə birlikdə 1979-cu ildən nəşr etdirdiyi «Varlıq» adlı məşhur dərgi ilə bağlıdır.

Mübaligəsiz, demək olar ki, doktor Cavad Heyət nəşr etdirdiyi «Varlıq» dərgisində çap etdirdiyi məqalələrlə son 80 il ərzində yasaq edilmiş bir dili və ədəbiyyatı yenidən canlandırmağa və mübaligəsiz deyə bilərik ki, bir növ dirçəltməyə çalışmışdır.

Bu gün «Varlıq» dərgisi Güney Azərbaycanda türkcə nəşr olunmuş mətbuatın atası olmaq etibarilə «Əkinçi»nin, özünün yayımlanma dairəsi, oxucuda buraxdığı təsir və bir məktəb halına gəlməsi etibarilə «Molla Nəsrəddin»in, dil və məfkurə etibarilə «Tərcüman»ın, milli təfəkkürün oyanışı baxımından isə «Füyuzat»ın davamçısı kimi qiymətləndirilə bilər.

Doktor Cavad Heyət Azərbaycan xalqının böyük oğludur. O, xalqımızın şad gününə sevinən, dar günündə isə bizimlə bərabər kədərlənən və belə vəziyyətdə qardaş və bacılarının harayına çatan, haqq sözünü ucadan deyən bir şəxsiyyətdir. Onu daima düşündürən məsələlərdən biri də Qarabağ problemidir. Naşiri olduğu «Varlıq» dərgisinin əksər saylarında bu məsələnin ədalətli həllinə həsr edilən, nanəcib qonşuların təcavüzkarlığını ifşa edən məqalələrin dərc edilməsi, onun bu münaqişənin həlli üçün əlindən gələni əsirgəmədiyini göstərir. Onun öz ölkəsinin və qardaş Türkiyənin dövlət və hökumət başçılarına müraciətlərini, xüsusilə də Türkiyənin cümhurbaşqanı Süleyman Dəmirələ göz yaşları və ürək ağrısı ilə yazdığı tarixi məktubu ağlamadan oxumaq mümkün deyil. O, məktubda deyirdi: «Müsəlman Azəri qardaşlarımızın vəziyyətini və tarixi düşmənləri arasında kimsəsiz qaldıqlarını açıqlamağa lüzum bilmirəm. Bosniyada dindaşlarımıza qarşı serb-xorvat zülmünə ürəyimiz sızlarkən, uzaqda olduğumuz üçün müvafiq bir kömək edə biləcək iqtidarında ola bilməməyimizə görə vicdan əzabı çəkməkdəyik».

ABU-nun yayını

Doktor Cavad Heyat 1925-ci il mayın 24-də Təbriz şəhərində anadan olmuşdur. Cavad orta təhsilini öngəri məktəbdə qurtarıqdan sonra Tehran Universitetinin tibb fakültəsinə daxil olur. İkinci kursu uğurla bitirdikdən sonra Türkiyənin dövləti ilə təhsilini İstanbulda davam etdirir.

1943-cü ildə Cavad Heyət İstanbul Universitetinin tibb fakültəsində təhsil almaya yola düşür. Tibbi və tarixi ədəbi biliyi özünün qoşa qanadına çevirən uca boylu, gülərzü gənc 1946-cı ildə İstanbul Universitetindən həkim (doktor) kimi pərvaqlanır.

3 ilə yaxın İstanbul Universitetinin 2-ci cərrahlik klinikasında işləyir və ilk cərrahlik amaliyyatını 1946-cı ildə orada aparır. Sonra ixtisasını tamamlamaq üçün Parisə gedir və 3 il orada Universitetin cərrahlik klinikasında çalışır. Mütəxəssis cərrah olduğundan sonra 1952-ci ildə İstanbula or

Tehrán Universitetinə bağlı Hidayət xostəxanasında əvvəl bir corrah kimi, bir il sonra isə klinikada direktor kimi çalışır. 1961-ci ildə Cavid adlı özəl xostəxana qurur və xüsusi uşaqxanalarla orada aparır. 1956-cı ildə dərmanlarda çox laxtalanması haqqında bir kitab yazır. 1963-cü ildən 12 il davam edən «Dənəyə peşəgəzi kimi təbii jurnalını nəşr edir. 1965-ci ildə İrandə corrahlığa dair ümumi corrahlıq adlı tədris kitabını yayımlayır. 1954-cü ildə İrandə qapağı örək emeliyyəti, 1962-ci ildə isə ilk dəfə əgər örək emeliyyəti aparır. 1968-ci ildə o, daha cəsarətli addım apararaq böyrək köçürmə emeliyyətinə və heyvəndə örək köçürmə emeliyyətinə bəslənmişdir. 1963-cü ildən sonra Cavid Heyət Beynəlxalq Corrahlıq Cəmiyyətinə üzv seçilir. 1983-cü ildə Paris Beynəlxalq Corrahlıq Akademiyasına öv seçilir.

Höyük alim yaratdığı «Vətəq» jurnalı vasitəsi ilə xalqın səvincinə, dərinə şərək otur, mənəvi yaralarına məlbum qoyur, ona keçmişini bu gündünlə anladır, sabahının işığı yolunu göstərir.

Cavad Həyat elmi əxtarlarının ikinci axarında filoloji və türkoloji sahədə bir-birinin ardınca bir neçə kitab çap etdirir: «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı», «Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış» və s.

1982-ci ildən Azərbaycanın A. N. Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu Elmi Şurasının fəxri üzvü, 1992-ci ildən Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin üzvü, həm də Azərbaycanın "M. F. Axundov adına" mükafat laureatıdır. 1994-cü ildə «Dədə Qorqud» Assosiasiyasının təsis etdiyi «Məmməd Araz» mükafatına layiq görülmüşdür. Azərbaycan Milli Yarımadəsi Akademiyasının fəxri akademiki, Bakı Dövlət Universitetinin fəxri doktoru (1992), N. Nizami adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetin (1993), N. Nərimanov adına Tibb Universitetinin (1994), Y. Məmmədaliyev adına Naxçıvan Universitetinin (1993) fəxri professoru.

Azərbaycan cənabları cəmi cəmiyyətə

ABU-nun fəxri doktorluq diplomu

[illegible]

CERTIFICATE
VC.M. HPR 021

The Centre on Academic Recognition and Mobility of the
International Personnel Agency UNESCO (IPA) hereby certifies
that by decision of The Scientific Council of the
Azerbaijani International University
dated August 2 2002 (Protocol No. 13)
is to certify that Javad Huseyn Mammadov
has been awarded the academic degree of
Honorary Professor of the Chair
in Mathematics

In accordance with Articles 1 and 4 of the "Convention on the Recognition
of Studies" (Convention Concerning Higher Education) and Academic Degrees in the State of the
European Region" (Paris, UNESCO, December 31, 1970) and provision of the State
Contract of Azerbaijan International University on the Recognition of Qualifications (University
Higher Education in the European Region) (Lahore, April 11, 1997) "Recognition of stu-
dentship between Ministry of Education of the Republic of Azerbaijan and International
Personnel Agency" (Dakar, December 16, 1998) "Treaty on collective membership in
International Personnel Agency" (Paris, May 17, 1999) "Convention on the Recognition
of Studies" (Convention Concerning Higher Education and Academic Degrees in States of the
Asia and Pacific Region" (Bangkok, 1980-1990, December 16, 1981) and other related
commitments of UNESCO and to the articles 100 and 131 constitution of the Republic of
Azerbaijan (International - legal education in the field of education (No. 35-37, 38-39, 40-41
in Moscow, 2000) and other laws of the Republic of Azerbaijan (Higher Educational Institutions -
Azerbaijani International University) and collective acts of International Personnel
Agency, member of UNESCO and International Personnel Agency on Academic
Recognition and Mobility, and the IPA's (International Personnel Agency) commitments to support higher
and international education and to ensure the recognition of studies between Universities to
ensure this diploma of recognition of studies of the Republic of Azerbaijan to ensure its International activity
according to the awarding body.

Resec. All
Secretary
Azerbaijan, Baku

Director of Centre

22.08.2002

Azərbaycan Beynəlxalq
Universitetində

Professor Cavad Heyət Azərbaycan xalqını belə bir vəziyyətdən çıxarmaq üçün ona kömək etməyə çağırır. Müəllif səlcuqların övladı olan bugünkü nəsili haraylayır, vaxtı ilə Türk ordusunun Azərbaycana təmənnəsiz hərbi yardımını yada salır, əcəba məşhur türk generalları olan Nuru Paşa, Əli Ühsan Paşa, Ənvər Paşanın nəslı kəsilibmi? – deyərək, dövlət başçılarını daha fəal olmağa çağırır. Onun iqtibas etdiyi bir şeir parçasında oxuyuruq:

*«Qələm, fırça nədir, bir oyuncaq,
Şah əsərlər, süngülərlə yazılır ancaq!»*

– bu sözlər, dərin mənalı bu hikmət sanki bizim bugünümüz üçün deyilmişdir. T.Ü.R.K.p.i.t.ik

Professor Doktor Cavad Heyət eyni zamanda Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin M.F.Axundov adına mükafatına, Dədə Qorqud Assosiasiyasının Məmməd Araz mükafatına, Türk Dil Qurumunun Ali Xidmət mükafatına, Bilkənd Universitetinin, Kanada Memarlıq İnstitutunun, Quzey Kanada Azərbaycan mədəniyyət cəmiyyətinin fəxri fərmanları ilə təltif edilmişdir.

Professor Doktor Cavad Heyət ictimai həyatda prinsipialdır. O, öz fikrini heç nədən qorxmadan və çəkinmədən söyləyir. İnandığı prinsiplərə bütün ömrü boyu sadıq bir insan, təvazökar bir alim, nəcib, eyni zamanda təkəbbürlü insanlar qarşısında əyilməz bir şəxsiyyətdir. Ensiklopedik biliyə malik olan Cavad Heyət dərin və geniş zəkası ilə tanınır. Danışıklarında daim yeni sözlər işlədir, məntiqə söykənir, heç vaxt yalan söyləməz. Dostluqda sadıqdır. Dostunu dar gündə arayıb axtarır. Mən çox şadam ki, ömrümün son 10 ilini bu məşhur alimlə dostluq edirəm. Bir neçə dəfə o, bacısı oğlu doktor Abağəy Azərbaycani ilə mənim bağımnda qonaq olublar. Onun dadlı-duzlu sözlərinə, ibrətamiz söhbətlərinə qulaq asmaq çox xoşdur.

Professor Doktor Cavad Heyət Vətəninə, dilinə, mədəniyyətinə çox sevən, onlara ürəkdən bağlı olan bir məniyə sahib ol-

maqla yanaşı, yenə də haqqı və ədaləti onlardan da üstün tutar, o, düşüncəsi aydın, mühakiməsi güclü bir mütəfəkkirdir. Onun bütün keyfiyyətlərini və xidmətlərini bir məqalədə əks etdirmək də mümkün deyil. O, özü bir Universitet, bir Akademiyadır. Ona görə də onu tam və əhatəli öyrənmək üçün bir Universitet və ya bir Akademiya gərəkdir. O, Allahın Azərbaycana, İran türklərinə və bütövlükdə türklüyə və insanlığa bağışladığı bir nemət və məhəbbətdir. Hörmətli yubilyar, qardaşım doktor Cavad Heyət, Sizi bu şad gününüzdə respublikamızın bir qrup ağsaqqal alimləri, ziyalıları adından səmimi təbrik edirəm, Allahdan Sizə daha 80 il şərəfli ömür arzulayıram və sözümü xalqının şair oğlu Bəxtiyar Vahabzadənin vaxtı ilə Sizə həsr etdiyi «Bıçaq-Qələm» şeirindən iki bənd ilə tamamlamaq istəyirəm

*Bir xalqın mənəvi ağrılarına
Əlacı qardaşım, qələmdə gördün.
Gündüzlər bıçaqla kəsmək bir yana,
Gecələr əlinə qələm götürdün.*

* * *

*Yaz ki, bütöv idik, paralanmışıq,
O taydan dünyaya səsin ucalsın.
Yaz ki, qələmindən süzülən işıq,
Vətəndən Vətənə bir körpü salsın!*

DÜNYA BEŞGÜNLÜK DEYİL

Elşad ABDULLAYEV,
hüquq elmləri doktoru, professor

Hər dəfə qoca Şərqi qocaman alimi Professor Cavad Heyət-dən söz düşəndə gözlərim Azərbaycan dünyasından dünyaya baxır, Azərbaycan adlı tarixi məmləkətimiz, müqəddəs torpağımız, soydaşlarımızın tarix boyu yaratdıqları ümumbəşəri dəyərlər tamam yeni bir görkəm, yenilməz bir əzəmət alır, Doktor Cavad Heyət dünyanı gəzə-gəzə, insanları və insanlığı duya-duya, vətən məhəbbətini könüllərə yaya-yaya daim vətəndaş ömrü, alim ömrü, loğman ömrü, mücahid və mübariz ömrü, ən vacibisə vicdanın, şərəf və ləyaqətin keşiyində duran əsgər ömrü yaşayır. Bu cəfakeş və fədakar ömrün hər bir budağı qocaman bir gövdədə birləşərək bu dünyanın sevincinə, kədərinə, uğurlarına və uğursuzluqlarına, ehtiyacına və bərəkətinə, savablarına və günahlarına, bir sözlə, təmiz bulaqlarına və qaynar göz yaşlarına calanıb.

Azadlıq və hüriyyət Doktor Cavad Heyətin kökünün və köməcinin qəlbində, ruhunda və həyat mövqeyində müqəddəsləşib. Yalnız və yalnız Doktor Cavad Heyət kimi milli ziyalıları olan millətlər özlərinin Kəramət və Bərəkət haqqını qoruya bilərlər. Millətin və dövlətin xoşbəxtliyi milli əməllərdən və milli iradədən asılıdır. Milli əməllər, milli iradə yalnız bir neçə nəfər və ya bir neçə dəstə ziyalının düşüncəsindən deyil, bütün millət fərdlərinin arzularının, əməllərinin, niyyətlərinin birləşməsindən ibarətdir. Bax budur Doktor Cavad Heyətin ən böyük arzusu və yeganə təmənnası!

İran İslam Respublikasının Şərqdən Qərbə ən görkəmli elçisi və tanınmış təmsilçisi olaraq, mənalı və uzun ömrünü əbədilik dost olan İran və Türkiyə xalqlarının birliyinə sərf edən və bu iki təmkinli və tədbirli ölkənin ikitərəfli əlaqələrinin daha da

genişlənməsi üçün qəlbini və beynini əsirgəməyən bir şəxsiyyətin haqqında düşündüklərimi bir və ya bir neçə məqalədə qələmə almaq qeyri-mümkündür.

Ana vətənim Azərbaycanda Professor Cavad Heyətin Böyük Alim, dünya tibbinə pozulmaz imzasını atmış məşhur bir həkim, İran millətinə, Türk dilinə, Türk tarixinə, Türk dünyasına böyük xidmətləri olmuş əvəzolunmaz bir Şəxsiyyət sayıldığını kiçikdən böyüyə, şagirddən akademikə qədər hamı bilir.

Mənim üçün böyük şərəfdir ki, Professor Cavad Heyət rəhbərlik etdiyim Azərbaycan Beynəlxalq Universitetinin fəxri professorudur.

Doktor Cavad Heyətin həyat və fəaliyyətinə həsr olunmuş çox sayda yazılar, məqalələr, monoqrafiyalar, kitablar olduğu, sənədli filmlər çəkildiyi, onun bir çox Dövlətlər, Universitetlər, Akademiyalar tərəfindən yüksək mükafatlara və fəxri adlara layiq görüldüyü Azərbaycanda hər kəsə məlumdur. Fəqət onun nə qədər hərtərəfli bir ziyalı, nə qədər nadir tarixi şəxsiyyət, nə qədər fenomenal bir dövlət və millət adamı olduğunu bilmək və dərk etmək üçün onu şəxsən tanımaqla, onun inamını qazanaraq, bütöv dostluğuna qovuşmaqla mümkündür. Mən doktor Cavad Heyətlə dostluğumu həmişə fəxarətlə yada salıram, çünki ömrünü millətin inkişafına, onun gələcəyi naminə, keçmişin mənəvi-estetik tədqiqinə həsr etmiş bu fövqəlbəşər insanın təmənnasızlığı və cəfakəşliyi mənim üçün çox qiymətli və olduqca ibrətamiz bir cəhətdir.

Doktor Cavad Heyət 1925-ci ildə Təbrizdə doğulmuş, çox erkən yaşlarından Tehrandə, İstanbulda, Parisdə mükəmməl təhsil almış və beynəlxalq səviyyədə tanınmış, görkəmli bir tibb alimi, cərrah, səhiyyə xidmətinin ən təcrübəli təşkilatçılarından biri olmuşdur.

Professor Cavad Heyət həm «Ümumi cərrahlıq», «Cərrahiyyə dərsləri», «Tromboflebit və müalicəsi» monoqrafiyalarının,

həm də eyni zamanda «Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış», «Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı», «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış», «Türk dili və ləhcələrin tarixi» və «Ədəbiyyatşünaslıq» əsərlərinin müəllifidir. Bir tərəfdən cərrah bıçağıyla insanların ömrünü uzadan müqəddəs loğmanımız, digər tərəfdən mücahid qələmiylə duyğuların və heysiyyatın, insanlığın və məhəbbətin, azadlığın və hüriyyətin, ədəbiyyatın və əbədiyyətin, gerçəkliyin və həqiqətin salnaməsini yaradır. Əlbəttə, bütün bunların arxasında qüdrətli və möhtəşəm Cavad Heyət şəxsiyyətinin mənəvi zənginliyi və yenilməz mübarizliyi dayanır.

Doktor Cavad Heyət o taylı-bu taylı Azərbaycanın ünsiyyət körpüsü, qardaşlıq rəmzi, sədaqət təmsilçisi, vətənsəverliyinin ifadəçisi, keçmişimizin və gələcəyimizin Xudafərin boyda təskinlik və şükranlıq simvoludur.

Bu gün Doktor Cavad Heyəti daima düşündürən məsələlərdən biri, ağrıdan və göynədən, közərdən və yandıran mərəzlərdən ən dözülməsi Qarabağ yarasıdır. Onun «Varlıq» jurnalında daima dərc etdirdiyi məqalələr, İran rəsmi orqanlarına, Birləşmiş Millətlər Təşkilatına yazdığı məktublar, ələlxüsüs Türkiyənin sabiq Prezidenti Süleyman Dəmirələ yazdığı hüzn dolu tarixi məktub bu insanın və qədər haqqa və ədalətə bağlı olduğuna, bu canlı klassikin nə qədər vətənpərvər və millətsevər olduğuna əyani sübutdur. 1988-ci ildən üzü bəri göz yaşları və könül sancıları ilə yazılan bu məqalələri və məktubları alışımdan, yanmadan, daxilən qıvrıla-qıvrıla, qovrula-qovrula, ovxalanmadan oxumaq mümkün deyil.

Mustafa Kamal Atatürk deyib ki, millətə əfəndilik etmək yoxdur, xidmət etmək vardır. Millətə xidmət edən onun əfəndisi olur. Görüşlərimizin birində Doktor Cavad Heyət söylədi ki, hər nə yolla olursa-olsun, millətə xidmət edənlər millətdən böyük mükafatlar gözləyirsə, qətiyyənlər düzgün etmərlər, millətdən çox şey

istəməməliyik. Millətə xidmət edənlər namus borclarını yerinə yetirməkdən başqa bir şey etmirlər. Sonra əlavə etdi ki, əsl millətsevərliyin fərqləndirici xüsusiyyəti, xalqı öz qüdrətinə, öz böyüklüyünə səmimiyyətlə inandıra bilmək bacarığıdır. Haqlıdır Cavad Heyət! Sözüün həqiqi mənasında ən yaxşı insanlar özündən çox mənsub olduğu cəmiyyəti düşünən, onun varlığının və xoşbəxtliyinin qorunmasına həyatını verən insanlardı. Deyirlər ki, dünya beşgünlükdür! Baxır kimlər üçün! İnsana və insanlığa Doktor Cavad Heyət kimi xidmət göstərən, ömrün uzunluğunu yaxşı əməllərin sayında axtaran, əbədiyyəti Allahın varlığında tapan mücahidlərə dünya beşgünlük görünə bilməz. Bu dünya beşgünlük olsaydı, bir yerdə öləndə, min yerdə dirilməzdik. Bu dünya beşgünlük olsaydı, heç zaman cahana Doktor Cavad Heyətlər doğulmazdı.

VƏTƏN SƏNƏ OĞUL DEYİB

Bəhrüz AXUNDOV,
naşir-publisist

Bəri başdan bildirim ki, mənim doktor Cavad Heyətə olan münasibətim, bu kiçik yazını yazmağa sövq edən hisslərim heç də təkcə neçə il əzab-əziyyət çəkən və çox qısa bir müddətdə sehrli cərrah əllərilə şəfa tapan bir xəstənin öz həkiminə olan minnətdarlığı deyil, eyni zamanda, bütün həyatını elmə sərf etmiş, ömrünü vətəninin birliyi və tərəqqisi, xalqının fiziki və mədəni sağlamlığı, İranın və bütün türk dünyasının, xüsusilə, Güneyli-Quzeyli Azərbaycanın elmi, ədəbi-mədəni və tarixi əlaqələrinin genişləndirilməsi, ana dilinin saflaşdırılması yolunda fəda edən nəhəng bir ziyalı-alim, yüksək ixtisaslı həkim, müdrik el ağsaqqalı ilə yaxından tanış və dost olan adi bir azərbaycanlı ziyalının hissləridir. Həm də bu gözəl insana üzbəüz demədiyim, deyə bilmədiyim sözlərdir bu yazı.

Açığını deyim ki, İranda təbabətin, xüsusilə, cərrahiyyənin yüksək olmasını eşitmişdim, lakin nədənsə heç vaxt Tehrana getməyi ağıma belə gətirməmişdim. Şiddətli böyrək ağrıları məni elə təntitməşdi ki, doğrusu, nə edəcəyimi bilmirdim. Bu sahədə yaxşı mütəxəssis sayılan bir neçə həkimlə, o cümlədən, cərrahla məsləhətləşdim. Müayinələrdən, analizlərdən, rentgen çəkilişlərindən sonra təxminən hamısının fikri oxşar oldu. «Böyrəyində 3 böyük daş var (*doktor Cavad Heyət isə 1 saatın içində 21 daş olduğunu müəyyən etdi*), onlar böyrəyin ləyənlərini və kanalı tutublar, mütləq əməliyyat etmək, böyrəyini çıxarmaq lazımdır». Hətta, mənə ürək-dirək verənlər də tapıldı ki, bir böyrəklə nə qədər desən yaşamaq olar və s.

Mən qismətə inanıram. Bunun nə dərəcədə elmi gerçəklik olduğunu inad edə bilmərəm, lakin onu bilirəm ki, insan başına

gələn hadisələrin dərinliklərinə varıb, incəliklərini soyuq başla, dəqiq təhlil edərsə, onların bətnində bir zərurət olduğunu dərk edə. Mən, qisməti həyatın məntiqi gerçəkliyi hesab edirəm.

Məni doktor Cavad Heyətin yanına gətirib çıxaran da elə qismət idi. Psixoloji cəhətdən artıq əməliyyata hazır olduğumu hiss edən həkim dostum Rüşad Əliyev mənə mütləq İrana getməyi məsləhət gördü. Lakin məhz Cavad Heyətə müraciət etməyimin əsl səbəbkarı hörmətli xalq yazıçısı Elçin oldu. Yeri gəlmişkən, Elçin müəllimə öz dərin minnətdarlığımı bildirirəm. «Doktor Cavad Heyət böyük mütəxəssis, dünya şöhrətli cərrah, həm də gözəl insandır. Bizim camaata da xüsusi məhəbbət, qayğı ilə yanaşır» deyərək onun ictimai xadim, alim, nəşir və əla cərrah kimi fəaliyyətindən, qazandığı uğurlardan elə ürəklə, inamla danışdı ki, (bilirdim ki, tam əmin olmasaydı danışmazdı) artıq məndə də doktora qarşı bir sevgi, inam yarandı. Elçin müəllim onunla telefon əlaqəsi saxladı və mən ertəsi gün Tehrana uçdum.

Bir an belə boş vaxtının olmadığına və mənim təkidli xahişlərimə baxmayaraq, hava limanında məni şəxsən qarşılamağı Cavad Heyətin nə qədər sadə, həssas və narahat bir insan olmağıyla yanaşı, bu taylı qardaşlarına olan böyük məhəbbət və ehtiramını bir daha göstərirdi.

Lakin açığını deyim ki, əlində əsa görəndə bir az tutuldum (yaxınlarda bud sümüyünün sındığını və özünün əməliyyata məruz qaldığını bilmirdim). Və bəzi ağzıgöyçəklərin «Cavad Heyət daha əməliyyat etmir» kimi sözləri yadıma düşəndə mütəəssir oldum. Doktor çox həssaslıqla bunu duydu və ustalıqla söhbəti bu məcraya yönəldərək bütün nigarançılığımıza son qoydu.

Yadımdadır, biz bimaristana (xəstəxanaya) gedən gün Cavad Heyət (bəlkə də qəsdən) çəliyini yaddan çıxararaq otaqdan getdi. Bir an sonra biz (doktor Elxan, Abdulla və mən) kresloya söykənmiş çəliyi görəndə təəccüblə bir-birimizə baxdıq və tələsik onun

arxasınca çıxdıq. O, uzun, işıqlı koridorla sərrast və inamlı addımlarla elə gedirdi ki, ...bizə ancaq çiyinlərimizi çəkib otağa qayıtmaq qaldı. Geri dönəndə Elxanın «Doktor, bəs əsa Sizin nəyinizə gərəkdir?» sualına üçümüz də səbirsizliklə cavab gözləyirdik. Cavad Heyət isə tələsmədən kresloya əyləşdi, ayaqlarını bir-birinin üstünə aşıraraq: «Elxancığım, mən həmişə harasa tələsdiyim üçün çox çevik, sürətlə hərəkət etməyə adət etmişəm. Bir dəfə ehtiyatsızlıq edib yıxıldım və omba sümüyümü qırdım. Bu əsa mənə onu xatırladır və hər an ehtiyatlı olmağı yadıma salır»—deyə cavab verdi.

Mən onun 5–6 ay bundan əvvəl qırılmış, indi isə bir-birinin üstünə aşırılmış və yeriyəndə çox sərbəst hərəkət edən ayaqlarına baxdıqca, 7 il öncə avtomobil qəzası zamanı eyni cür qırılmış öz omba sümüyümü, 2–3 il çəkdiyim əzabları, keçirdiyim 3 əməliyyatı, bir ildən çox bədənimin gipsdə hərəkətsiz qalmasını xatırlayaraq, hətta bu gün də çəkdiyim əziyyətləri düşünür, o vaxt bu istedadlı cərrahı tanımadığıma təəssüflənir, özümə, həm də məni müalicə və əməliyyat edən həkimlərə yazığım gəlirdi.

Cavad Heyət dahi cərrah, həkim olmaqla yanaşı, həm də çox gözəl psixoloqdur (mən hesab edirəm ki, əslində hər bir həkim belə olmalıdır). Söhbətlərimizi elə səmtə yönəldirdi ki, mən az qala xəstə olduğumu unudurdum. Məni Güneyli-Quzeyli Azərbaycanımızın tarixindən, bu günündən, ədəbi-tarixi yaradıcılıq əlaqələrindən, dilimizin, ədəbiyyatımızın köklərindən, bugünkü problemlərimizdən elə maraqlı söhbətlərə çəkirdi ki, xəstəlikdən danışmağa macal belə olmurdu. Ən maraqlısı o idi ki, bu söhbətlərə təkcə məni deyil, həm də həmkarları və mənim həkim dostlarım Elxanı və Abdullanı da cəlb edir, onlara da mənim əməliyyatım haqqında çox danışmağa imkan vermirdi (bilmirəm, bəlkə də sözləşmişdilər). Özünü elə aparırdı ki, sanki mən Tehrana ağır bir cərrahiyyə əməliyyatına deyil, sadəcə olaraq havamı dəyiş-

məyə, olsa-olsa laxlayan bir dişimi çəkdirməyə gəlmişdim. Hətta əməliyyata bir gün qalmış axşam xudahafizləşəndə o, sözarası «bir-iki ilac verəcəklər, onları mütləq qəbul edin, səhər də mən gələnə qədər heç nə yeməyin» deməklə kifayətləndi. Mən bir neçə dəfə cərrahi əməliyyat keçirmiş adam kimi, əlbəttə, sabah əməliyyata hazırlandığımı duydum. Lakin həyəcanlanmağa mənə vaxt qalmamışdı, ilaclar öz işini görürdü, mən artıq mürgüləyirdim və qarşıda şirin bir yuxu gözləyirdi məni.

Səhər əməliyyata bir neçə dəqiqə qalmış palatada ikimiz tək qaldıq. Gözlərimiz bir neçə saniyə bir-birinə zilləndi. Araya ani bir sükut çökdü. Mən divar saatının tıqqıltısından başqa, həmin ritmlə çırpınan ürəyimin guppultusunu da aydın eşidirdim (mənə elə gəlirdi ki, doktor da bunu eşidir). Heç birimiz bir-birinə sancılıb qalmış nəzərlərimizi yayındırmırdı. Sanki bu sükutu pozmaqdan qorxan kirpiklərimiz də bir anlıq donub qırpılmırdı. Və, nəhayət, onun dodağından yavaş-yavaş bütün çöhrəsinə yayılaraq gözlərində nurlanan təbəssüm mənim də qanıma hopub dodaqlarımı qaçırtdı. O, mənim baxışlarımda yığılıb qalmış sualları bir anda oxudu və daha çox təbəssümlə: «Bəhruz bəy, yəni doğrudan həyəcan keçirirsiniz?»—sağ əlini açaraq qətiyyətlə —«Bir də axı, nədən qorxursunuz, bıçaq öz əlimdə olacaq»—dedi. Mən doğrudan da qorxmurdum, bir qədər həyəcan keçirsəm də qorxmurdum, çünki doktorun böyük təcrübəsi, özünə olan inamı mənə də sirayət etmişdi. O, bu inamı artıq məndə yaratmış, məni psixoloji cəhətdən hazırlamışdı. Bir də mən, ümumiyyətlə, təbiətən qorxu hissindən uzaq insanam.

Cavad Heyət hamımızın ürəyindən keçən bir istəyi də duymuşdu. Məni qabaqlayaraq: «Tapşırıq vermişəm, Elxan bəy də, Abdulla bəy də əməliyyatda iştirak edəcəklər»—dedi. Mənəsə ancaq onun əllərinə xeyir-dua vermək qaldı.

Cərrahiyyə otağına öz ayağımla getmək istədim (bəlkə də qorxmadığımı nümayiş etdirmək istəyirdim). Lakin təkcə alışıb yanan gözlərini gördüyüm nerslərin (baş tibb bacıları—onlar qara xalat və qara yığcam çarşabda idilər) istiqanlıqla qarşımı kəsib «Ağayi Bəhruz, xahişi mikonəm» və doktorun «Bəhruz bəy, Siz ki, qayda-qanunu pozmağı xoşlamırsınız» deməyi məni fikrimdən daşındırdı. Mən Elxanın: «Ay dayı, day dava eləməyəcəksən ki?!» sözünə də cavab vermədən xərəyə uzandım.

İlahi, cəmi 35–40 addımlıq məsafə nə qədər uzanarmış. Mən tıncıxıb gözlərimi yumdum. Xərək yırğalanırdı. Nədənsə birdən mənə elə gəldi ki, balaca bir qayıqla Xan Arazın bu tayından o tayına keçirəm. Qəribədir, bayaqdan heç nədən qorxmayan mən indi gözlərimi açmağa cürət etmirdim. Yol isə uzanırdı...

Şirin fars ləhcəsi qulaqlarımı oxşayırdı. Hardansa ney səsi də eşidirdim. Ürəyimdən keçdi ki, bu fonda Füzulinin, ya da Sədinin bir lirik qəzəlini həzin-həzin deyən olaydı. Deyəsən hansısa bir qəzəli pıçıldamağa başladım...

Tanış, mehriban bir səs məni oyatdı:

–Gözlərini aç, oğlum... Hər şey bitdi, Bəhruz bəy, aç gözlərini...

Alnımda isti bir əl hiss edirdim. Kimsə nəbzimi tutmuşdu:

–Dayı, hər şey qurtardı, gözlərini aç...

Göz qapaqlarımı ehtiyatla qaldırdım. Elə bil üstünə ağır yük yığılmışdılar.

Doktor Cavadın mehriban təbəssümlü çöhrəsi və Elxan həkimin ağappaq ağarib rəngi qaçmış bənizi gözlərim önündə ya-vaş-yavaş aydınlaşırdı.

–Əfəndim, bir bu qədər daşı hara yığdırdınız?—o, irili-xırdalı bir ovuc daşı mənə göstərdi.

–Bağ tikdirmək istəyirdim, doktor.

Zorla danışsam da, mən də şuxluğumdan qalmadım.

Həkim Elxan İbrahimov və Abdulla Məmmədovun təəssü- ratlarından:

*«Cərrah olmasaq da istər xarici, istərsə də öz mütəxəssisləri-
mizin apardığı çoxlu cərrahiyyə əməliyyatları görmüşük. Doktor
Cavad Heyət haqqında da çox eşitmiş, oxumuşduq. Lakin birinci
dəfə idi ki, onunla şəxsən tanış olur, apardığı əməliyyatın şahidi
olurduq. Bunu bir neçə sözlə ifadə etmək çətindir. Bu, əsl fantas-
tika idi. Uzun müddət özünə yer eləmiş, faktiki olaraq, bütün lə-
yəcikləri və kanalı tutmuş, kifayət qədər iri 21 ədəd daşı və say-
sız-hesabsız qum dənələrini özündə saxlayaraq fəaliyyətini itir-
mək üzrə olan bir böyrəyə özünəməxsus metod ilə birbaşa cərrahi
müdaxilə edib böyrəyi saxlamaq şərt ilə 13–14 dəqiqə ərzində
onu 2 yerdən kəsib, təmizləyib, tikib çıxmaq, heç bir fəsad qoyma-
dan tam funksiyasını bərpa etmək, əməliyyatın 3-cü günü xəstəni
ayağa qaldırmaq və 8-ci günü xəstəxanadan çıxarmaq ancaq
Cavad Heyət kimi dahi, ustad cərraha müyəssər ola bilər. O, elə
böyük ustalıqla, məharətlə və cəld işləyirdi ki, sanki canlı əmə-
liyyata deyil, bir tamaşaya baxırdım və buna valeh olmamaq
mümkün deyildi. Ən çətin anda özünü hədsiz dərəcədə təmkinli
aparır, səsində və hərəkətlərində özünə inam hiss olunur və bu,
əməliyyatın digər iştirakçılarına da təsir edir, hamını
sakitləşdirirdi. Ustad Cavad Heyət dahi və nadir cərrahdır».*

Tehranda olanlar, yəqin ki, bunu yaxşı bilirlər. 12 milyona ya-
xın əhalisi olan, məşinlərin addım-addım hərəkət etdiyi nəhayət-
siz bir şəhərin bu başından o biri başına gündə 2–3 dəfə gəlib-ge-
məyin nə demək olduğunu təsəvvür etmək çətin deyil. Özü də ey-
ni gündə bir neçə xəstəyə baxmaq lazım gəlir. Biri əməliyyata
hazırlanır, biri müayinə olunur, başqası üzərində təcili cərrahiyyə
aparılmalıdır, digəri əməliyyatdan yeni çıxmışdır və s. Xəstəxa-
nanın da hərəsi bir tərəfdə. Hələ bunlardan başqa, öz ambulator-
klinikasında (xüsusi qəbul saatlarında) neçə xəstəni qəbul edib

müayinə etmək. Eyni zamanda Azad İslam Universitetində müha-zirələr oxumaq, Cərrahlıq kafedrasına rəhbərlik etmək. Üstəgəl ictimai fəaliyyət, demək olar ki, gündəlik görüşlər, tədbirlər... İranın ayrı-ayrı bölgələrindən məsləhətə, köməyə gəlmiş müxtəlif təbiətli adamları qəbul etmək, onların problemləri ilə məşğul olmaq, el məclislərində iştirak etmək, «Varlıq» kimi ağır və sensasiyalı bir məcmuənin baş redaktoru və naşiri olmaq (bunun haqqında ayrıca söhbət açacağıq), müntəzəm olaraq mətbuatda çıxış etmək, yeni-yeni dəyərli kitablar, elmi əsərlər yazmaq, ailə, məişət qaygıları... Bütün bunların bir adam tərəfindən ardıcıl, özü də yüksək səviyyədə həyata keçirilməsi mümkünmü? 75 yaşlı Cavad Heyətdə olan enerjiyə, təmkinə və sağlamlığa həsəd aparmamaq mümkün deyil. Onu bütün bunların öhdəsindən gəlməyə qadir edən qızgın həyat eşqi, peşə sevgisi, eyni zamanda, Vətən, xalq məhəbbəti, onun qarşısında xidmət həvəsidir.

Cavad Heyət təbiətən həm də çox narahat insandır. Kimliyindən asılı olmayaraq müalicə etdiyi adamlarla birgə nəfəs alır, gecəgündüz qəlbi onun ürəyinin ahəngi ilə çırpınır. Xəstəsinin birçə an halı dəyişəndə, onun da əhvalı pozulur, yuxusu ərşə çəkilir. Gecə yarıya qədər neçə dəfə növbətçi nerslərlə (baş tibb bacıları, Teh-randa tibb bacılarının müxtəlif kateqoriyaları var və onlar öz ixtisasları üzrə o qədər professionaldırlar ki, gecələr şöbələrdə növbətçi həkim olmur) telefon əlaqəsi saxlayır, ən adi halda belə xəstənin əhvalı, təyinatların icrası, hətta nə yeyib-içdiyi ilə marqlanır.

Əməliyyatın 7-ci günü məni xəstəxanadan özü çıxardı. Qala-cağım otağa, hətta yatacağım çarpayuya da özü baxdıqdan sonra icazə verdi. Və işinin başından aşmasına baxmayaraq, hər gün məni oteldən klinikaya sargımı dəyişməyə özü aparırdı. Mənim və həkim dostlarımin təvəqqe etməsinə (onun əziyyətinə razı de-yildik) baxmayaraq, o mənə başqa maşına minməyə belə icazə ver-mirdi. «Hər şeyə özüm nəzarət edib, əmin olmalıyam»—deyirdi.

Heç yadımdan çıxmaz, bir səhər Eynulla bəy mənə zəng edəndə (E.Mədətli–səfirliyin işçisi–hər gün ya yanıma gəlir, ya da zəng çalıb vəziyyətimlə maraqlanırdı. Hər şey üçün ona minnətdaram) Cavad Heyətin bacısının qəflətən vəfat etdiyini bildirdi. Mən çox mütəəssir oldum. Öyrəndim ki, ürək infarktından keçib. Allah ona rəhmət eləsin. Öz-özümə düşünürəm, dünyanın, Allahın işinə bax, neçə-neçə adamı ən ağır infarktlardan xilas edən, ölümün caynaqlarından alıb həyata qaytaran doktor Cavad, sevimli bacısına kömək üçün özünü çatdırma bilməyib.

...Mən zəng edib doktora başsağlığı verdim, eyni zamanda, dəfnin vaxtını və yerini soruşdum. Bu ağır anlarda bir dost kimi onun yanında olmaq istəyirdim. O isə bunu qəti qadağan etdi. Etiraz, dil-ağız yox, qadağan–komandirin öz əsgərinə qadağan etdiyi tərzdə. Hansı ki, mənə oturmağa və hətta gəzməyə belə icazə vermişdi. Bunlar bir yana, həmin o ağır günündə, heç birimizin gözləmədiyi halda, adi günlərdə olduğu kimi, mənim yanıma gəldi və bütün etirazlarıma baxmayaraq ambulator-ofisinə aparıb, yaramın tikişlərini sökərək sarğısını dəyişdi. Halbuki, bu xırda işi başqasına həvalə edə və ya bir gün sonraya keçirə bilərdi (mən elə də xahiş etmişdim). Həmin anda o, bacısını itirmiş qardaş kimi deyil, xəstəsinin sağlamlığı üçün özünə belə güzəşt etməyən bir həkim kimi görünürdü. Biz hamımız bunu görür, bu böyük iradəli insanın mənəviyyatına, yüksək həkimlik məsuliyyətinə məftun olurduq. Bəli, mən bütün bunların – onun xəstəsinə olan həssas və qayğıkeş münasibətinin canlı şahidi oldum. Lakin bir neçə gün. Abbasəli müəllim isə, özü demiş, demək olar ki, hər vaxt bunun şahidi olur. Yeri gəlmişkən, onu da qeyd edirəm ki, Azərbaycanın İran İslam Respublikasındakı səfiri Abbasəli Həsənov və səfirliyin məsul işçisi Eynulla Mədətli səfirliyə müraciət edən hər bir Azərbaycan vətəndaşına xüsusi qayğı göstərir, ən

xırda məsələlərdə belə problem yaranmaması üçün əllərindən gələni əsirgəmirlər (kaş bütün səfirliklərimiz belə olaydı).

... 21 adi rəqəm deyil. Müxtəlif ölkələrdə bu rəqəm başqa-başqa mənalara yozulur. Ruslar 21-ə «oçko» («xal») deyirlər. Bu da bir təsadüf və ya bəlkə də taleyin bir qisməti idi ki, biz Cavad Heyətlə məhz 21 gün bir yerdə olmuşuq. Fikirləşirəm ki, həmin günlərdə itirdiyim ağrı-acı, mənə neçə il əziyyət verən böyrəyimdəki 21 ədəd daş, qazandığım isə qəlbindəki məhəbbətin hərarəti, zəkasının nuru bütün türk dünyasına yayılmış müdrik el ağsaqqalı, nəhəng cərrah doktor Cavad Heyət kimi gözəl bir insanın dostluğu olmuşdur.

Hər bir adamı yaxşı tanımaq, insani keyfiyyətlərini tam duymaq üçün onunla təmasda olmaq lazımdır. Mən də Cavad Heyətlə təmasda oldum, hisslərini, amalını daha yaxından duydum, O qanıyla, canıyla bu Vətənə, bu millətə bağlı bir insandır. Bir sözlə, Türk oğlu Türkdür.

Doktor Cavad Heyəti, eyni zamanda, 21 il əvvəl təsis etdiyi və bu günə qədər fasiləsiz olaraq öz vəsaiti hesabına uğurla nəşr etdirdiyi «Varlıq» dərgisinin səhifələrindən də tanımaq olar. «Varlıq» adı yəqin ki, elə-belə seçilməmişdir. «Varlıq» o tayda boğulmaqda olan dilimizin, tariximizin, mədəniyyətimizin varlığını yaşadıb təcəssüm etdirən bir varlıqdır. «Molla Nəsrəddin» ənənələrinin layiqli davamçısı olan «Varlıq» 21 ildir ki, Güneylə Quzeyin, İranla Azərbaycanın mənəvi körpüsüdür. Göz bəbəyi qədər qoruduğu «Varlıq» həm də Cavad Heyətin özünün varlığıdır. Əksəriyyət təşkil etməsinə baxmayaraq, sitəm içərisində yaşayan, ana dilində bir məktəbi, ədəbiyyatı olmayan, bu dildə milli dərini nəinki danışmaqdan, hətta bu haqda fikirləşməkdən belə ehtiyat edən xalqın yaşadığı bir məmləkətdə «Varlıq» kimi məcmuəni yaşadan, obrazlı desək, sazaqlı bir zülmətdə ürəyinin odu ilə «Varlıq» adlı bir tonqal qalayıb, xalqını onun işığı və istisi ilə ovundan Cavad Heyətin Azərbaycan qarşısında xidmətləri böyükdür.

İllərlə ana dilində oxumaq, eşitmək həsrəti ilə yanan Böyük Azərbaycan şairi Şəhriyar 1979-cu ildə jurnalın nəşrə başlaması münasibətilə yazdığı şeirdə «Varlıq»ı azadlıq quşu, şirindilli tutiyə bənzədir və onun gələcəyinə böyük ümid bəsləyir.

*Hərçənd qurtulmaq hələ yox darlığımızdan,
 Amma bir azadlıq doğulub varlığımızdan.
 «Varlıq» nə bizim təkcə azadlıq quşumuzdur,
 Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan.
 Bəh-bəh, nə şirindilli bu cənnət quşu tuti,
 Qəndin alıb ilham ilə dindarlığımızdan...
 ...Yoxluqlarımız bitdirəcək varlığımızdan.*

«Varlıq» haqqında ziyalılarımız, alimlərimiz çox yazmışlar. Bircə onu qeyd edək ki, «Varlıq» İranda Azərbaycan dilində çıxan yeganə uzunömürlü jurnaldır və o, 21 ildə bir universitetin görəcəyi qədər iş görmüşdür.

*«Varlıq» varlığımızdır, nə gözəl ad seçmişən!
 «Varlıq»ının yolunda varlığından keçmişən!
 Nəsiminin, Sabirin ruhuna and içmişən!
 Müdriklikdə Qorqudum, cəsarətdə Rövşənim,
 ... Ağ xalatlı əsgərim—Cavad Heyətim mənim!
 Cavad Heyətim mənim!*

(prof. N.Rzayev)

Doktor Cavad Heyət doğrudan da heyrətamiz bir insandır. Həkimlik fəaliyyəti dövründə, dünya təbabətində, xüsusilə cərrahiyyədə o vaxt möcüzə hesab edilən bir sıra əməliyyatları güclü maneələrə baxmayaraq (ürəkköçürmə və s. cərrahi əməliyyatlara ruhaniyyət icazə vermirdi), İranda, bəzilərini isə Şərqdə birinci olaraq, o, həyata keçirmiş və böyük uğurlar qazanmışdır. Aorta qapağı darlığı əməliyyatı, hipotermiya (soyutma) ilə açıq ürək cərrahiyyəsi, ürək və ağciyər məşinından istifadə etməklə açıq ürək və böyrəkköçürmə (transplantasiya) əməliyyatı və s. məhz belə cərrahi əməliyyatlardandır.

C.Heyət B.Axundov və Y.Qarayevlə

«Bıçaq və Qələm» kitabını nəşrə hazırlayarkən

C.Heyət dostları ilə

Cavad Heyət həkimlikdən başqa heç bir iş görməsəydi belə məşhur bir doktor, mahir bir cərrah kimi dünyada şöhrət qazanardı. Lakin yüksək milli qüruru, dahilərə məxsus böyük təfəkkürü, amalı və əlbəttə ki, qaynar qəlbi onu övladı olduğu əzabkeş xalqın mənəvi taleyindən kənarda qalmağa qoymadı. O, cərrah bıçağı ilə ədib qələmini cütləşdirərək ömrünü xalqın fiziki və mənəvi sağlamlığı yolunda şam kimi əritməyə başladı. Bu yolda onun indiyədək gördüyü işlər bütövlükdə adi bir insan ömrünə sığmayan, hətta ən fədakar vətəndaşın imkanlarından xeyli böyük olan işlərdir.

Cavad Heyət dünya şöhrətli cərrah olmaqla bərabər müxtəlif ölkələrdə çap olunmuş elmi, ədəbi, tarixi və ictimai mövzulu ondan çox sanballı kitabları, saysız-hesabsız məqalələri, doktorun özünə və «Varlıq»ına həsr olunmuş yüzdən çox yazılar, onun Fransa Cərrahlıq Akademiyasının, eləcə də Azərbaycanın və Türkiyənin neçə-neçə şöhrətli akademiyalarının elmi şuralarının, cəmiyyət və birliklərinin üzvü olması, neçə-neçə tanınmış elm ocaqlarının, universitetlərin fəxri professoru və doktoru seçilməyi, bir sıra mükafatların laureatlığını qazanması, «Varlıq» kimi tükənməz, qaynayan bir bulağı xatırladan ədəbi dərginin təsisçisi və baş redaktoru olması və s. bunu bir daha sübut edir.

Cavad bəy dünyaya baharda göz açıb. Şəxsiyyətində cəmləşmiş yüksək insani keyfiyyətlərin, xarakterində olan mülayimliyin, qayğıkeşliyin bir kökü də bəlkə, elə bununla bağlıdır?!

Onun haqqında çox deyilib, çox yazılıb. Ancaq mən öz müşahidələrimlə bu məşhur insanı belə tanımış, belə qəbul eləmişəm:

«Doktor Cavad Heyətin Allahdan başqa iki müqəddəsi, iki məhəbbəti, iki sevgilisi, çoxlu sevgisi və bir nısgili var.

İki müqəddəsinin biri Vətəndir–ikiyə bölünmüş yaralı Azərbaycan. O biri ona həyat bəxş edən valideynlər, tarixi şəxsiyyət, həyat müəllimi və ustadı olan atası – mərhum Mirzə Əli Heyətdir.

İki məhəbbətinin biri xalq məhəbbətidir, biri ailə–övladlar.

İki sevgilisinin biri cərrah bıçağıdır, o birisi qələm.

Sevgisi isə çoxdur. O, həyatı, həqiqəti, dostlarını, qohum-qardaşları, bütün yaxşı insanları çox sevir.

Nisgili isə birdir–ayrılıq. Vətənin ikiye bölünməsi, xalqın parçalanması, bir millətin iki ölkədə yaşayıb ayrı-ayrı dillərdə yazıb–danışmasıdır».

Cavad Heyətin çoxlu yüksək elmi adları, stimulları var. Ancaq mənə görə, bunların ən yüksəyi, ən doğması camaatın ona verdiyi «Dədə Qorqud» adıdır. Çünki bu adı ona ömrünü yolunda fəda etdiyi və canından artıq sevdiyi xalq verib. Mən müxtəlif bölgələrdən yanına məsləhətə, köməyə gələn adamları doktorun necə qəbul edib, onlara əlindən gələn yardımı etməyinin şahidi olmuşam.

İranın ayrı-ayrı şəhərlərində yaşayan, elmə maraq göstərən, Azərbaycan dili, ədəbiyyatı, tarixi üzrə elmi araşdırmalara meyil edən gənclərə, yaradıcılıqla məşğul olan cavanlara necə qayğı göstərdiyini, onlarla saatlarla söhbət edib, proqramlar və tapşırıqlar verdiyini müşahidə etmişəm. Bu işlərdən sonra Cavad bəy özünü qətiyyən yorğun deyil, əksinə, çox gümrah və şux hiss edir – can verən xəstəyə kömək edib, ona həyat bəxş edən bir həkim kimi.

Yadımdadır, mən «Mehr» xəstəxanasında yatanda baş ners yanıma gəlib Urmiyadan gəlmiş cavan bir oğlanın təkidlə məni görmək istədiyini bildirdi. Məni təəccüb və maraq bürüdü. Axı, mənim Urmiyada heç bir tanışım yox idi. Ortaboylu, enlikürək, pərişan saçlı bir gənc idi. Yoldan gəldiyi o saat bilinirdi.

–Səlam! Mən Urmiyadan gəlmişəm, Dədəni axtarram.

–Xoş gəlmisən, Dədə kimdi, qardaş? (Mən hələ el arasında Cavad Heyətə «Dədə Qorqud» dediklərini bilmirdim).

Qonaq yəqin ki, ləhcəmdən o saat bu taylı olduğumu bildi:

–Dədə Qorqudu deyirəm də, doktoru, Ağayi Cavad Heyəti. Siz, yəqin, o taylı qardaşlarsınız, heləmi?

–Hə, biz Bakıdan gəlmişik.

–Xeyli xub,–üzümə baxıb–nə yaxşı. Vəli, mən «Varlıq»a getdim, ağayi Məmməd Riza dedi, Siz doktorun mərəzisiniz də. Mən də ustadın yanına gəlmişəm, bəzi məsləhətlərim var. Dedi-lər, əzənə yaxın Sizin yanınızda olar.

Elxan həkim qonağa çay süzdü. Söhbət əsnasında o, Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi ilə əlaqədar elmi araşdırmalar üzərində işlədiyini və doktorun yanına proqram və məsləhətlər almaq üçün gəldiyini dedi.

Onunla və Cavad Heyətin ətrafında olan digər adamlarla söhbətlərdən məlum oldu ki, hətta camaat, xüsusən ziyalılar, övladları (nəvələri) olanda çox vaxt Dədəni, yəni Cavad bəyi dəvət edib xahiş edirlər ki, uşağa ad qoysun. Lap «Kitabi-Dədə Qorqud»da olduğu kimi.

Xalq şairi Məmməd Araz deyir:

*Vətən mənə oğul desə, nə dərdim,
Mamır olub, qayasında bitərdim!..*

Ey Vətən oğlu! Müdrik el ağsaqqalı! Vətən Sənə oğul deyib! Həyatda ən şərəfli olan bu adı, Siz millət qarşısındakı xidmətlərinizlə qazanmışınız. Siz bir ömürlə, həyatdakı əməllərinizlə özünüzə və adını şərəflə davam etdirdiyiniz Heyətlər nəslinə elə bir mənəvi qala ucaltmışınız ki, bu əzəmətli qala Azərbaycanın tarixinə qovuşaraq nəsildən-nəslə keçəcəkdir.

Hörmətli Ustad!

Əziz dost!

Allah Sizi bu Vətənin oğulluğundan, bu xalqın övladlığından, camaatın ağsaqqallığından–Dədəlikdən əskik eləməsin. Sizin parlaq zəkanız, cərrah bıçağınız qədər iti və müdrik qələminiz xalqımıza, cəmiyyətimizə çox gərəkdir.

Allah Sizi ucalardan uca olan ən müqəddəs arzunuzu çatdırsın!

DOKTOR CAVAD HEYƏT AZƏRBAYCAN TARIXININ KEŞİYİNDƏ

Eynulla MƏDƏTLİ

«Varlıq» dərgisinin sahibi və nəşiri kimi 20 il fədakarlıqla xalqımıza xidmət edən doktor Cavad Heyətin dilimiz, ədəbiyyatımız, mədəniyyətimiz, bütövlükdə milli şüur və varlığımız uğrunda elmi-publisistik fəaliyyətində İranda Azərbaycan tarixini məqsədyönlü şəkildə saxtalaşdıran, indiki və gələcək nəsilləri, eləcə də, dünya ictimai fikrini azdırmağa çalışaraq, xalqımızın tarixi ilə əlaqədar əsassız iddialar irəli sürən müxtəlif fikir sahibləri ilə cəsərtlə mübarizə mühüm yer tutur. Təəssüf doğuran haldır ki, min ildən çox İranın ictimai-siyasi, hərbi və mədəni həyatında aparıcı element olan türk ünsürünün İran tarixində yeri və rolu obyektiv işıqlandırılmamaqla bərabər, türk tarixinə, xüsusilə də, Azərbaycan tarixinə qarşı ənənəvi düşmənçilik, qərəzçilik bir sıra tarixçilər, publisistlər və yalançı alimlər tərəfindən yeni şəraitdə də davam etdirilməkdədir.

Cavad Heyət, cərrahlıq və müəllimlik fəaliyyətinin vaxtının əsas hissəsini almasına baxmayaraq, belə saxtakar cızmaqaraçıları və «Pəhləvi rejiminin dəmtutanlarının» davamçılarını mütəmadi olaraq, həm «Varlıq» dərgisinin səhifələrində, həm də İranın digər mətbuat vasitələrində, yerli və beynəlxalq səviyyəli seminarlarda və konfranslarda elmi tənqid atəşinə tutmuş, həmçinin Azərbaycan xalqının dili, tarixi və mədəniyyəti ilə bağlı olan bütün məsələlərin rəsmi dairələr qarşısında qoyulmasında və müdafiə edilməsində həmişə birinci yerdə durmuşdur. Məsələn, İranda Azərbaycan türklərinin ana dilində təhsilinin təmin edilməsi və türkcənin işlədilməsinə icazə verilməsi tələbi ilə hazırlanan Azərbaycan şair və yazıçılarının prezident Hətəmiyə açıq məktubunu birinci imzalayan və

«Varlıq» dərgisində dərc edən Cavad Heyətdir, yaxud təcavüzkar Ermənistan Azərbaycan torpaqlarını işğal edərkən İran rəhbərlərinə və Türkiyə prezidenti Süleyman Dəmirələ rəsmən müraciət edən, hər iki Azərbaycanın dərd yükünü çəkən yenə Cavad Heyətdir¹. İranda və müxtəlif xarici ölkələrdə Azərbaycan təəssübkeşliyini dərin elmi əsaslar üzərində yeridən və düşmənlərdən müdafiə edən də Cavad Heyətdir... Bu sahələrdə Cavad Heyətin fəaliyyəti o qədər genişdir ki, o ayrıca bir elmi tədqiqatın mövzusuudur. Biz burada yalnız son vaxtlarda İran tarixçiləri tərəfindən yazılıb nəşr edilən bir neçə xarakterik kitab və məqalələrə Cavad Heyətin verdiyi tutarlı cavablarla oxucuları tanış edəcək, son illərdə antiazərbaycan ruhlu yazılardan diqqəti daha çox cəlb edən İnayətullah Rzanın «Azərbaycan və Arran (Qafqaz Albaniyası)» kitabı və Cəlal Mətininin «Azərbaycan koca əst?»² məqaləsi ilə əlaqədar doktor Cavad Heyətin tənqidi məqalələri barədə söz açacağıq.

Cəlal Mətinini adı çəkilən məqaləsində öz sələfi, məşhur tarixçi Seyid Əhməd Kəsrəvi Təbrizi və müasiri İnayətullah Rza və başqaları kimi sübut etməyə çalışır ki, indiki Azərbaycan Respublikasının xalqı İranda ki azərbaycanlılarla vahid mədəniyyətə, tarixə, dilə, müştərək adət-ənənələrə, soy birliyinə və ərazi bütövlüyünə malik olmamışdır. Guya, Arazın şimal hissəsi «Azərbaycan» deyildir, həmişə «Arran» adlandırılmışdır, yalnız 1918-ci ildə siyasi məqsədlər baxımından müsavətçilər tərəfindən «Azərbaycan» adlandırılmışdır və Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin əsas siyasi məqsədi sonralar iki Azərbaycanı birləşdirməkdən ibarət olmuşdur.

Cavad Heyət «Varlıq» dərgisinin 1990-cı il oktyabr–noyabr tarixli sayında, eyni zamanda, ABŞ-da dərc edilən «İran tayms» qəzetində tutarlı elmi faktlar və təkzibedilməz sənədlər əsasında məqalə müəllifinə cavab vermişdir. O, bu qrup tarixçilərə cavab

¹ Bax: «Varlıq» dərgisi, 1999, № 108, səh. 51-55; «Ümide Zəncan», 1994, avqust

² «İranşenasi» dərgisi, ABŞ, 1989, № 3

olaraq yazmışdır: «Belə bir iddianın yeniliyi yoxdur. 60 il bundan öncə dəfələrlə Kəsrəvi, onun tərəfdarları və havadarları bu məsələyə toxunmuşlar...Keçmişdə onların müddəalarını qəbul etmək üçün siyasi mühit əlverişli olduğu üçün get-gedə bir çoxlarının şüuruna yol tapmışdır. Keçmiş kommunistlərdən və Tude partiyasının üst kadrlarından olan, uzun illər Moskva radiosunda müxbir və diktor işləmiş İnayətullah Rza, sonra İrana qayıdıb keçmişinə peşman olmaqla Şahənşah sarayına arxalanaraq Teh-randa səltənət kitabxanasına müşavir və müavin təyin olunduqdan sonra, «Azərbaycan və Arran (Qafqaz Albaniyası)» adlı kitabında bu barədə qələmini işə salmışdır»¹.

Doktor Cavad Heyət IX əsr müəllifi əl-Yəqubinin «Əl-Buldan», X əsrin birinci yarısında yaşamış tarixçi Məsudinin «Müruc əl-Zəhəb», İbn əl-Əsirin «Əl-Kamil Fitt-tarix», Həmdullah Qəzvininin 340-cı ildə yazdığı «Nüzhət əl-qülub», professor Mirzə Kazım bəyin 1846-cı ildə Qazan universiteti tərəfindən nəşr edilmiş «Türk dillərinin tətbiqi qrammatikası» əsərlərinə istinad edərək belə bir elmi nəticəyə gəlmişdir ki, islamiyyətdən sonrakı bütün dövrlərdə Arazın şimal hissəsi Azərbaycanın tərkibində olmuş, hər iki tərəf Azərbaycan olaraq siyasi, iqtisadi, mədəni və etnik cəhətdən vahid coğrafi-siyasi ərazi hesab olunmuşdur. Cavad Heyət «Azərbaycan haradır?» məqaləsi haqqında yazdığı irihəcmli məqaləsində Cəlal Mətininin və onun istinad etdiyi saxta mənbələrin bütün iddialarını elmi dəlillərlə təkzib etmişdir. Qısa xülasə ilə qədim dövrlərdən bəri Azərbaycanın adı, sərhədləri, xalqı, dili barəsində mötəbər qaynaqlardan dəlillər gətirərək isbat etmişdir ki, Azərbaycan heç də Cəlal Mətininin və İnayətullah Rzanın iddia etdikləri kimi təkəcə Arazın cənubundan ibarət olmamışdır. O yazır ki, «İran Bastan» (Qədim İran) əsərinin müəllifi Həsən Pirniyanın yazdığı kimi, Əhə-

¹ Cavad Heyət. «Dər bareye məqaleye, «Azərbaycan koca əst?», «Varlıq» dərgisi, 1990, № 78, səh. 25–38

mənilər zamanında bu ölkə Kiçik Midiya adlanırdı və onun şimal-şərq sərhədi Xəzər Dərbəndinə qədər uzanırdı. Azərbaycan, İran və Türkiyə mənbələrinə istinad edən Cavad Heyət qeyd etmişdir ki, Sasani hökmdarlarından Xosrov Ənuşirəvan (531–579) Şirvan və Dərbəndi aldıqdan sonra, Dərbənd və Şirvan qalalarını tikdirmiş və bütün bu bölgəni Azərbaycan adı ilə idarə etməyə başlamışdı. Qeyd edir ki, islam tarixçiləri tərəfindən də Azərbaycanın şimal sərhədlərinin Dərbənd olduğu təsbit edilmişdi. Məsələn, Yəqubinin «Əl-Buldan» kitabında Azərbaycan sərhədlərinin Zəncandan başladığı, Arazın şimalındakı Beyləqan və Bərdənin Yuxarı Azərbaycan (Azərbaycane Ulya) adlandırıldığı göstərilmişdir.

Cavad Heyət Samanilərin vəziri olmuş Məhəmməd Bələminin «Bələmi tarixi» kitabına əsaslanaraq gətirdiyi aşağıdakı iqtibası Cəlal Mətininin diqqətinə yetirir. «Hüdudu Həmədan, Əbhər və Zəncandan başlayır və Xəzərlərin Dərbəndinə qədər uzanır, bu arada yerləşən bütün şəhərlərə Azərbaycan deyilir...». Yaxud, İbn-əl-Əsirin «Əl-Kamil Fitt-tarix» kitabında Şirvan və Arranı Azərbaycanın bir hissəsi adlandırıdığını nəzərə çarpdırır. Təbrizli Məhəmməd İbn Xələfin yazdığı «Burhani Qati» lüğətində Arranın Azərbaycanın bir vilayəti, Gəncə və Bərdənin isə onun şəhərlərindən olduğunun göstərildiyinə diqqəti çəkir. Doktor Heyət Azərbaycan tarixçisi professor Şövkət Tağıyevaya əsaslanaraq Səfəvilər zamanında Əlimərdan xan, ondan sonra isə Kərim xan Zənd tərəfindən verilən fərmanlarda Azərbaycan adı ilə Arazın hər iki tərəfindəki şəhərlərin və məntəqələrin ehtiva edildiyini nəzərə çatdırır.

Cavad Heyət diqqəti buna çəkir ki, son zamanlarda da, məsələn, Məhəmmədəli Təbiyyətin «Daneşməndane Azərbaycan» kitabında, yaxud əllamə Dehxudanin məşhur «Lüğətnamə»sində «Arran» sözünün qarşısında «Azərbaycanın bir parçasıdır» ifadəsi yazılmışdır. Bu kimi onlarla qaynaqlara dayanan Cavad Heyət qeyd edir ki, yuxarıda nəql etdiyimiz sənədlərdən görünür ki, Arazın şimal-şərq sərhədi Xəzər Dərbəndinə qədər uzanırdı.

malında yerləşən torpaqlar–Aran, Şirvan 1918-ci ildə Müsavat partiyasının və mərhum Məhəmməd Əmin Rəsulzadənin rəhbərliyi ilə qurulan Azərbaycan dövlətindən əsrlər öncə Azərbaycanın şimal qismi kimi qəbul edilmiş, «Azərbaycan» sözü də orada yaşayan xalq tərəfindən ana yurdun və Vətənin adı kimi işlənmişdir.

Cavad Heyət qeyd edir ki, biz Arran və Şirvan adlarını inkar etmədən, buna inanırıq ki, çox qədim zamanlarda Arazın şimalı və cənubu ayrı-ayrı ölkələr və vilayətlər kimi idarə edilmiş olsalar da, islamdan sonrakı dövrlərdə, daha çox vahid hökumətə tabe olmuşlar, buraya gəlib məskunlaşan türk tayfaları ilə qaynayıb-qarışmış və vahid bir millət, xalq kimi formalaşmış, eyni dilə, dinə, adət-ənənələrə sahib olmuşlar.

İnayətullah Rzanın bütöv bir kitabını Cavad Heyət bir cümlə ilə alt-üst edir. C.Heyət yazır: «Tarixdə heç bir zaman bir çay təbii etnik sərhəd olmamışdır, çünki çayın ətrafında yerləşən boy-lar, tayfalar burada obalar, kəndlər, şəhərlər qurduqları zaman, bunu həmin çayın hər iki sahilində etmişlər. Araz da belə çaylardan biri olmuşdur. İran dövləti ilə Rusiya arasında bağlanan Türk-mənçay müqaviləsindən sonra Azərbaycan Araz çayı sərhəd olmaqla ikiye bölünmüş, hətta Arazın hər iki sahilində yerləşən Astara və Culfa şəhərləri də ikiye bölünmüşdür».

C.Heyət izah edir ki, Aran (Arran) ərəblərdən öncə «Alban, Albaniya» adlanırdı və Şimali Azərbaycanın yarısını təşkil edirdi. Aran, Kür və Araz çayları arasındakı bölgənin adıdır, Kürün şimalındakı bölgəyə isə «Şirvan» deyilirdi. Aran Azərbaycan türk-cəsində isti yer, qışlaq mənasındadır və onun mühüm bir hissəsini Muğan düzü təşkil edir. Muğanın yarısı Arazın şimalında, yarısı da cənubundadır, İrandakı Astara, Meşkin Şəhr... də Arana daxildir.

Cavad Heyət belə nəticəyə gəlir ki, Azərbaycan torpaqlarının bir qisminin Aran, yaxud «Şirvan» adlandırılması onların Azərbaycan olduğunu heç də inkar etmir.

İranda Əhməd Kəsrəvi və onun davamçıları iddia edirlər ki, Azərbaycanın sərhədi Araz çayı olmuşdur, Arazın şimal qisminə «Arran» və «Albaniya» deyilmiş və xalqın soyu da, cənubdakından ayrı olmuşdur. Kəsrəvinin davamçıları indi də iddia edirlər ki, İran Azərbaycanının əhalisi əslində fars-tat olmuşdur, monqollar İrana gəlib Elxanilər hökumətini qurduqdan sonra onların həyata keçirdikləri türkçülük siyasəti nəticəsində xalqın dili türkcələşmişdir.

C.Heyət qeyd etmişdir ki, bu uydurma nəzəriyyələr Pəhləvilər zamanında heç də təsadüfən irəli sürülməmişdi. Paniranistlər iranlığı farslıqla eyni şey kimi qəbul edib təbliğ etdikləri üçün, İranda fars dilini yaymaqla bərabər, başqa dilləri, xüsusilə türk dilini aradan qaldırmağı bir siyasi-mədəni vəzifə kimi qarşıya qoymuşdular. Şimali Azərbaycana əlləri yetmədiyinə görə isə, oranı Azərbaycan deyil, başqa ölkə kimi qələmə almağa səy etmişlər.

C.Heyət dil və dilçilik probleminə, hazırkı İranda türk (Azərbaycan) dilinin vəziyyəti və işlənməsi səviyyəsinə, dövlətin yeritdiyi dil siyasətinə dair onlarla elmi məqalələr yazmış, çıxışlar etmiş, yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, dövlət orqanlarına rəsmi müraciətlərin təşkilatçısı olmuşdur. Biz burada yalnız keçən il ustadın Məhəmməd Hüseyn Furuğinin «Fars dilini qoruyaq»¹ məqaləsinə yazdığı tutarlı cavabı qeyd etmək istərdik. Bir neçə qəzetdə və «Varlıq» dərgisində dərc edilən bu cavab məqaləsi «Fars dilini qoruyaq, lakin İranın türkdillilər və ərəbdillilərinin də ana dillərinin başını əzməyə»² adlanır. C.Heyət İranda yaşayan bütün xalqları irannəsilli hesab edən, lakin onların tarixi olaylar nəticəsində türk və ərəb dillərində danışmağa məcbur olduğunu iddia edən, türk və ərəb dilinin indi fars dilini guya təhlükədə qoyduğu üçün dövləti bu dillərin «başını əzməyə» çağıran Mə-

¹ M.H.Furuği. «Parsi ra pas bedarim», «Ettelaat» qəzeti, Tehran, 1377, 2 bəhmən

² Cavad Heyət. «Parsi ra pas bedarim, vəli zəbanə madəri torkzəbanan və ərəbzəbanan e İran ra sərkubnə konim», «Varlıq», 1998, № 107, səh. 118–117

həmməd Hüseyn Furuğiyə layiqli cavab vermişdir. O, Furuğinin dönə-dönə işlətdiyi «iraninejadlılıq» (iran irqililiyi) deyilən ifadənin kökündən yanlış olduğunu qeyd edərək, İranda müxtəlif xalqların və dillərin mövcudluğunun ölkənin konstitusiyasında təsbit edildiyini, dilin irqi heç də müəyyən etmədiyini başa salmaqla, bu gün İranda milli dillərin ölkə həyatında, tədrisdə və s. işlədilməsinin təmin edilməməsini Furuği kimi ifrat şovinst, faşist mövqedə duranların fəaliyyəti ilə əlaqələndirmişdir. C. Heyət isbat edir ki, minillik türk sülalələri zamanında məhz türk hökmdarları fars dilini qoruyub saxlamış və qüvvətləndirmişlər.

Cavad Heyətin «Varlıq» dərgisində çap etdirdiyi silsilə məqalələrindən «Oğuzlar» (1981, № 4), «Kitabi-Dədə Qorqud dastanı», «Ağqoyunlular» (1986, № 1–2), «Əski türk kitabələri» (1986, № 3, 4, 5), «Məhəmməd Əmin Rəsulzadə» (1990, № 3), «Azərbaycanın adı və sərhədləri» (1993, № 3), «Şimali Azərbaycanda keçən qanlı hadisələr və qırğınlar» (1989, № 4) və bunlar kimi onlarla məqalələri Azərbaycan tarixinin obyektiv araşdırılması və şərh edilməsində əhəmiyyətli rol oynamışdır. Bu sahədə Cavad Heyətin ardıcıl elmi araşdırmalarının məhsulu olan, İranda, Azərbaycanda və Türkiyədə nəşr edilən «Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış»¹ kitabı ayrıca qeyd olunmalıdır. İran türklərinin (azərbaycanlıların) tarix və mədəniyyətinin ümumazərbaycan və ümumtürk tarix və mədəniyyətinin ayrılmaz bir hissəsi olduğunun şərh edildiyi bu kitab Azərbaycan tarixini saxtalaşdıranlara ən tutarlı cavabdır.

Yekun olaraq qeyd etmək istəyirik ki, iyirmi ildən çox tam anlamı ilə milli şüur və varlığımız uğrunda mübarizə aparan «Varlıq» dərgisi doktor Cavad Heyətin ən qiymətli, ən böyük əsəridir, Azərbaycan xalqının bölünməz tarix və mədəniyyətinin parlaq güzgüsüdür. Doktor Cavad Heyət isə «Varlıq»ın fədakar xidmətçisi, Azərbaycan xalqının tarix və mədəniyyətinin sadıq və ardıcıl keşikçisidir.

¹ Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış. Tehran, 1987; Bakı, 1993; Ankara, 1998

«GÜNBATAN FİKİRLİ, GÜNDOĞAN DUYGULU BİR SİMA»

Səlahəddin XƏLİLOV,
fəlsəfə elmləri doktoru, professor

35 illik ömründə 35 əsr yaşamış böyük Cabbarlı bizim çağdaş zamanı da, onun ideallarını da çox gözəl görmüş, gözəl təsvir etmişdir. Hətta doktor Cavad Heyəti də mənim indi yaxın məsafədən gördüyümdən daha aydın görmüş, ona daha tutumlu və daha dəqiq bir şərh vermişdir.

Cavad Heyət Azərbaycanın zamanəyə bəxş etdiyi ən böyük ziyalılardan biridir. Və bizim zamanın ziyalı idealını, məhz bir türk ziyalısını və məhz Cavad Heyəti bircə ifadə ilə, yığcam şəkildə təqdim etmək istəsək, bundan daha gözəl, bundan daha obrazlı və bundan daha dəqiq bir ifadə tapa bilmərik: «Beyni kitab arasında Parisdən, ürəyi isə mizraq ucunda Altay dağlarından alınmışdır» (*Cəfər Cabbarlı*). Bəli, doktor C. Heyət həqiqətən Qərbin rəşadət düşüncəsinə mükəmməl surətdə yiyələnmiş bir adamdır. Və o həqiqətən Parisdə təhsil almış, orada çalışmış və Paris Cərrahlıq Akademiyasının həqiqi üzvü səviyyəsinə yüksəlmişdir. Lakin o, tək-cə təbabət sahəsində rəşadət və praktik biliklərə yiyələnməklə kifayətlənməmiş, Altaydan üzü bəri min illər boyu köç edərək dünyanın böyük bir qisminə türk dili, türk mədəniyyəti və türk mizrağı yaymış və yerlərdə özü kimilərlə birləşərək türk dünyası yaratmış böyük bir xalqın tarixini və milli varlığını məhz Qərb düşüncəsi ilə, obyektiv elmi tədqiqat metodları əsasında öyrənmiş, türkün «canlı ensiklopediyasına» (*Vaqif Aslanov*) çevrilmişdir. Bütün bunları o, «günbatan fikirli bir sima» olaraq etmişdir. Lakin Cavad Heyət Altaydan bəri türk dünyasını rəşadət düşüncə mövqeyindən öyrənmək və həmin düşüncənin işığında neçə-neçə ürəkləri yenidən döyündürməklə bərabər, öz ürəyinin bəkirəliyini saxlamış, onun gündo-

ğan mənşəyini dəyişmək fikrinə düşməmişdir. Cavad Heyətin duyğu dünyası həmişə gündoğandan işıqlanmışdır. Onun qəlb çırpıntıları həmişə Altaydan bəri bütün türk dünyasının nəbzi ilə eyni ritmdə, eyni ahəngdə vurmuşdur.

Bütöv vətənimizin və xalqımızın tarixini, dilimizin tarixini, ədəbiyyatımızın tarixini bir vəhdət halında Cavad Heyət qədər dərindən bilən ikinci bir şəxs göstərmək çox çətindir. O, bütün dünyada yaşayan azərbaycanlıları, bu xalqın keçmişini, bu gününü və gələcəyini özündə ehtiva etmək, milli ruhumuzun canlı, real daşıyıcısı olmaqla yanaşı, eyni zamanda, bir rəmzdir; düşüncə və duyğu birliyinin, tarix və müasirliyin, mədəni-mənəvi vəhdətin rəmzi. O, həm də bütün türk dünyasının mənəvi birlik rəmzidir. O, İranda da, Türkiyədə də, Azərbaycan Respublikasında da eyni məhəbbətlə sevilir, ona eyni dərəcədə böyük hörmət və ehtiram göstərilir. Bizcə, belə şəxslərin varlığı dövlətlər arasında münasibətlərə də bir sıcaqlıq gətirir. Mənəviyyat müstəvisində birliyin mümkünlüyü siyasət və əməli fəaliyyət müstəvisində də birlik üçün zəmin yaradır.

Şəxsi varlıq ümummillî varlığın təsdiqinə həsr olunur və «Varlıq» meydan gəlir... Burası xüsusi tədqiqat tələb edir. Ancaq məqsədimiz tədqiqat olmadığından, şəxsi təəssüratı mümkün etmiş bir məqama toxunmaq istədim. Nə gözəl ki, doktor Cavad Heyətin geniş, çoxsahəli fəaliyyəti şəbəkəsində bizim universitetə də pay düşür. O, artıq 4 ildir ki, Azərbaycan Universitetinin fəxri professoru və «Şərq-Qərb» tədqiqat mərkəzinin üzvü kimi özünəməxsus bir əzmlə fəaliyyət göstərir. «Azərbaycan Universiteti» nəşriyyatında onun daha bir kitabı («Ədəbiyyatşünaslıq») işıq üzü görmüşdür. Universitetimizin disputklubunda onun çıxışları həmişə böyük maraqla qarşılanır və gənclərin milli ruhda tərbiyəsinə güclü təsir göstərir. Klubun bütün üzvləri doktor Cavad Heyətin çıxışını həmişə səbirsizliklə gözləyir və elmi mübahisələrdə ona ən ali münsif kimi yanaşırlar.

Doktor Cavad Heyətin böyük tibb alimi, cərrah olmaqla yanaşı, həm də görkəmli dilçi, ədəbiyyatşünas, tarixçi olması çoxdan məlumdur. Lakin söhbətlərimizin birində mən özüm çox gözlənilməz bir vəziyyətlə qarşılaşdım. Məlum oldu ki, Cavad bəy adları çəkilən ixtisas sahələrində fəlsəfi təfəkkür səviyyəsinə yüksəlməklə bərabər, həm də peşəkar fəlsəfə sahəsində mütəxəssisdir. Və mən sərbəst söhbət tonunu dəyişməli, özümü yığışdırmalı oldum. Çünki gözlənilmədən o, söhbəti fəlsəfənin çox mürəkkəb bir probleminə çəkmişdi və burada dəqiq terminoloji aydınlıq və fəlsəfə klassiklərinin əsərlərinə konkret müraciət tələb olunurdu.

Bundan sonra mən doktor Cavad Heyətlə söhbət edərkən qarşımda Şərq və Qərb fəlsəfi fikrinə dərinləndən bələd olan peşəkar filosof dayandığını nəzərə alır, fikirlərimi dəqiq ifadə edə bilmək üçün fəlsəfi terminlərdən istifadə etməyə çalışıram. Doktorla fəlsəfi mövzuda söhbətlər mənə və digər fəlsəfə tədqiqatçılarına müxtəlif fəlsəfi terminlərin Azərbaycan dilində qarşılığını arayıb tapmaqda kömək edir. Bununla, doktor Cavad Heyət müasir Azərbaycan fəlsəfi dilinin formalaşmasında da fəal iştirak edir...

Məlum olduğu kimi, BMT 2001-ci ili Şərq və Qərb sivilizasiyalarının görüş ili elan etmişdir. Şərq və Qərbin qovşağında yerləşən Azərbaycan və İran rəhbərlərinin dönə-dönə irəli sürdükləri bu fikir üçüncü minilliyin astanasında bütün dünya ictimaiyyətinin rəsmi şüarına çevriləcəkdir. Böyük Cəfər Cabbarlının əsrin əvvəlində sənətə gətirdiyi «günbatan fikirli, gündoğan duyğulu bir sima» əsrin sonunda real həyatda öz ümumbəşəri vəhdət idealını bütün dünyaya bəyan edəcəkdir. İndiyədək türk dünyasının, xüsusən İran və Azərbaycanın vəhdət rəmzi kimi tanıdığımız Cavad Heyət də yeni əsrin başlanğıcında daha bir missiyanı yerinə yetirəcək; Şərq və Qərb dünyalarının qarşılıqlı anlaşma və uyuma prosesində canlı nümunə və rəmz rolunu oynayacaqdır.

25 YAŞINDA BİR MƏKTƏB: VARLIQ**Əlirza ƏRDƏBİLİ**

Xalqımızın mətbuat tarixinə baxanda, fərəhli hisslərlə bərabər, bir kədər hissi də adamın sorağına gəlir. Mətbuat orqanlarımızın çoxunun ömrü quş ömrü kimi qısa olmuşdur. Son illərdə xaricdə nəşr olunan mətbuat da bu qaydadan kənarda qalmamışdır. Amma bu gün qürur hissi ilə «Varlıq» dərgisinin 25 illiyini bu ocağın təməlini qoyan və onu daima alovlu, işıqlı saxlayan ziyalılarımıza təbrik deyirik. Təbrik deyə-deyə də fikirləşirik: iyirmi beş il?! Nədir bu müəmmmanın rəmzi? Hansı yana-yana əriyib, amma tükənməyən vücudların səmərəsidir bu «Varlıq»? Kimlər bu işığı bizə ərməğan etməkdə özlərini fəda etmişlər? Bu kimi suallar qarşısında «Varlıq» dərgisinin redaksiya heyəti və öz ciyər güşəsi kimi bu vücudu boya-başa çatdırıb 25 yaşlı olmasını Türk aləminə əyan edən Dr.Cavad Heyət yada düşür.

Bu 25 illik həyatın barlı-bəhrəli olduğu bir mədəniyyət adamına aydın olduğu halda, onun doğrudan da, bir möcüzə olduğunu anlamayıb, bu möcüzənin nədən və necə olduğunun sirlərini açmağı, ancaq İran türkləri bacara bilərlər. Axı, bu dərgi öz doğma dilində yazıb-oxumuş türklərə «bir dərgi» kimi görünə bilər, amma «Varlıq»ımızın bir «dərgi» olmadığını biz yaxşı anlayırıq. Yox, bu kiçik bir sözdür, «Varlıq»ın böyüklüyünü ifadə etməkdə aciz bir söz, biz isə onu möcüzə adlandırmalıyıq. Bu məqalənin məzmunu elə həmin möcüzənin sirlərini açmaqdır.

«Varlıq» fırtınalı bir dünyaya göz açdı. Hər şey dəyişirdi, heç kəs sabahı haqqında fikirləşə bilmirdi. Yad və tanış ideologiyalar moddaydılar. Doğma mədəniyyətin qayğısını ya çəkən yox idi, ya da ondan yad ideologiyaların bərbəzəyi kimi istifadə olunurdu. Yadların söylədiyi halda, cavanlarımız özümüzə və doğmaları-

mıza yadcasına yanaşırdılar. Ədəbi dilimiz bağlı və ancaq kiçik ziyalı məhfillərinə tanış idi. Quzeydəki bacı-qardaşlarımıza qarşı bacı-qardaşlıq münasibəti göstərmək «moda» sayılmırdı. O tayda yaşayan yarımız, müstəqil bir varlıq kimi yox, hansısa bir ideologiyanın yaratdığı cənnət və ya hansısa ideologiyaların xoşuna gəlməyən bir yer idi. İdeologiyalar və siyasi bloklardan müstəqil bir mədəni, milli baxışla şimala baxmaq heç adi və yayqın bir hal deyildi. Quzeyə qarşı belə münasibətlərin bəsləndiyi halda, uzaq ölkələrdə yaşayan dildaşlarımıza bəslənən münasibətlərin nə yerdə olduğunu zənn etmək (fikirləşmək) olar. Bütün bunlardan əlavə, milli mədəniyyətimizin ayrı-ayrı sahələri haqda olan və yayılan məlumat, materiallar və qaynaqlar çox kasıb bir durumdaydılar. Varlıq məktəbi təkbaşına bu dözülməz şəraitə qarşı mübarizə bayrağını qaldırdı. «Məktəb» sözü ilə burada «Dr. Heyət və s. varlıqçıların «Varlıq»ın nəzdində və ondan müstəqil yazıb-yaratdıqları əsərləri birlikdə nəzərə alıram». Bu məktəb öncə yeni üfüqlərin işığı və perspektivini tənzim edib sonra bu üfüqlərə doğru addım-addım, sayı-sayı, kitab-kitab və əsər-əsər yaxınlaşmağa başladı. Bir cavan ömrü qədər çalışmaların nəticəsi mühüm nailiyyətlər olmuşdur. Bu nailiyyətləri üç mühüm sahədə izah etmək olar:

1. Milli fikrin formalaşması:

Varlıq məktəbi İran türklərinin öz milli mədəniyyətlərinin taleyi ilə maraqlanmalarını hansısa ideologiyaya bağlılıqdan azad etdi. Heç bir siyasi fikri nə dəstəkləyib, nə belə bir fikrə qarşı durmadan azərbaycanlılıqla hər hansı bir siyasi fikrin arasında bərabərlik işarəsini silməyə müvəffəq oldu. Bu iş bu məktəbin aparıcı qüvvələrinin bu fikir müstəqilliyinə sədaqətlə inanmadıqları halda mümkün ola bilməzdi. Bu prinsipə olan inam, inamın sədaqətinə «Varlıq» redaksiyası və işçi heyətinin tərkibini sübut gətirmək olar. Hamıya məlum olduğu kimi, varlıqçıların arasında müxtəlif dünyagörüşü və hətta müxtəlif nəsillərin nümayəndə-

lərini görmək olar. Xaricdə tam demokratik ölkələrin çox əlverişli atmosferində bir-birini anlayıb, bir-biri ilə yola gedə bilməyənlərə yəqin ki, bu işin Tehrandə olduğunun nə boyda müvəffəqiyyət olduğu tam aydındır. Varlıq məktəbi eyni xalqa bizim mənəvi dünyamızın coğrafiyasını tanıtdırmaqla, dünya xəritəsində durduğumuz yerin koordinatları ilə bizi tanış etdi. Bu işdə Dr.Cavad Heyət cənablarının artıq klassik bir əsər olduğu, elm aləmində dost-düşmən tərəfindən təsdiq olmuş «Seyri dər tarixi zəban və ləhcehayi türki»¹ adlı əsərinin xidmətləri böyük olmuşdur. Müəllif bu əsərdə alqışlara layiq elmi bir şəhamətlə (cəsaretlə) heç bir ideologiyanın dəbdə olub-olmamasından, hər hansı siyasi fikrin məzənnəsindən asılı olmayaraq, mənəvi dünyamızda yerləşən bütün mədəniyyətlər və bu mədəniyyətlərlə bağlı hadisələr və bu zəminlərdə türk dilinin və ləhcələrinin bütün incəliklərini və coğrafiyasını açıb, aydınlaşdırır.

Başqa tərəfdən İranda rəngbərəng damğalarla boyanıb unudulmuş fikir sahibləri, ədəbiyyat və mədəniyyət xadimlərimizin adları və əsərləri «Varlıq»ın səhifələrində tanınılıb, öz oxucularını Məmməd Əmin Rəsulzadə, Əhməd Cavad, Almaz İldırım, Əlibəy Hüseynzadə və s. unudulmuş dahilərimizlə tanış etdi.

2. Ədəbi dilin yayılması:

«Varlıq»ın göz açdığı dünya təkcə fırtınalı deyildi, bu dünya həm də İran türklərinin öz dil və mədəniyyətlərinə qarşı qaranlıq fitrət dövrünün sonuna təsadüf edirdi. Pəhləvi rejiminin qanlıqadalı illərində cavanlarımız əgər fikir baxımından okeanın o biri tayında yerləşən ölkələr ilə öz doğma yurdlarından artıq tanış idilərsə, öz ədəbi dilləri ilə heç tanış deyildilər. Bu dövrandə «Savak»ın radio-televiziya vasitəsi ilə yaratdığı, əslində «piçin» ya, «Kreol» bir dil olan «Türk dili» İran türklərinin «əsl dili» və bizim ədəbi dilimiz, «türki Bakui» adlanırdı. «Varlıq» böyük məta-

¹ Türk dil və ləhcələrinin tarixi

هئیت تحریر مجله دارالحسن

«Varlıq» dərgisinin keçmiş yazarlar heyəti

PƏRVANƏ MƏMMƏDOVA

**'VARLIQ' JURNALINDA
ƏDƏBİYYAT MƏSƏLƏLƏRİ**

«Varlıq» dərgisinin yayın qrupu

nətlə ana dilimizin ədəbi şivəsinə sadıq qaldı. Amma məktəbin bu sahədə gördüyü işin böyüklüyü bununla bitmədi. «Varlıq» ədəbi dilimizin aydınlığı və şəffaflığını göstərərək, hər səhifəsini ədəbi dilin nə qədər təbii olduğunu bir sənəd kimi araya qoydu. Dr. Cavad Heyət, Dr. Məmmədəli Fərzanə, Prof. Həmid Nitqi, Prof. Həmid Məmmədzadə və onlarla bərabər, bir çox yazıçı və ədiblərin qələm əsərləri ədəbi olmaqla bərabər son illərdə xaricdə araya çıxan qondarma «dil» nümunələrindən fərqli olaraq axar su kimi axıcı və körpə uşaq üçün ananın tanış olduğu qədər tanış idi. Bu təbiilik cavanlarda ədəbi dilə qarşı həvəs oyadıb, onları ana dillərinin ədəbi şivəsinə öyrənməyə təğrib edirdi. Daha şah rejimi və onun qulluğunda olan cintutanlar və taleyə baxanların iddia etdiyi kimi, Bakı, Təbriz, Ərdəbil dili yox, şifahi danışiq dili və ədəbi yazı dili anlamları öz yerini aldı. Bu müvəffəqiyyəti təkcə ədəbi dilin daxili gücünün hesabına yazmaq olmaz. Çox elmi və düzgün məsələlər kütlə arasına bəzən çətin alınır. Adətən, kütlə tanış olduğu mövhumatı (anti-elmləri) elmin çətinlik və yadlığından rahat qəbul edir. Bu dövrki «Varlıq»ın ədəbi dilimizin populyarlaşmasında oynadığı rol çox böyük olmuşdur. İşarə olunduğu kimi, bu işdə «Varlıq»ın səhifələrində adlı-sanlı dilçilər, alimlər və ədiblərimizin imzasıyla yaranan avtoritet mühüm rol oynamışdır, yoxsa biz bu gün İran Türkləri arasında bir ədəbi dil növünün və az-çox vahid yazı qaydaları yerinə minbir əcaib dil şivəsi və məktəb görməmiş «alimlərin» hərc-mərcliyinə şahid olardıq.

3. O tay-bu tay məsələsi:

«Varlıq» elə birinci sayından Bəxtiyar Vahabzadənin «Ana dili»¹ şeirini verməklə, mədəniyyət və xüsusilə Azərbaycan mədəniyyətinin siyasət və siyasi sərhədlərə tabe olmadığını elan edib, bütün bu 25 il ərzində bu prinsipə sadıq qaldı. Sonralar «Varlıq» həm Şimali Azərbaycan xalqının istiqlal mübarizəsini izləyib onun haqlı ol-

¹ «Varlıq» dərgisi, 1-ci sayı. Ordipeheşt 1358, s. 35

duğunu müdafiə etdi, həm də erməni təcavüzünün bütün təfərrüatı haqda məlumat verməklə insanların bir-birlərinə bağlılığını, heç bir sərhəd qırmağa qadir olmadığını nümayiş etdirdi. Hər nədən mühüm, «Varlıq» bütün saylarında o taylı-bu taylı qələm sahiblərinin əsərlərini verməklə bu rabitələrin təbii olduğunu göstərmişdir. Başqa bir fakt kimi «Varlıq»ın daimi həmkarları arasında prof. Həmid Məhəmmədzadə, prof. Qulamhüseyn Bəydili kimi o tayda yaşayıb təhsil almış alimlərimizin canlı və fəal hüsurunu qeyd etmək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, bu illərdə Sovetlərin dağılması ilə gəl-gət gündən-günə artmış, amma «Varlıq»ın səhifələrinin şəhadət verdiyi kimi, bu dərgi ehtiyatla hadisələrin arxasından yox, zətən bu sahədə də öz zamanından irəlidə olmuş və buna görə də qabaqcıl, mütərəqqi və novator sözlərinə tamamilə layiqdir.

4. Şüar vermək yerinə təsirqoymaq sehrinə malik olmaq:

«Varlıq»ın birinci dəfə ayaq basdığı dünyanın başqa əlamətlərindən biri də şüar verməyin mod olmağı və kəskin-kəskin şüarların bolluğu idi. Amma bu fakta baxmayaraq, «Varlıq» qışqırıb-çığırıb, bağırmaq yerinə izah və iqna yolunu seçmişdir. «Varlıq» öz oxucu kütləsiylə özü arasında harmonik bir münasibət yaradır, onların inamları və psixologiyalarıyla müharibəyə qalxmır, onlarla birlikdə elm, həqiqət, mədəniyyət aləmində seyrə çıxır və bu seyrin faydalı olduğu sözsüzdür.

Bu nöqtəyə təkid etmək yəqin bir çoxlarına yersiz görünə bilər, amma bəzi acı təcrübələri nəzərə alsaq, «Varlıq»ın bu müvəffəqiyyətinin tamamilə diqqətəlayiq olduğunu görə bilərik. Həqiqət budur ki, bəzi mətbuat orqanları bütün çəkilən zəhmətlərə rəğmən təəs-süflə öz oxucuları və onların psixologiyası, dünyagörüşləriylə ziddiyyətdə oldu və nəticədə, heç bir iz buraxmağa müvəffəq olmadı. «Varlıq»ın yuxarıda işarə olunan uğurlarının hər üç əsas sahəsində bu prinsipə sadıq qalmasını görmək olar. Hər üç plandan «Varlıq» öz oxucuları ilə müştərək dil tapmaq və onların zəkalarına yol aç-

maq kimi mühüm işə müvəffəq olmuşdur. Buna görə də «Varlıq»ın gördüyü işin əhəmiyyətini anlamaq üçün kağızlarda səbt olunmuş sözlərin toplusu heç düzgün ölçü ala bilməz. «Varlıq» möcüzəsinin nə kimi möcüzə olduğunu görmək üçün, onun buraxdığı izi və daha da mühüm, bu izlərin dərinliyini görmək lazımdır. Yoxsa elə melodram sinema filmləri də öz publikumlarına «təsir» qoyur. Bu baxımdan «Varlıq»ın qoyduğu təsir çox mühümdür və zənn etmək olar ki, bir neçə nəsil bu təsirin xeyrini görəcəkdir.

5. Şinel, poçt qutusu və məktəb:

«Varlıq» məktəbinin ən uzunmüddətli təsirini yəqin ki, burada tərbiyə olunmuş gənc istedadlarda görmək olar. Bu məktəb gənc nəslin yad və tanış, amma hər halda doğma olmayan ideologiyaların hörümçək torlarında çabaladıqları illərdə dünyaya göz açdı. Zaman keçdikcə bu ideologiyaların iç üzü cavanların gözündə görünməyə başladı və nəhayət, Berlin divarlarının yıxılmasında simvolizə olan tufan qopdu. Bütün bu böhran illərində «Varlıq» öz varlığını zamanın bədlərindən qoruyub və gənc nəslə xalqımızın varlığının keşiyində durmağa çağırırdı. Bu da təsirsiz qalmayıb, azərbaycanlı və qeyri-azərbaycanlı türklərin gəncləri arasında çoxsaylı milli fikirli ziyalıların yaranmasına səbəb olmuşdur. Varlıq məktəbinin hətta bu gün öz qınlarını bəyənənməyənlər arasında təsiri sözsüz olmuşdur.

Rus yazıçıları arasında Nikolay Qoqolun «Şinel» adlı novellasının özündən sonrakı rus ədəbiyyatçılarına qoyduğu təsire görə belə bir ifadə var: «Biz hamımız Qoqolun şinelinin altından çıxmışıq!» Şimali Azərbaycan yazıçıları da Mirzə Cəlil Məmmədquluzadənin «Poçt qutusu» adlı 1-ci novellasının özündən sonrakı Azərbaycan yazıçılarına qoyduğu təsire görə belə bir ifadə var: «Biz hamımız Mirzə Cəlilin «Poçt qutusu»ndan çıxmışıq!» Məncə, İranın Azərbaycanlı və qeyri Azərbaycanlı türk ziyalılarının son nəsində qürurla belə bir ifadə olmalıdır ki, biz hamımız «Varlıq məktəbi»ndən çıxmışıq!

6. Körpü

Yuxarıda Varlığın o taylı-bu taylı Azərbaycan arasında körpü rolu oynadığına işarə oldu. Amma bu məktəb daha geniş bir anlamda körpü rolu oynamışdı. 1325-ci ildən sonra Azərbaycan ziyalılarının böyük bir qismi İranda öldürülüb, ya uzaq yerlərə sürgün olunmuşdur. O tay Azərbaycana pənah gətirənləri də başbirlənləri S.C.Pişəvəri kimi öldürülüb, ya da Sibir çöllərinə sürgün olunmuşlar.¹ Bu illərdən sonra İranda Azərbaycan üçün ən qaranlıq dövr başlanır. Xoşbəxtliklə 32 il Təbrizin süqutundan sonra şah rejimi devrildi. Bu qanlı-qadalı illərin faciələrindən can qurtaran ziyalılarımızın sayı bir-iki əlin barmaqlarından artıq deyildi. Ancaq şah rejimi devrilərkən Azərbaycan gənclərinin böyük əksəriyyəti ya dünya proletariyatının əllərindən əsarət zəncirlərini qırmaq istəyirdi, ya təbəqəsiz bir tohidi camia yaratmaq arzusunda idi. İran əhalisinin ikinci dərəcəli vətəndaşı kimi yaşamaqda olan türk yarasını bu gənclər ya görmürdü, ya onların dərdlərinin dərmanını...

Zaman keçdikcə, bu gənclər özünü və öz millətini tanımağa başladı. Öz həyatını, öz millətinin xoşbəxtliyinə və azadlığına sərff etmiş ziyalıların nümayəndələrinin İranda olanlarının bu gənclərlə təması çox lazım idi. Qədimdən deyiblər ki, ot öz kökü üzərində bitər. Elə buna görə də bu iki nəslin kontaktı çox faydalı və lazım idi. «Varlıq» bu rolu boynuna alıb, ləyaqətlə öhdəsindən gəldi. İşarə olunduğu kimi, Varlıqçıların arasında həm Birucert-Xorremabad sürgünündən qayıdanlar var idilər, həm də Sibirin ölüm düşərgələrindən can qurtaranlar. Əgər «Varlığın» bu rolu olmasaydı, onda ata-babalarımızın təcrübələrinin, dərslərini və bu az sayda olan alimin yeniyetmə nəsillə kontaktları necə, hansı platformada mümkün ola bilərdi!?

¹ Hər iki tayda Azərbaycan ziyalılarının taleyinin oxşar olması maraqlıdır

7. Xülasə:

«Varlıq»ın həssas və tufanlı bir zamanda işə başlamağına baxmayaraq, öz davamlılığı və hərtərəfli fəaliyyətiylə Azərbaycan mətbuat tarixi və Cənubi Azərbaycanın təfəkkür tarixi və tarixi təfəkkürünün formalaşmasında misilsiz rol oynamışdır. Başqaları üçün hər dərgi bir «dərgi»dirsə, bizim üçün uzun illər boyu «Varlıq» yeganə dərgi olmuşdur. Bununla belə, «Varlıq»ın gördüyü işin əzəməti onun yeganəliyindən yox, onun gördüyü işin və özündən buraxdığı izlərdədir. Uzaqgörənlik və düzgün yol tutmaq, əlbəttə, bu dərgini yaradan insanların və alimlərin dərin zəka əhli olduqlarından irəli gəlmişdir. Bu aşkar bir həqiqətdir ki, məzlum millətlərin bacardıqları hər böyük işi, bir, ya neçə böyük qurban təzmin etməlidir. «Varlıq»a gəldikdə, bu qurban olmaq doktor Cavad Heyət cənablarının payına düşmüşdür. Məlumdur ki, «Varlıq»ın bu 25 illik həyatı, əslində Doktor Cavad Heyət cənablarının özü və ailəsinə borclu olduğu vaxt və imkanlar hesabına mümkün olmuşdur.

Tribun redaksiyası dərginin birinci sayını Dr. Cavad Heyət və prof. Nitqiye ithaf etmişdir. Dərgimizin dördüncü sayını «Varlıq»ın başqa həmkarı Dr. M.Əli Fərzanə cənablarına təqdim etmişik. Bir dərginin bir şəxsə ithaf olunması mənasız və təsadüfi bir iş ola bilməz. Yuxarıdakı sətirlər «Varlıq» möcüzəsinin sirlərini açmaqla bərabər, Tribunun birinci və dördüncü saylarının ithaf olunması kimi simvolik bir işdə yatan mənanın açması kimi də görünməlidir.

VARLIĞIMIZI YAŞADAN VARLIQ

Dr. Həsən CƏFƏRZADƏ

Doktor Cavad Heyətdən yazmaq, onun haqqında danışmaq çətin olduğu qədər də rahatdır. Hansı doktor Cavad Heyətdən yazmaq və danışmaq–yazan, yoxsa danışan?! 38 il həkimlik və ədəbiyyatçılıq sahələrində dərgi çıxaran Cavad Heyətdən, İranda ürək cərrahlığının təməlini qoyan və atası sayılan, dünyada barmaq sayına çatmayan ürək cərrahlığının öndərlərindən olan Cavad Heyətdən, ədib və islamşünas Cavad Heyətdən, fəlsəfədə əsər və fikir sahibi kimi tanınan Cavad Heyətdən, yoxsa türkologiya dünyasının zirvəsinə çatan Cavad Heyətdən?!

Bu səbəblərə görə ki, doktor C. Heyətdən söz açıb danışanın elmi-mənəvi rütbəsi ya ondan üstün olmalı, ya da səviyyəyə bərabər olmalıdır. Amma rahatlıq burasındadır ki, doktor Cavad Heyətin 70 illiyi münasibətilə Bakıda keçirilən yubileyində Bəxtiyar Vahabzadə demişkən: «Doktor Cavad Heyəti başqalarından fərqləndirən və ona daha böyük məna verən şey onun həqiqət aşığı olmasıdır». Belə xarakterli insanın içi, çölü, fikri, əməli açıq və aydındır. Yalnız belə bir mənəvi özəllik yetərlidir ki, doktor C. Heyətdən söz açmaq rahat olsun.

Mən bu böyük alimin haqqında tanınmış ziyalılarımızın bildirdikləri fikirlərdən faydalanaraq bu yazını kağız üzərinə göçürmək üçün özümdə cürət tapdım.

Professor Nurəddin Rza Cavad Heyət haqqında deyir: «O, mənəviyyat və mədəniyyətin zirvəsidir». Professor Vilayət Quliyev doktoru «Millətinin önündə gedən insan» adlandırır. Professor Oqtay Əfəndiyev «Tariximizin bilicisi» deyə onun adını çəkir. Filoloq Tofiq Hacıyev deyir: «Cavad Heyət qeyrət mülkünün sultanıdır». Professor Ayhan Sunqar onu «Çoxmənalı həkim» ləqəbinə

layiq görüb. Professor Nizami Xudiyev Cavad Heyəti «ədəbi dilimizin təbibisi» adlandıraraq ona «əvəzsiz mənbə» deyir. Professor Əliyar Səfərli Cavad Heyəti «el ağsaqqalı» bilir. «Varlığımızın təbibisi» ünvanını Məhəmmədli Müsəddiq Cavad Heyətə verərək doktora ithaf etdiyi şeirində onu xalqına ruh verən kimi görüb deyir:

«Bizləri yad edən özünə qurban, Ellərə ruh verən sözünə qurban».

Pərvanə Məmmədli Cavad Heyətin «Varlığ»ını «Varlığımızın rəmzi və bayrağı», Qalibə Hacıyeva isə «Varlığımızı yaşadan varlıq» bilirlər. Bəhrüz Axundov «Əməlin şərəfidir Azərbaycana» deyir.

Professor Aydın Hacıyev Cavad Heyətin yaşayışını «Daim ax-tarışda keçən ömür», doktor Eynulla Mədətli «Azərbaycan tarixinin keşiyində keçən ömür», P.Məmmədli isə «Fenomen» kimi dəyərləndirir.

Doktor Rza Beraheni doktor Heyəti «Yaxın Şərqi hikmət səsi» bilərək onun haqqında bunları söyləyib: «Qoca saymaram səni, ona görə ki, sən təzə dil açıb ana dilimizdə danışan uşaqlar qədər cavansan. Cavan saymaram səni, ona görə ki, sən əsrlər boyu danışdığımız dil qədər qocasan».

Professor Bəkir Nəbiyev ayrılıq körpüsünün qarşısında Cavad Heyəti «O tay-bu tayı birləşdirən körpü» kimi görür. Məhəmmədli Müsəddiq belə deyir:

«Təbrizdən Bakıya salam gətirən. Ayrı düşənlərdən pəyam gətirən».

Özbək professoru Bəyəli Qasımov Cavad Heyətə «Başımızdakı tac» adı verir. Professor Vaqif Aslanov ona «Canlı ensiklopediya», professor Əhliman Əmiraslanov «Vətən oğlu» adını verir.

«Varlıq» dərgisinin sahibi doktor Cavad Heyəti Sabir Rüstəmxanlı varlığımızı qoruyan, doktor Həmid Nitqi «Xalqının aşı-

qi», professor Tofiq Hacıyev «Elinin, dilinin və mədəniyyətinin məcnunu», Şahmar Əkbərzadə «Güvəndiyim dağ»—deyə dəyər-ləndiriblər.

Cavad Heyətin uşaqlıq dostu, doktor Əhməd Furuğ ona həsr etdiyi şeirində belə yazıb:

«Unutma gerçi, unutmaq bəşərdə adətdir. Bəşərdən üstün olan varsa, doktor Heyətdir».

Arazın bu tayının söz mülkünün Şəhriyarı, ustad Şəhriyar onun «Varlığı»na «Azadlıq quşu» adını verərək yazır:

*«Hərçənd qurtulmaq hələ yox darlığımızdan,
Amma bir azadlıq doğulub Varlığımızdan,
Varlıq nə bizim təkcə Azadlıq quşumuzdur,
Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan».*

Arazın söz mülkünün bəxtiyarı, Bəxtiyar Vahabzadə Cavad Heyətə sunduğu şeirində onun qələmini və bıçağını silaha bənzə-dərək yazır:

*«Yarıya bölünmüş Ana Vətənim,
Bu gün səndən umur dərdinə məlhəm.
Qardaş, qoşalaşdı silahın sənin,
Gündüzlər-bıçaqdır, gecələr-qələm».*

Azərbaycan Universitetinin rektoru Səlahəddin Xəlilov onun haqqında belə deyib: «O, Qərb düşüncəli və Şərq duyğulu bir insandır».

General de Qollun xüsusi həkimi, professor Lişvitz, tələbəsi doktor Heyət 27 yaşında ikən İran şahına yazdığı məktubda onu bir «əllamə» olaraq xarakterizə edir, böyük nailiyyətlər və kəşf-lərə layiq olduğunu söyləyir.

Doktor Heyətin ustadı professor Xalid Ziyabəy deyib: «Mən 500 cərrah tərbiyə etdim, onlardan yalnız biri Doktor Cavad Heyət oldu». İsmayıl Hadi Cavad Heyətə həsr etdiyi şeirində onu və doktor Həmid Nitqini göydən gəlmiş iki atlıya bənzədir: «Yerdə

Prof. Dr.
Cevat Heyet

Xalq şairi Zəlimxan Yaqubla

C.Heyət prof. Səlahəddin Xəlilov, Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə ilə

əkinçi kimi toxum səpdilər. «Varlıq» bağçasında Varlıq gülləri çiçəkləndi».

Professor Yaşar Qarayev Cavad Heyəti «İki tayın loğmanı» kimi təqdim edirdi.

Professor Şövkət Tağıyeva ona güneyli-quzeyli Azərbaycan dərdləri ilə yaşayan «alim» deyir. O, yalnız dərdləri yaşayan yox, onlarla ağlayan və dərdlərə məlhəm qılan alimdir.

Doktor Cavad Heyət Qarabağ faciəsinin dərdləri ilə yaşayır. O, göz yaşları ilə «İstimdad» adlı məktubu Süleyman Dəmirələ yazaraq, Qarabağ yaralarını ona bildirib.

E.Borçalı «Ağlama, baba» şeirində belə yazır:

*«Xalqım, dedin, əsdi dilin,
Qara gəldi ayın, ilin,
Qurbanıyıq fitnə-felin,
Ağlama, baba, ağlama...».*

Şair Həsən Məcidzadə (Savalan) də Cavad Heyətə xitabən bunlayı söyləyib:

*«Sən elin daimi bir qayğıkeş, məhrəmisən,
Vətənin xadimi, yurd aşiqi, el görkəmisən».*

Professor Vaqif Aslanov C.Heyəti Əmir Əlişir Nəvai ilə müqayisə edir. Onun «Müqayisətül-lüğəteyn» kitabını Ə.Ə.Nəvainin «Mühakümətül-lüğəteyn» kitabının ikinci cildi kimi təqdim edir. Habelə C.Heyətin «Türk dilləri və ləhcələrinin tarixi» kitabını Qaşqarlı Mahmudun «Divanu lüğatit-türk» kitabının ikinci cildi bilərək onu Q.Mahmud ilə müqayisə edir.

Akademik Mirzə İbrahimov doktor Heyəti uşaq ədəbiyyatının ustadı, həkim Abbas Səhhətə oxşadır. Professor Məhərrəm Qasımlı C.Heyəti 70 yaşında bir yol göstərən, «70 illik işıq» kimi görür.

Alimlərimizin dediyi sözlərin və ləqəblərin hamısı C.Heyət-də sadıq olduğu halda, xalqımızın ona verdiyi adlar daha doğrudur.

*«Varlıq» uzun illər yaşasın, varlığa çatsın,
El xadimi Heyət başını xalqa ucaltsın».*

Bu tay və o tayın Loğmanına xalqımızın verdiyi adlardan «Zəmanəmizin Dədə Qorqudu» daha düzgün deyimlərdəndir. Yəhya Şeydanın yuxarıdakı şeirində dilənən arzu gerçəyə çatmışdır. Xalqımızın verdiyi ad zəmanəmizin müstəsna şəxsi sayılan doktor Cavad Heyətə yaraşır. Lakin o özünü xalqının kiçik bir qulluqçusu bilir, onunla fəxr edir.

BİZ ONUNLA QÛRUR DUYURUZ**Dr. Meral HEYET**

Ben, eşim və kardeşlerimle aziz Atamızın Sekseninci yıldönümünü kutlamak için dünyanın dört köşesinden uzun yolları kat ederek Ankara'ya geldik. Dr. Heyet bizlere hem Ata və hemde hayatımızda bir örnek önder olmuştur. Onun hayatını anlatmak için bir makale değil, bir kitap yazmak lazım, ben ancak onun evdeki hayatını ve bizlerle münasibeti hakkında bir kaç söz söylemek istiyorum.

Ben evde her zaman Babamı ya kitap okurken, ya da yazı yazarken hatırlıyorum. Sanırım onun bilgiye aşkı ve araştırma tutkusunu ve merakı Rahmetlik Böyük Babamdan ona geçmiştir. Babamın bizlere her zaman nasihatı buydu ki, gerçekleri araştırarak öğreni ve olayları sadece tek yönlü değerlendirmegin. Hatırlıyorum, her zaman kitablardaki yalnış bilgileri tenkid eder, altını cizer, doğru bilgileri araştırır ve bulur. O, çok intelektüel, aydın görüşlüdür. Yaşam boyunca Kendisini, düşüncelerini ve bilgisini geliştirmekle meşgul olmuş, onun yaşı yüksek olmasına rağmen, beyni ve kalbi bir genç insan gibi çalışır.

Bu gün İstanbul universitesi Dişhekimligi fakültesinde öğreniyken Babam Türkiye'ye ziyarete geldi, onu Cerrahi Hocamla tanıştırdım, bir saat konuştular. Hocam onu çok sevdi ve bana dedi ki: «Meral, senin baban çok bilgili, seyyar bir ansiklopediadır». – Evet, dedim, – onu tanıyan və sevmeyen, takdir etmeyen yoktur.

Prof. Dr. Cevat Heyet tüm yaşamını Cerrahi ile türk dil ve edebiyatın eğitimi, öğretimi ve araştırması ile geçmiştir ve bizleride o yolda yöneltmiş ve terbiye etmiştir. Dr. Heyetin hayat ideolojisi halka hizmettir.

O, doktorluk vesilesiyle insanların vücudunu ölümden kurtarır, aynı zamanda Azeri Türk dilindeki yaptığı çalışmalarıyla İran türklerin yazı dili ve kültürünü ihya etmiştir. O mücadeleci ve azımlı olmakla beraber, şevkatlı ve mütevazih bir insandır.

Dr. Heyet sadece bizlerin Atası değil, tüm Azeri Türk halklarının Atasıdır və biz onunla qürur duyuyoruz.

DR. CAVAT HEYET FENOMENİ**İbrahim RAFRAF***«Varlık» Dergisinin Yardımcı Redaktoru*

Dr. Cevat Heyet kendi ifadesiyle deyersek, «zucenbeteyn» (iki ruha sahip olan) bir insandır. Bir yandan o bir tıbb ilimleri uzmanı, öte yandan, türk dilinin tüm inceliklerine varan, onu kendi ruhunda yaşadan ve başkalarına aktaran bir dil uzmanı olarak bilimimizde yer alıyor. Fakat bir-birinden kesin ferklenen şu iki dünyanın bir insanın düşünce alanında kavuşmasını formal biçimde deyil, yaratıcı ve dinamik bir tarzda gerçekleşmiş olduğunu dikkattan yayındırmamalıyız. Kuran-i Kerimin bir yerinde Allah Taala «*Merecel bahreyni yaltekiyan, baynehüma berzehün la yebgan, yuhricü minhümel lölöi vel mercan*» (Allah Taala iki denizi kovuşdurdu, aralarında geçilmez bir bölge yaratdı ve buradan inciler töretti.) – buyurmuş ve müminlerin dikkatini farklı dünyaların kavuşmasından ne gibi bereketler doğacağına yönetmiştir. Şu metafor bugün adına toplandığımız insanın şahsiyet hususlarını ifade etmek için aydın bir güzgülü sayıla bilir. O, iki coşğun denizin kavuşmasından ortaya çıxmış bir fenomendir.

Şu denizlerden dağ büyüklüğünde gemiler ötüyor. Çılgın tufanlar esiyor, güneşler doğuyor, gündüzler, geceler, aylar, mevsimler, yıllar, asırlar ötüyor, fakat hakikat ebedi bir varlık olarak yaşamağa devam ediyor. Peki neymiş şu hakikat, şu ölmezlik simgesi, şu sonsuzluk, ardıcılık, bitmezlik, tükenmezlik enerjisinin gizli ramzı?

Bazı felsefi düşünce alanlarında canlı varlıkla cansız varlıkların farkı hep şöyle açıklanıyor: canlı varlık amaca yönelik, kendini ebedileştirmek amacına uygun davranış tarzına sahip olan nesnelere deniyor. Davranış tarzları ne kadar amaca bağlısa, özellikle ne kadar ebedileşmek amacını taşıyorsa, ne kadar funksyonalsa, daha geniş anlamda canlı varlık anlayışından konuşmaq olur. Şimdi,

kendini ebedileştirmek çabası tüm insanlara ortaksa, başkalarını yaşatmak, bir halkı, bir milleti ebedileştirmek uğrunda aparılan mücadile canlı varlığın göstericilerini çok daha geniş bir anlamda eksetdiriyor. Halkları, milletleri yaşatmak için, efendim, dünya görüşü, hakikat ilkesi, tanrı anlayışı, sevgi, devran ve bir sözle, inam dünyası gerekiyor. Kükreyen denizlerin kavuşağından kaynaklanan möhteşem inam dalgaları. Dr. Cavat Heyet fenomenini şu açıdan görmek, tahlil etmek və tanımak lazımdır.

*Birce dünya, birce tanrı, birce varlık ilkesi,
Birce kanun, birce hikmet, bir hakikat gölgesi.
Birce sevda, birce devran, birce canan, bir gönül,
Tutduğun bu şanlı bayrak hep cesaret belgesi.*

Sayın katılımcılar, şu hayatda hepimiz insan oğlu olarak bir sınavdan geçmeliyiz: Hak ile batıl arasında mühakime yürütmek, yargı sağlamak. Hak ile batıl arasında mühakime yürütmenin ilk adımı düzgün yaklaşmak, düzgün bakmak, düzgün görmektir. *Hakikata vurğun olurlar, çünkü güzeldir, güzelin uğrunda candan keçerler, çünkü hakikattir.* Buradan Dr. Cavat Heyet hakkında şöyle bir anlayış ortaya çıkıyor ki, şu insan hakikat sevgisi ile güzellik sevgisinin sentezinden doğan bir fenomendir, aynı ile bir az önce söz etdiyimiz iki coşğun denizin kavuşağında olduğu gibi.

Bir de onu vurğulamak gerekiyor ki, şu mürekkeb hayatda, her kim kendine divan tutmazsa, hakikata kavuşamaz. Gündüzler ışığını güneşden alıyor, güneş ise kainatın derinliğinde sönmek bilmeyen bir ocak demektir, aynı ile bu hayatın, bu varlığın ramzi gibi. Hocamız Dr.Cavat Heyet hakkında *kainatın derinliğinde sönmek bilmeyen ocak* ifadesini ona göre kullanıyorum ki, o, tüm yaşam boyu caba içinde, tutuşma halinde, kendi etrafına manevi ışık ve sıcaklık yayma bacarığında bulunmuştur.

Men bir daha hocamız Dr. Cavad Heyete cansağlığı ve mutluluk diliyorum, onun elinden öpüyorum.

TƏBRİKLƏR

Dr. Cavat Heyeti ağırlamak Türk halkını, Azərbaycan halkını ağırlamaktır. O, halkımızın çarpan yüreyi, söyler dili, ağlar gözüdür. O, yalnız başına bir ulusun simgesi sayılır. O, yokluk kurağında Varlık tohumu eken, yüreyi, kanı ile suvaran yaşlı bağbandır. O, kendini amacına hasr etmiş, halkına mal etmiştir. Şimdi Dr. Cavat bir fard deyil, bir ulusdur, min bir kalem, Azərbaycanın sinesinde yaşayan milyon yürekdir. Çünkü o, karanlıklara karşı mum gibi erirken tarihimiz tamarına akmış, halkın varlığına yayılmıştır. Bu yüzden, Dr. Cavat Heyeti ağırlamak bir halkı ağırlamaktır. Sizi ve hocamız Dr. Cavat Heyeti candan tebrik ediyor, hepinize uğurlar diliyoruz.

Varlık Dergisinin Yazarlar Heyeti:

*Eziz Mohsini, Mir Hidayet Hesari,
İsmayıl Hadi, Semed Serdariniya, Rehim Reisniya,
Aliriza Serrafi, Akbar Azad, Hesən Mecidzade, İbrahim Rafraf*

* * *

Ahmed Yesevi Üniversitesinde gerçekleşen Dr.Cavad Heyetin ağırlama törenine yakından katıla bilemediyim için çok üzgünüm.

İranda ona «Asrımızın Dede Korkutu» adı vermişler. Bu hiç de sabsız degil. Çünkü o, Türk dili ve kültürünün en önemli tribunu olan «Varlık» jurnalını uzun seneler boyunca ardı-arası kesilmeden, sürekli çıkarıp, yayımlaya bilmiştir.

«Varlık» bizde sadece jurnal degil. Hem de mekteptir. Bir çok çağdaş yazar ve araştırmacılarımızın ilk elmi çalışmaları Varlıktan başlanmıştır. Nite kim A.Kamali, S.Serdariniya, M.R.Heyet ve son olarak da ben şu sıralardan sayılmakdayız. Bunlarla yanaşı «Varlık» mektebinden kendisinden başka, İran Türklüyünün en

böyük zirveləri: prof. H.Nitki, prof. H.Muhammetzade, prof. Q.H.Beydilli, Dr. M.A. Ferzane ve başkalarının ardıcıl çalışmaları olmuşdur.

«Varlık» hem de edebi dilimiz için bir örnek olmuş ve onda giden yetgin yazılar başqa yazarlarımızı derindən etgilendirmişdir.

Uzun senelerden beri Dr. Heyetin iş yeri, bozkunluğa uğrayan dilimizin tanzimat merkezine çevrilmiş, orada bugünkü dil problemləri hakkında ciddi kararlar kabul edilmiş ve de icra edilmişdir. İlk yazı kilavuzumuz Dr. Nitkinin çalışmaları ilə ilk defa Varlıkta kamu oyuna koyulmuş və nehayət, bir çoxları tərəfindən benimsənmişdir. Son senelerde isə iki ortografi seminarı «Varlık» yazarları işbirliyi ilə çox başarılı keçmiş və seminarlarda oy kazanan yazı kuralları bir çox yazar və şairlərimizdə istifadə edilməkdədir.

Şu saydıklarım C.Heyetin kültürel çalışmalarının ancaq bir bölümünü ihtiva ediyor. O, bir çox dəyərli kitabların yazarı olmuş və saysız yurdiçi və yurddışı qonqrelərə katılarak yüksək elmi bilgilərini sunmuşdur.

Bugünkü törene katıla bələmediyimdən bir daha ona görə üzgünəm ki, Azərbaycan və Türkiyə kərdəş ölkələrində ona bir kaç ağırlama törenləri kurulmuşsa da, biz hala onun kəndi vatanında bu işi yapamamışıq! Buna bəkməyərək ki Heyetin addım basdığı (sayı bəlki də yüzü aşan) yurdiçi kurultaylar və törenlər, hər hangi bir əmac ilə başlanmışsa da, sonucda Dr. Cavat Heyetin təkrimi və ağırlaması ilə bitmişdir.

Son olaraq bən kəndi adımdan və də Tebriz yazarları adından Ahmed Yesevi Universiteti başkənına və törenin sayın mütevvəli heyetine şü güzəl və dəyərli mərəsimin gəcirməsi için şükran duyqularımı bildirmək istiyorum.

Ali Riza SARRAFİ
folklor araştırmacı ve «Dilmac»
Dergisinin sorumlu müdürü

* * *

We have just heard, that Professor Javad Heyat is very famous in Iran, Turkey and Azerbaijan. I now must tell you, that he is equally famous in Western Europe and in America, as a Surgeon and as a Turcologist and as a Philosopher. I want to congratulate him to his birthday, with which according to a previous speaker he completed his second 40 years. I believe, that Professor Heyat dedicated his first 40 years completely to surgery and during his second 40 years 40 turned his interest slowly more and more towards Turcology and Philosophy.

Prof. Heyat graduated 1946 at the Medical School in Istanbul, trained to become a surgeon in Istanbul and Paris, returned to Teheran in 1952 and became a Surgical Pioneer in Iran, starting with the first hip joint replacement in Iran. In 1962 he went to Stockholm in Sweden to train with Professor Dr. Crawford in Cardiac Surgery. In the same year he performed the first operation on the open heart in Iran. In 1968 he started a Research Unit of Experimental Surgery, where he successfully performed a heart transplantation in a dog. 1969 he performed the first kidney transplantation in Iran. After the Islamic Revolution in 1979 he became Professor of Surgery at Azad University in Teheran. For 12 years he was also Editor of the Iranian Journal of Medical Sciences, published 3 surgical books and more than 70 scientific papers on surgical subjects. During 31 years he was the Iranian representative in the International Society of Surgery and founded the Iranian Branch of this Society. In appreciation of his surgical achievements he was in 1983 elected to become Member of the French Academy of Science.

During all his life Prof. Dr. Heyat was interested in his Azerbaijanian background and in the Turkish and Azerbaijanian language. He was born in Tabris in 1925 into a leading

Iranian Azerbaijanian family. His father, who studied Islamic Theology and Law, was for many years Minister of Justice in Iran. After the Islamic Revolution he founded in 1979 Varliq, the first Literary Journal in the Aseri and Repsian language and remained the Chief Editor until today. He published a book about the History of Western Philosophy and 7 books on Turcology and on the Interpretation of Islam, he wrote approximately 250 articles on these subjects. In 2002 I accompanied him to an International Convention on Turcology in Mainz in Germany, where he is a close friend of many leading German Turcologist. He is also frequently invited as Guest Lecturer and to participate in Conventions of Turcologists at number of North American Universities. T.Ü.R.K.p.i.t.ik

Prof. Heyat is deeply interested in the problems of the Azeri people, especially in the Karabach conflict with Armenia. He works since 10 years with our humanitarian NGO Medical International Pelief MIR and since 2001 also with the Azerbaijan International University AIU in Baku. In April 2005 MIR and AIU in cooperation will open a new hospital in Baku and I hope that Prof. Dr. Javad Heyat will be able to work there with us for many more years to the benefit of his patients and students and as a teacher of our staff.

Prof. Dr. Harmen VAN LESSEN

* * *

Artıq hamıya məlumdur ki, Professor Cavad Heyət İran, Türkiyə və Azərbaycanı çox məşhurdur. Amma mən sizlərə bildirməliyəm ki, Dr.Cavad Heyət nəinki adı çəkilən ölkələrdə, həmçinin Qərbi Avropa və ABŞ-da bir cərrah, türkoloq və filosof kimi çox məşhurdur.

Öncə çıxış edən şəxsin sözlərini əsas tutaraq, onu ikinci 40 yaşının tamam olması ilə əlaqədar olaraq, ürəkdən təbrik edirəm. Mən hesab edirəm ki, Professor Cavad Heyət ömrünün ilk 40 ilini cərrahiyyəyə, digər 40 ilini isə Türkoloji və fəlsəfəyə həsr etmişdir.

Professor Cavad Heyət 1946-cı ildə İstanbulda Tibb Məktəbini bitirmiş, cərrah olması üçün İstanbul və Parisdə traninqlər keçmiş, 1952-ci ildə İrana qayıdaraq orada cərrahi əməliyyatlara başlamış və az bir zamanda pioner cərrah kimi tanınmışdır. O, 1954-cü ildən ürək əməliyyatlarına başlamış, bud oynaqını dəyişdirmiş və 1968-ci ildən İranda ilk dəfə olaraq eksperimental cərrahisinə başlamış və itlər üzərində uğurla ürək transplantasiyası əməliyyatı keçirmişdir. 1969-cu ildə ilk dəfə İranda böyrək transplantasiyası etmişdir. 1979-cu ildə İslam inqilabından sonra o, Tehrandə Azad Universitetində Cərrahiyyə professoru adına layiq görülmüşdür. 12 ilə yaxın İran Tibb Elmləri Jurnalının redaktoru olmuş, 3 cərrahi kitab nəşr etdirmiş və 70-dən artıq cərrahi elmi məqalə yazmışdır. 31 il ərzində Beynəlxalq Cərrahiyyə Cəmiyyətinin İran nümayəndəsi olmuş, burada o cəmiyyətin İran nümayəndəliyini yaratmışdır. Onun bütün cərrahi nailiyyətləri nəzərə alınmış və o, 1983-cü ildə Fransa Elmlər Akademiyasının üzvü seçilmişdir.

Professor Cavad Heyət ömrü boyu Azərbaycan və Azərbaycanlılarla, Türk və Azərbaycan dilləri ilə maraqlanmışdır.

O, 1925-ci ildə İranda, öndə gedən İran–Azərbaycan ailəsində dünyaya göz açmışdır. Onun atası, İslam Teoloji və Hüququ bitirdikdən sonra uzun illər İranda Ədliyyə naziri işləmişdir. 1979-cu ildə İslam İnqilabından sonra o, ilk dəfə Azəri və Fars dillərində «Varlıq» adlı ədəbi jurnal nəşr etdirmiş və bu günədək də həmin jurnalın baş redaktorudur. Professor Cavad Heyət Qərb fəlsəfəsinin tarixi və digər 7 Türkoloji kitabı, İslamın əsasları haqqında məqalələr nəşr etdirmiş, sözü gedən mövzular üzrə təxminən 250-yə yaxın məqalələr çap etdirmişdir. 2002-ci ildə Al-

maniyanın Maynzda şəhərində onunla birlikdə Beynəlxalq Konfransda olarkən onun nə qədər alman türkoloji dostları olduğunu şahidi oldum. O, həmçinin bir qonaq konuşmaçı kimi Türkoloji haqqında bir sıra Şimali Amerika universitetlərini ziyarət etmişdir.

Professor Cavad Heyət Azəri xalqının və ələlxüsus, ermənilərlə düşmüş Qarabağ davası problemi ilə də dərinlən maraqlanır. O, artıq 10 ildir ki, bizim Beynəlxalq Tibbi Yardım təşkilatı və 2001-ci ildən etibarən Azərbaycan Beynəlxalq Universiteti ilə əməkdaşlıq edir. 2005-ci il aprel ayında Bakıda MİR və ABU-nun birgə fəaliyyəti əsasında bir hospital açılmışdır və mən ümidvaram ki, Professor Cavad Heyət bundan sonra uzun illər bizimlə işləyəcək, xəstələrə şəfa verəcək, tələbələrə və bizim işçi heyətinə dərs deyəcək.

Pr. Harmen VAN LESSEN

*CAVAD HEYƏTİN
XATİRƏ
FOTOLARI*

:

C.Heyot və K.Barnard. Keyptaun, 1968

Dr. C.Heyot dr. K.Barnardla

C.Heyət həyat yoldaşı Fəridə xanımla

Qızı Maral və onun həyat yoldaşı Hüseyn Abbasi ilə

Cavad Heyət dr. M. Heyət, dr. Ə.Furuğ İlə

C.Heyətin həyat yoldaşı Fəridə xanım qohumları dr. Ağabəy və Krista xanımla

C.Heyət qardaşı oğlu M.Rza Heyətlə

Kazım Qara B k r paşa  l 

C.Heyət Pərvanə xanım

C.Heyət B.Səfərəliyev,
M.Heyət, Z.Heyətlə

Atatürk Yüksək Qurum
başqanı prof. Sadıq
K.Tural Türk Dilinə
Xidmət ödülünü
verərkən

Türk Dili Qurumu
başqanı prof. Şükrü
H.Akalından ödülü
qəbul edərkən

Yaqar Kalafat ASAM'n levhəsinə
quraşdırılarkən 2004

ASAM lövhəsi verilərkən

Atatürkün məzarını ziyarət edərkən

C.Heyət bəstəkar Əli Səlimini müayinə edərkən

**Sağdan dr. S.Hacılılu, pr. Həmid Nitqi, Eminiyən, K.Məşrutəçi,
A. Möhsüni, dr. Şekiba və pr. C.Heyət**

Almaniyada yaşayan iş adamı Q.Əfşənglə

C.Heyət və prof. Turan Yazqan

Sağdan pr. M.Əfəndiyev, B.Axundov, C.Heyət, E.Abdullayev və başqaları

Həsən bəy Zərdabinin məzarını ziyarət edərkən

S.Vurğunun məzarını ziyarət edərkən

Will they
meet?

Government 'in

The Shah

Queen Farah

Barnard for Teheran: may meet Shah

PROF. CHRIS BARNARD

may meet the Shah of Iran
and Queen Farah when he visits
Teheran in May.

Dr. Javad Heyat, a leading
Iranian surgeon who is in Cape
Town to learn more about heart
transplant surgery, said today that
Professor Barnard had accepted an
invitation to visit Iran for four
days, arriving on May 14.

Dr. Heyat said the Shah was a
well-enlightened and progressive
ruler who had introduced many
reforms in his country. The Shah's
interests included scientific mat-
ters and this naturally included
developments in surgery.

He hoped that it would be
possible for Professor Barnard
to see the Shah during his stay
in Iran.

Professor Barnard arrived in
Cape Town after a two-day visit
to Germany, where he attended
the Science Fair for young under-
graduate scientists and met
medical colleagues. Shortly after
arrival today, the 44-year-old
professor went to Groote Schuur
hospital.

HOSPITALITY

Dr. Heyat said Professor Bar-
nard will meet the Iranian
Minister of Health (Dr. Shabohi)
and is expected to see fellow sur-
geons who are also there.

Dr. Heyat, who is chief surgeon
of the Teheran Javid Hospital
and other hospitals as well as
country's delegate to bodies

Professor Barnard

DR. JAVAD HEYAT — a
visitor from Teheran.

Cənubi Afrikada çıxan bir qəzetdən

TÜRK-İRAN DOSTLUK
VE KÜLTÜR CEMİYETİ

انجمن دوستی و روابط فرهنگی ایران و ترکیه

Adı : Bay Dr. Cevad

Soy adı : Heyet

Doğum tarihi : 1325

Kayıt № : 29

Adresi : T. Kah Caddesi

Verildiği tarih

1 / 1 / 1956

Mühür ve İmza

نام : آقا محمد و تر جواد

نام خانوادگی : هیئت

تاریخ تولد : ۱۳۰۴ قمری

شماره ثبت : ۲۹

نشانی : خیابان کاخ

تاریخ : ۱۳۳۴ خورشیدی

L'ACADÉMIE DE CHIRURGIE

en sa séance du 19 Octobre 1983

a élu Associé Étranger

M.le Docteur Javad H. EYAZ

Paris, le 25 janvier 1984

Le Secrétaire Général

[Signature]

Le Président

[Signature]

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN FƏXRİ DOKTORU DİPLOMU

M. RƏSULZADƏ ADINA BAKI DÖVLƏT
UNIVERSİTETİNİN ELMİ ŞURASI

QƏRARA ALIR:

Elmin inkişafında, xalqlar arasında əməkdaşlıq və
sülhü möhkəmləndirməkdə xidmətlərinə görə

Dr. Javad Heyat

BAKI DÖVLƏT UNIVERSİTETİNİN
FƏXRİ DOKTORU ADINA LAYİQ GÖRÜLÜR

Verilən sənədin və onunun müəyyən etdiyi
hüquq, imtiyaz və fəxriyyətləri təmin edir

Rektor

Bakı şəhəri

«25» may 1992-ci il

Qeyd № 9

Н. Туси адына Азәрбајчан Дөвләт
Педагожи Университети Елми
Шурасынын гәрарына әсасән

(Протокол № 37 26* март 1993-чү ил)

Азәрбајчан филолокијасынын
иңкишафында хидмәтләринә кәрә

ЧАВАД ЁЇЇТӘ

университетин

фахри профессору

елми ады верилир

Елми Шурасынын
сәдри
Елми Шурасынын
кәтәби

Xəzər Universiteti

Tərəfindən

CAVAD HEY'ƏT

cərrahiyyə və ədəbiyyatşünaslıq sahəsində nailiyyətlərinə görə

FƏXRİ DOKTOR

adına layiq görülür.

Bu qərarın doğruluğu aşağıda səlahiyyətli şəxsin
imzası və Universitetin möhürü ilə təsdiqlənir.

Azərbaycan, Bakı, min doqquz yüz doxsan beşinci il
oktyabrın on yeddisində verilmişdir.

Tə'sisçi

HAMLET İSAXANLI

H. İsaev

TÜRK DİL KURUMU
ŞEREF ÜYELİĞİ BERATI

Türk diline yaptığı değerli hizmet ve katkılardan dolayı

Dr. Cevat HEYET'in şeref üyeliğine seçilmesi

*Türk Dil Kurumu Bilim Kurulu'nun 08.06.1996 tarihli
toplantısında oy birliğiyle kararlaştırılmıştır.*

Prof. Dr. Ahmet B. ERCİLASUN
Türk Dil Kurumu Başkanı

باش ساغلیغی

مجله‌میزین چاپ ایشاری پیرکن آلدیغیمیز آچی خیره گۆره
بۆیوک سیاسی شخصیت و آذربایجان جۇمهوریتی نین کتیمیش پریزدنش جناب
حئیدر علی یفایف لازون سورن اوزگ خسته‌لیگی نین اوردنلار جۇمعه گوز ادر آچی نین
۲۱- ده ابدی اولاراق حیاتا گوز بۇموشدور. کتیمیش ساوت ایشیقلی نین نولودور
سیاسی شخصیتی و سون ایللرده آذربایجان جۇمهوریتی نین ایشیقلی - بۇموشور
تاریخینده ایستقراری برکتینده اولملی دۆلو اولان و اولکهمیز ابرارلا دوستلوق
مۇناسیبتاری نین کتیشله برهمسی اولموردا دایمجا چالیشان بۇ داهی آذربایجانلی
دۆلئت خادیمی نین ابدینه قۇرۇشماسی آذربایجان و اورتا شرق اۆچون بۆیوک بیر
اینگیدیر
وارلیق درکیمی نین یازیلار هتایی بۇ مۇناسیبتله آذربایجان جۇمهوریتی نین یوزدنش
ایلهام علی یفایف جنابلارینا و مۇسلمان آذربایجانلی باشی - قارداشلاریمیزا باش
ساغلیغی و رزیر و آذربایجان خالتیا ایلنهادی - مدنی بۆگسلیش اولموردا ایلرده
چالیشمالاریندا تایلینلر دبلریر.
تاری اولتا رحمت الله سین.

اؤرخون یایینی

تۆرك دىلى اورتوقراقى قابىلالارى اساسىدا نشر خىدمىتلىرى
تۆركجه كىتاب و نشرىلەرنى بىلگى ساپار واسىطەسى اىلە ناپەء دوزجولوك و
قۇرۇلۇش ايشلىرى
تەلفۇن: ۰۲۶۲-۳۸۲۱۸۴۰

مىشقر شەدە استەد:

۱۳۴۴-۲۵ آذربایجان، ۲ جلد، ۱۱۳۷ صفحە (۲۰۰۱-۲)

بە قلم: محمد قلى دۇلى

قىمت: مىعاد ۴۰۰ كرون دانمارك + ۲۲۱ كرون (هزىتە پست)

آدرس: جەت ارجام مىعارش:

M. Donbuli, Palthointerrasse 28C, Dk-3520 Farum, Denmark

حساب بانكى جەت وارىز ھايى كىتاب:
M. Donbuli, Konto Nr.: 4133974377 Danske Bank,
Farum Bytorv 74, 3520 Farum, Denmark

Azerbaijan

Cultural Society in Northern CA

Dr. Profsor Javad Heyat-in
Agirlama Gecesine Qatilin

ھر كېمەسى كى ائل دردىنى چكدى قالان اولدو
كۆنلۆده اتلین سونسوزا تك پئر سالان اولدو

Şimali Kaliforniada Azərbaycan
Medeni Cəmiyyəti

Information About

Dr. Professor Javad Heyat:

Dr. Heyat, has devoted his entire life studying, teaching, and researching on native Azerbaijani language and its Literature.

Dr. Heyat and his friend Dr. Hamid Neighi started publishing the "Varliq" quarterly journal 26 years ago and still edited by him.

Dr. Javad Heyat's tireless effort has made big difference in a literary Azeri Turkish comeback. He has written many books about our literature.

After all "Orthographic Rules of Azeri Turkish Language" was adopted with his effort and other Azerbaijani scholars in 2001. He is known as the elder father of Azeri Turkish Language and culture in Iran

In addition to his arduous battle against ignorance, indifference, and social injustice he has accomplished his academic education in Paris (1952). He performed the first pericardectomy in Iran in 1954 and performed most closed cardiac operations and the first case of open-heart surgery with hypothermia for a case of pulmonary stenosis in 1962.

Dr. J. Heyat was awarded membership of the Surgical Academy of Paris in 1983 for his achievements in the field of cardiac surgery in Iran.

Cixış edenlar:

Dr. Profsor Javad Heyat
Ismail Jamili (Şa'ir)

Muzik bolumunde:
Maestro Chingiz Sadikhov (Piano)
Behruz Farrokhi (Ses)

Date: Saturday Dec. 04, 2004
Time: 6:00PM

Address: Rancho Rinconada
18000 CHELMSFORD DR.
CUPERTINO, CA 95014

Intersection of Lawrence EXP. & Bollinger Rd
For more information call: (408) 629-7338

آبژنه فۆرمو

آبژنه لولئاق ایستنهین عزیز و مخلصانکاردان اینللیک آبژنه یازولتو (7500 تومن) آشاعیدا قنبد اللهیلان حسابا یاتیریب، بانک قیصینی بۆ فۆرم ایله باشلی وارلیقین دفتربه گلاندمهاری خواجهش لاولوتور. حساب نۆمرهسی 2143 (دکتر جواد هیئت، بانک ملی، شعبه دارپوش، تهران، خیابان بهار)

آبژنهین آدی و سۆی آدی
آدرس
پوست کۆدو تلفون نۆمرهسی

وارلیق درگهسی

تهران، شهرک غرب، فاز 2، خیابان هرمزان، برج 9، طبقه 3 و یا
خیابان فلسطين شمالي، شماره 151، تلفن 6466366
سۆرمهلی آبژنهین سۆرمه قایلقلان لالان بۆرجهلارینی لایمهدهاری خواجهش لاولوتور.

وارلیق - مجله فرهنگي، ادبي، هنري به زبان ترکی و فارسی

شماره استار: 2008

صاحب استار و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت

مدیر اجرایی: رفیع

چاپ: آریا

آدرس: تهران، شهرک غرب، فاز 2، خیابان هرمزان، برج 9، طبقه 3 و یا
تهران، خیابان فلسطين شمالي، شماره 151، کد پستی 14189

تلفن: 6466366

VARLIQ - Quarterly Journal in Persian and Turkish
Chief Editor: Dr. Javad Heyat

Assistant Editor: E. Rafaf

3rd fl., Tower 9, Hormozan Ave., Phase 2, Shahrake Gharb or
151 Falestin Ave., Tehran, IRAN, Tel. 6466366

mail: varliqinfo@yahoo.com

آبژنه فۆرمو

آبژنه لولئاق ایستنهین عزیز و مخلصانکاردان اینللیک آبژنه یازولتو (7500 تومن) آشاعیدا قنبد اللهیلان حسابا یاتیریب، بانک قیصینی بۆ فۆرم ایله باشلی وارلیقین دفتربه گلاندمهاری خواجهش لاولوتور. حساب نۆمرهسی 2143 (دکتر جواد هیئت، بانک ملی، شعبه دارپوش، تهران، خیابان بهار)

آبژنهین آدی و سۆی آدی
آدرس
پوست کۆدو تلفون نۆمرهسی

وارلیق درگهسی

تهران، شهرک غرب، فاز 2، خیابان هرمزان، برج 9، طبقه 3 و یا
خیابان فلسطين شمالي، شماره 151، تلفن 6466366
سۆرمهلی آبژنهین سۆرمه قایلقلان لالان بۆرجهلارینی لایمهدهاری خواجهش لاولوتور.

وارلیق - مجله فرهنگي، ادبي، هنري به زبان ترکی و فارسی

شماره استار: 2008

صاحب استار و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت

مدیر اجرایی: رفیع

چاپ: آریا

آدرس: تهران، شهرک غرب، فاز 2، خیابان هرمزان، برج 9، طبقه 3 و یا
تهران، خیابان فلسطين شمالي، شماره 151، کد پستی 14189

تلفن: 6466366

VARLIQ - Quarterly Journal in Persian and Turkish

Chief Editor: Dr. Javad Heyat

Assistant Editor: E. Rafaf

3rd fl., Tower 9, Hormozan Ave., Phase 2, Shahrake Gharb or

151 Falestin Ave., Tehran, IRAN, Tel. 6466366

E-mail: varliq@ocag.net, web site: www.ocag.net/varliq

سیری در تاریخ زبان و لهجه های ترکی

ترکی

جواد هیئت

نشر پیکان

A VIEW IN HISTORY AND CULTURE OF TURKS

BY
DR. JAVAD HEYAT

وارلیق - مجله فرهنگي، ادبي، هنري به زبانهای ترکی و فارسی
شماره استار: 2008
صاحب استار و مدیر مسئول: دکتر جواد هیئت
مدیر اجرایی: رفیع
چاپ: آریا
آدرس: تهران، شهرک غرب، فاز 2، خیابان هرمزان، برج 9، طبقه 3 و یا
تهران، خیابان فلسطين شمالي، شماره 151، کد پستی 14189
تلفن: 6466366

VARLIQ - PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
CHIEF REDACTOR: DR. JAVAD HEYAT
REDACTOR: MOHAMMAD REZA HEYAT
EXECUTIVE MANAGER: DELBAR EBRAHIMPOUR
20TH YEAR, 111-4, JAN.FEV. MARCH
ADD: 151, NORTH PELESTIN AVE, THERAN - IRAN
TEL. 021 - 6466366

زمانه میزین دده قورقودو

پروفیسور دکتر جواد هیئت

بنیان گذار جراحی قلب در ایران

در کابل - افغانستان

پدر معشوقه ادیبان

آنا وطن بوگون سندن اومور در دینه ملحم

قارداش قوشالاشدی سیلاحین سنین

کوندوزلر بیجاقد دیر

کنجه لر قلم

مؤسسه فرهنگی، مطبوعاتی جان آذربایجان و
باشگاه فرهنگی، ورزشی آذربایجان تقدیم می کند.

آدرس: تهران صندوق پستی ۱۴۹-۱۸۵۲۵
E-mail: jan_azarbayjan@yahoo.com

A HANDBOOK OF LITERATURE

BY
JAVAD HEY'AT M.D.

VARLIQ
PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

17th. Year No. : 99-4
1996. Jan. Evv. March.
Add. : 151, Nard Falestin Ave.

DR. JAVAD HEYAT
TEHRAN - IRAN
Tel.: (021) 6466366

وارلیق

مجله فرهنگی، ادبی، هنری
پارسی و فارسی - ترکی
صاحب امتیاز: دکتر جواد هیئت

تهران: خیابان فلسطين شمالي ۱۵۱
تلفن: ۶۴۶۶۳۶۶
چاپ: شرکت چاپ و نشر
تهران: فردوسی جنوبی، کوچه خاندان
شماره ۱۴

ДОКТОР
ЧАВАД ГЕЯТ

АЗƏРБАЙҖАН
ƏДƏБИЯТЫ
ТАРИХИНƏ
БІР БАХЫШ

***CAVAD HEYƏTƏ VƏ
«VARLIQ» DƏRGİSİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ
ŞEİRLƏR***

MƏHƏMMƏD HÜSEYN ŞƏHRİYAR

AZADLIQ QUŞU «VARLIQ»*

Hərçənd qurtulmaq hələ yox darlığımızdan,
 Amma bir azadlıq doğulub varlığımızdan.
 «Varlıq» nə bizim təkcə azadlıq quşumuzdur,
 Bir müjdə də vermiş bizə həmkarlığımızdan.
 Bəh-bəh, nə şirin dilli bu cənnət quşu tuti,
 Qəndin alıb ilham ilə dindarlığımızdan.
 Dil açmağa karlıq da gedər, korluğumuz da,
 Çün lallığımız doğmuş idi karlığımızdan.
 Düşmən bizi əlbir görə təslim olu naçar,
 Təslim oluruq düşməne naçarlığımızdan.
 Hər inqilabın vur-yıxı son bənnalıq istər,
 Dəstur gərək almaq daha memarlığımızdan.
 Huşyar olasız, düşməni məğlub edəcəksiz,
 Düşmənlərimiz qorxuri huşyarlığımızdan.
 «Birlik» yaradın, söz bir olar biz kişilərdə,
 Yoxluqlarımız bitdirəcək varlığımızdan.

Təbriz, 1979

BƏXTİYAR VAHABZADƏ

BIÇAQ-QƏLƏM

«Varlıq» məcəlləsinin nəşiri cərrah-ədib Cavad Heyətə

İnsana xidmətdir məramın sənin,
 Sən ömrün boyunca ömr uzatmısan.
 Cərrah bıçağıyla min-min xəstənin
 Ağrı-acısını kəsib atmısan.

* «Varlıq» jurnalının nəşrə başlaması münasibətilə yazılmışdır.

Xəstəylə bərabər sevindin sən də,
Cismani bir dərdə əlac edəndə...

Mənəvi dərdlərsə qaldı əlacsız,
Bəs, onun dərmanı nə imiş, görən?
Cərrah bıçağıyla gördün ki, yalnız,
Cismani ağrını kəsə bilərsən...

Bir xalqın mənəvi ağrılarına,
Əlacı, qardaşım, qələmdə gördün.
Gündüzlər bıçaqla kəsmək bir yana,
Gecələr əlinə qələm götürdün.

Yarıya bölünmüş ana vətənin
Bu gün səndən umur dərdinə məlhəm.
Qardaş, qoşalaşdı silahın sənə;
Gündüzlər–bıçaqdır, gecələr– qələm.

Sən sözə çevirdin iztirabları,
Yazdın, bir həsrətdən min dərd göyərdi.
Əlində birinin azar-bezarı,
Əlində bir xalqın yüzillik dərdi.

Gecə də, gündüz də hey döyüşürsən
Mənəvi, cismani ağrılarla sən.
Həkim nüsxələri yazdın həmişə
Xəstən şəfa tapıb sağaldı... fəqət,
Ədib qələmlə yazdığın nüsxə
Bir xalqın dərdinə şəfadır əlbət!

Yaz ki, bütöv idik, paralanmışıq,
O taydan dünyaya səsin ucalsın.
Yaz ki, qələmindən süzülən işıq,
Vətəndən Vətənə bir körpü salsın!

10 oktyabr 1982

ZƏLİMXAN YAQUB

CAVAD HEYƏT KÖRPÜSÜ

Mart ayının 18-də Ankaranın Qazı Universitetində mənim yarıdıcılıq gecəm keçirilirdi. Böyük ziyalımız Cavad Heyət bu xəbəri eşidib öz ömür-gün yoldaşıyla məclisimizə təşrif gətirmişdi. Hörmətli ağsaqqalımızın burada olması ürəyimi dağa döndərdi. Haqqımda bir gözəl çıxış elədi, ürək sözü söylədi.

Bu mənzərənin əks-sədası aşağıdakı sətirlər oldu.

Bir körpü var o tay, bu tay arasında,
Ağrı-əzab, görüş-həsrət körpüsüdür.
Nə uçandı, nə sökülən, nə dağılan,
Həmi heyrət, həmi qeyrət körpüsüdür.

Bakı-Təbriz cüt qanadı sağı-solu,
Son hədəfi Altay ilə Anadolu,
Haqqın ruhu, haqqın səsi, haqqın yolu,
Halal sevgi, haqq-ədalət körpüsüdür.

Yoxa çıxdı lallığımız, karlığımız,
«Varlıq»ıyla dilə gəldi varlığımız,
Nəfəsiylə genişləndi darlığımız,
Zəfər günü bir səltənət körpüsüdür.

Saçlarından dırnağına Türk oğlu Türk,
Arzuları Göyçə, Dərbənd, Musul, Kərkük,
Çiynindəki bir daşınmaz, dağ boyda yük,
İlqar-iman, dözümlü taqət körpüsüdür.

Həsrət adlı buzdan-qardan keçib gedir,
Min sınaqdan, min bir dardan keçib gedir,

Şəhriyardan-Bəxtiyardan keçib gedir,
Elmi-ürfan, şeir-sənət körpüsüdür.

Ruhumuzun sazi, neyi, udu keçdi,
Göz yaşları daşlarını yudu keçdi,
O körpüdən Şahmar keçdi, Xudu keçdi,
Həmi rəhmət, həm mərhəmət körpüsüdür.

Duyğuları naxışlıdı, cilalıdı,
Var olmağı, yerin-göyün cəlalıdı,
El sevgisi nə qazanıb, halalıdı,
Yaratdığı ulu millət körpüsüdür.

Yaralara məlhəm qoyan cərrahımız,
Döyüş günü səngərimiz, silahımız,
Onu bizə çox görməsin Allahımız,
Tarix üçün qədir-qiymət körpüsüdür.
Uca duyğu, saf məhəbbət körpüsüdür.
Ey oxucu, nə dağa düş, nə arana,
Bax, bu körpü Cavad Heyət körpüsüdür!

03.04.2005

NƏRİMAN HƏSƏNZADƏ

GƏTİRİN*Əzizimiz doktor Cavad Heyətə*

Cavad Heyət Bakıdadı deyirlər,
Dəvət edin, gedin qonaq gətirin.
Təbriz, Tehran havası var səsində,
Soraqlaşın, bir səs-soraq gətirin.

Gözümdədi ayrılığın xiffəti,
Ayırmayın o tay, bu tay milləti.

Elçi gedin ata-baba adəti,
Baxtiyeyin, yüngülyalaq gətirin.

Bakı deyib həsrət getdi Şəhriyar,
Cavad Heyət qalıb bizə yadigar.
Deyin «Varlıq» varlığını yaşadar,
Bivaxt olsa, elə bivaxt gətirin.

Azərbaycan şəhid verir bir əldən,
İmtahana çəkir tarix yenidən.
İki sərhəd dirəyi var, bir vətən.
Ordan mənə bir az torpaq gətirin.

Yarı canın o taydadı, Cavadım,
Yarı canın bu taydadı, Cavadım,
Gör Nəriman nə haydadı, Cavadım,
Sinəm dolub, bir ağ varaq gətirin.

2000

Prof. ƏKBƏR HÜSEYNOV

*Məşhur prof.Cavad Heyətin 80 illik
yubileyinə ithaf edirəm*

Şimal, cənub arasında,
Mayak oldun, Cavad Heyət!
Yaralıya, qaçqınlara,
Dayaq oldun, Cavad Heyət!

Mirzə Əli arzuları,
Yıxdı dəmir divarları.
Səni doğma övlad bilir,
Azad Azərbaycan diyarı.

Əkizlərdir Heydər Baba, Qoşqar, Kəpəz,
Gəl bu elin dağlarını ayaqla gəz.
Ayaq saxla, ala gözlü Göygölümə çathaçatda,
Kabab bişir Mərcan gözlü Batabatda,
Ocaq sönsün, közün qalsın,
Vətəninə gözün qalsın.

Şəfalıdır əlin sənin,
Dürr tökülən dilin sənin,
Bükülməsin belin sənin,
100 yaşında bu qamətdə,
Görüm səni, Cavad Heyət!

Ulu Türkün vüqarısan!
Dədə Qorqud övladısan!
80 bahar yaşamısan,
80-ində yaşa Cavad!

Dr. ƏLÖVSƏT MİRZƏYEV

SƏNELƏ ƏVVƏLKİ CAVAD HEYƏTSƏN!

Sinəndəki Vətən odun-atəşin,
Aləm yığıssa da söndürə bilməz.
Ucaldın göylərə xalq istəyilə,
Qartalsan, bir kimsə endirə bilməz.

Adəm övladısan haqqın nökeri,
Yolun düz yol olub əzəldən bəri.
Dönsə də geriyyə çərxin təkəri,
Səni əqidəndən döndərə bilməz.

Zirvəsən məğrursan, uca bir dağsan,
Süzülmüş durulmuş büllur bulaqsan,
Kökün palıd olub, möhkəm budaqsan,
Tufan qopsa belə sındıra bilməz.

Xalqına bağlısan taki özəldən,
Millətin yolunda canından keçən,
Bu gün sənin yaşın olsa da səksən
Sən elə əvvəlki Cavad Heyətsən!

ƏJDƏR QIYASLI

iqtisadçı-alim, şair

BÖYÜK ŞƏXSİYYƏTSƏN TÜRK DÜNYASINA

*Dünya şöhrətli məşhur alim, cərrah, şərəfli
ömür yolu keçmiş doktor CAVAD HEYƏTİN
anadan olmasının 80 illiyinə ithaf edirəm*

Təbriz torpağında dünyaya gəldin,
İşıqlı zəkanla göyə yüksəldin.
Gecəli-gündüzlü yazdın-yaratdın;
Arzular gül açdı... kamına çatdın!
Min cürə bəladan, qəmdən sovuşdun,
Təbibliyin vüsəlinə qovuşdun.
Başlayanda elmə qaynar bir çağın
Açdın sirlərini sən cərrahlığın!
Elə sirləri ki, açılmamışdı,
Şəfalı nuru da saçılmamışdı!
Ürəyi, böyrəyi köçürən anda

Yeni günəş doğdu sanki cahanda!
Məsləkin düz oldu, inamın qəti;
Qazandın əbədi dünya şöhrəti!
Möcüzə yaradan cərrah bıçağın,
Yandırdı xəstənin sönən çırağın;
Şəfa bıçağına döndü əlində,
Min alqış yaratdı elin dilində!
O qədər zəngindir sənin xidmətin,
Şeirlə vəsf etmək çətin, çətin!
Elə vurğunusan **ədəbiyyatın**,
Ondan yoğrulubdur sənin həyatın!
Cərrahlıqla qoşa **ədəbiyyatı**
Sanırsan özünə həzin bayatı.
Onları bir canda qovuşduranda,
Sevincin, fərəhin coşur o anda!
Dilinə təşnəsən **Azərbaycanın**,
Onunla bağlıdır şöhrətin, şanın!
Atan Əli Heyət tövsiyə etdi, –
Dili qorumağı sənə öyrətdi.
Sən də sadıq oldun o nəsihətə,
Dözdün mətanətlə ağır zəhmətə!
Həm tibbi, həm dili, həm kökü, soyu
Kamil öyrənmişən həyatın boyu.
Böyük vurğunusan şeir, sənətin;
Zərgərtək bilirsən qədir-qiymətin!
Evində qurduğun şeir məclisi, –
Mənəvi aləmdir, həyatdır səsi!
Bundan bəhrələndi nə qədər ustad, –
Səhənd, Şəhriyara verdi qol-qanad!
Səsinə səs verdi coşan Araz, Kür...
Oyanıb canlandı milli təfəkkür!

Naşiri olduğun «**Varlıq**» dərgisi,
Həyat müjdəsidir, xalqın haqq səsi!
Onunla xoş keçdi hər bir ilimiz,
Yenidən canlandı Ana dilimiz!
Pərvanəsi oldu bədəndə canın,
Ürəyimiz **Güney Azərbaycanın!**
Böyük xidmətin var onun nəşrində,
Milli oyanışın yeni əsrində!
Yeni bir nəslin yetişməsində,
Məşələ çevirdin qəlbini sən də!
Çox xidmət etmisən sən öz payına,
Tapdanan torpağın hay-harayına!
Nəcib qəlbın həzin-həzin sızlayır,
Deyirsən: **gəl haqqı nahaqdan ayır!**
İndi az tapılar başın tutan dik,
Bilikdə sənintək **ensiklopedik!**
Zəkan çox söykənir güclü məntiqə,
Bu dahilik əntiqədir, əntiqə!
O qədər genişdir nəcib ürəyin,
Süfrəndə bol olur halal çörəyin.
Allah vergisidir əzəldən səndə,
Əməlin görünür **sədaqətində!**
Çətin gündə tez haraya çatansan,
El şad olsa qəm-qüssəni atansan.
Haqq sözünü sən ucadan deyənsən,
Duz-çörəyi dostla birgə yeyənsən!
Doğma torpağını qəlbən sevirсэн,
«**Zərrəsinə qurban olum**»—deyirsən!
Çox uca tutursan **haqq-ədaləti,**
Amalın xeyirdi, inamın qəti!
Bu gözəl mərama min dəfə «**Əhsən**»!

Buna qadir olan **mütəfəkkirsən!**
Könül açan dadlı-duzlu sözlərin,
Bulaqtək şəffafdı, dəryatək dərin!
Biz heyranıq hər sözünün zərinə,
Hikmətli, çox kamil söhbətlərinə!
Dinlədikcə hər arzumuz oyanır,
Ürəyimiz şəfa-nura boyanır!
Sənsən xalqımızın bəxtiyarlığı,—
Tanrının dəyərli gözəl varlığı!
Zirvələr fəth etmək deyildir asan,
Məşhur simaların nur simvolusan!
80-ə çatmısan, şükür **Allaha,**
Görünür payın var bundan da daha!
90-a çatmağı indi gəl sına,
Hələ çox gərəksən **Türk dünyasına!**

Bakı, 26 mart 2005-ci il

Dr. Cavad Heyətin əsərlərinin bibliografiyası

I. Tibbə dair əsərləri

Kitablar

1. Tromboflebitin müalicəsi. Tehran 1957(farsca).
2. Ümumi cərrahlıq. Tehran, 1965 (farsca).
3. Cərrahiyyə dərsləri. Tehran, 1997 (farsca).

Məqalələri

4. Yeni Anesteziya işləndikdən sonra M.R.O. Əməliyyatdan sonra xəstəlikdə dəyişikliklər. Tezis, Paris, 1952 (fransızca).
5. Ürək cərrahiyyəsi. «Keyhan salnaməsi», Tehran, 1956 mart.
6. Ürək cərrahiyyəsi. «Nadir salnaməsi», Tehran, 1959 mart.
7. İranda açıq ürək cərrahiyyəsi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1962.
8. Tehranda həkimliyin çətinlikləri. «Soxeni-pezeşki», Tehran, 1962.
9. Mədə-onikibarmaq bağırsaq xoralarının cərrahi müalicəsi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1962.
10. İranda açıq ürək cərrahiyyəsi. (Bir arteriya pulmonaris darlığı xəstəsinin soyutma metodu ilə əməliyyatı). 1962 (fransızca).
11. Çoxsaylı travma xəstəliyi qarşısında. «İran cərrahlıq jurnalı». Tehran, 1963.
12. Yanıqlar. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1964.
13. Kiyinqrak sistemi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1964.
14. Anadangəlmə bud çıxığı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1964.
15. Fəqərələrarası disk yırtığı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1964.
16. Əməliyyatdan sonra venoz trombozların müalicəsi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1964.
17. Bir mədə eozinofil qranuloma müşahidəsi. «İran cərrahlıq jurnalı. Tehran, 1964.
18. Orta və Yaxın Doğu tibb günləri, Dr. N. Hikmətlə birlikdə. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1964.
19. Əməliyyatdan sonra venoz trombozların müalicəsi. «Journal of kardiovaskular surgery», 1964 (ingiliscə).
20. Çoxsaylı arterio-venoz fistulalar. «Journal of kardiovaskular surgery», Tehran, 1964 (ingiliscə).

21. Qaraciyər abseslərinin klinikası və müalicəsi. «Lion kхиrurqikal», Paris 1964 (fransızca).

22. İranda açıq ürək cərrahiyyəsi. «Journal of the international collage of surgeons», 1964 (ingiliscə).

23. Tiroid vəzinin cərrahiyyəsi. «İran endokrinoloji dərənəyi simpoziumunun materialları». «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1965.

24. Sağ plevrada qan toplanması fəsadı vermiş hemorragik pankreatit. «21-ci Beynəlxalq cərrahlar qurultayı». Filadelfiya, 1965.

25. Filadelfiya ümumi və ürək cərrahiyyəsi qurultayı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1965.

26. Böyrək köçürülməsi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1966.

27. Qaraciyərin amyoə absesleri. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1966.

28. Çoxsaylı arterio-venoz fistulalar. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1966.

29. Məşhəd tibb fakültəsi – tibb günləri barədə. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1966.

30. Əməliyyatdan sonrakı venoz trombozların müalicəsi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1966.

31. Mədə-onikibarmaq bağırsaq xoralarının cərrahi müalicəsi. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1966.

32. Cərrahiyyənin qısa tarixi (6 məqalə). «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1967.

33. İnsanda orqanköçürmə əməliyyatı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1967.

34. Çoxsaylı arterio-venoz fistulalar. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1967.

35. Vyanada beynəlxalq cərrahlar qurultayı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1967.

36. Onikibarmaq bağırsaq xoralarının cərrahi müalicəsi. «22-ci Beynəlxalq cərrahlar qurultayı». Vyana, 1967.

37. Toksik urların cərrahi müalicəsi. «Beynəlxalq cərrahlıq cəmiyyəti bülleteni». Paris, 1967 (fransızca).

38. Pankreas başı xərçəngində. Qastro duodeno-pankreatektomu. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1967.

39. İranda ilk böyrəkköçürmə əməliyyatı. «Məşhəddə orqan köçürmə günləri». «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1968.

40. Londonda beynəlxalq ürək-damar cərrahlığı qurultayı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1968.

41. İranda ürəkköçürmə əməliyyatı. «Daneşə-pezeşki», Tehran, 1968.

42. **İranda ilk ürəkköçürmə əməliyyatı.** Yazan: Dr. Kristian Barnard, Tərcümə edən: Dr. Cavad Heyət, «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1968.

43. **Ürəkköçürmə əməliyyatında donorun seçilməsi.** Yazan: Dr. Bosmann, Tərcümə edən: Dr. Cavad Heyət, «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1968.

44. **Ürəkköçürmə əməliyyatına aid təcrübi və tənqidi incələmə.** Yazan: Dr. Kristian Barnard, Tərcümə edən: Dr. Cavad Heyət, «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1968.

45. **İranda ürəkköçürmə əməliyyatı.** «İran həkimlər dərənəyi jurnalı». Tehran, 1969.

46. **Tehranda ilk böyrəkköçürmə əməliyyatı.** Məşəddə organ köçürmə günləri. «Şəhrəbanı xəstəxanası tibb dərgisi», Tehran, 1969.

47. **Pankreasın qapalı travmatik zədələnmələri.** Yazan: Prof. Y.A.Murad, Tərcümə edən: Dr. Cavad Heyət, «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1969.

48. **Ürək exinokokkozu.** Dr. Muxtari və Dr. Həcəlilu ilə birgə. «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1970.

49. **Ürək exinokokkozunun cərrahi müalicəsi.** «The journal of thoracic, kardiovaskular Surgery», 1971 (ingiliscə).

50. **Ürək cərrahiyyəsi.** «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1972.

51. **Diabet xəstələrdə cərrahi əməliyyat.** «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1972.

52. **Baş və beyin travmaları.** «Daneşe-pezeşki», Tehran, 1973.

53. **Əməliyyat əsnasında ürəyin dayanması.** «Khirurqi», Paris 1977 (fransızca).

54. **522 xəstədə tiroidektomiya.** «Şəxsi Cərrahlıq Akademiyası jurnalı». 1979.

55. **Qida borusu (ezofaqus) xərçənginin cərrahi müalicəsi.** «Daneşe-pezeşki», Tehran.

56. **Travmatik şokun mexanizmi və müalicəsi haqqında yeni düşüncələr.** «Daneşe-pezeşki», Tehran.

57. **Mədə və onikibarmaq bağırsaq xoralarının cərrahiyyəsi.** «Ülüm-pezeşki», Tehran, 1990.

58. **Tiroid cərrahiyyəsində 600 şəxsi təcrübə.** «İran cərrahlıq jurnalı», Tehran, 1992.

59. **Mədə və onikibarmaq bağırsaq xoralarının cərrahiyyəsi.** «Azad İslam Universiteti elmlər dərgisi», Tehran, 1992.

60. Mədənin xoşxassəli şişləri və eozinofil qranulomasi. «Ülüm-pezeşki», Tehran, 1994.
61. Ürək cərrahiyyəsində son dəyişikliklər. Tehran, 1994.
62. İranda və dünyada ürək cərrahlığı. «Ülüm-pezeşki», Tehran, 1995.
63. Ektopik Goiters (yerində olmayan zoblar). «Ülüm-pezeşki», Tehran, 1997.
64. 38-ci millətlərarası tibb tarixi konqresi. «Varlıq», 126–3, Tehran, 2002.

II. Türk dili, ədəbiyyatı, tarixi və sosial mövzulu əsərləri

Kitablar

1. Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış (1-ci cild). Tehran, 1980.
2. Müqayisətül-lügəteyn. Tehran, 1984 (farsca).
3. Türk dili və ləhcələrinin tarixinə bir baxış. Tehran, 1987 (farsca).
4. Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış. Tehran, 1987.
5. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Tehran, 1988.
6. İki dilin müqayisəsi. Bakı, 1989 (farscadan tərcümə).
7. Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış (2-ci cild). Tehran, 1990.
8. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı. Bakı, 1990.
9. Azərbaycan ədəbiyyatına bir baxış. Bakı, 1993.
10. Türklərin tarix və mədəniyyətinə bir baxış. Bakı, 1993.

Məqalələr*

11. Vətən və İslam iranlılığının əsasları. «Ettelaat», Tehran, Mart 1978 (farsca).
12. Azəri türkcəsinin tarixinə bir baxış. «Varlıq», 1979.
13. İran İslam Cümhuriyyətində milliyyətin əsasları (Vətən və İslam) (farsca). «Varlıq», 1979, No:5.
14. İslam mədəniyyətinin Qərb mədəniyyətinə təsiri (farsca). «Varlıq», 1979, No: 10.
15. İslam, İnsan «Sartr» və şəriəti (farsca). «Ettelaat», Tehran, aprel, 1979.
16. Qərb kultürünü gözü bağlı qəbul etmək olmaz (farsca). «Bamdad» qəzeti, Tehran, fevral, 1979.

* Burada və sonrakı bölmələrdə, sonda hansı dildə olduğu göstərilməyən məqalələr Azərbaycan türkcəsində, Türkiyədə çıxan məqalələr isə Türkiyə türkcəsindədir.

17. Əflatun əxlaqiyyatı və nə etmək gərək biliyi. «Ettelaat», may, 1979.
18. Təbrizdə Azərbaycan şair və yazıçılar toplantısında. «Varlıq», 1980, № 6.
19. Yeganə Səfər. Prof. Rüstəm Əliyevin məqaləsinə müqəddimədir. «Varlıq», 1980, № 8.
20. Həzrəti Əlinin öyüdləri, (ərəbcədən tərcümə). «Varlıq», 1980, № 6.
21. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı (məqalələr silsiləsi – 12 məqalə). «Varlıq», 1981.
22. Azərbaycanın tanınmamış böyük şairi Mürtəza Quluxan Zəfər. «Varlıq», 1981.
23. Dədə Qorqud kitabı – Ölməz söz xəzinəmizdən incilər. «Varlıq», 1981, № 4.
24. XIV əsr Azərbaycanın böyük şairi Qazi Zərir haqqında bir neçə söz. «Varlıq», 1981, № 9.
25. Nəsir Bakuidən bir müxəmməs. «Varlıq», 1981, № 11, 12.
26. Könül dərdi – Hamiddən ön söz. «Varlıq», 1981, № 11, 12.
27. İzah («Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış» kitabına dair). «Varlıq», 1982, № 1.
28. «Türk dili və ləhcələrinin tarixi» kitabından bir bölmə: Azərbaycan türkcəsinin adı və mövqeyi haqqında (farsca). «Varlıq», 1982, № 3–4.
29. Türk dili və ləhcələrinin tarixi (farsca). «Varlıq», 1982, № 9–10.
30. Türkmən dili və ədəbiyyatının tarixi haqqında bir neçə söz. «Varlıq», 1982, № 11–12 (farsca).
31. İslamda və başqa məktəblərdə əxlaqiyyatının əsasları. «Varlıq», 1982, № 11–12 (farsca).
32. Boğuntulu Pəhləvi dövründə Azərbaycan dili və ədəbiyyatının geriləməsi və islami inqilabdan sonra onun yenidən çiçəklənməsi (İndiana Universiteti – Birinci türk araşdırmaları beynəlxalq konfransındakı məruzə) (ingiliscə). 1982.
33. Azərbaycan ədəbiyyat tarixinə bir baxış (məqalələr silsiləsi–38 məqalə). «Varlıq», 1983.
34. Mömin və etiqadlı şair Məmməd Akif (farsca). «Varlıq», 1983, № 1–2.

35. Yunus Əmrə mütəsəvvif, xəlqi Türkiyə şairi (farsca). «Varlıq», 1983, № 5–6.
36. Əski türk şeirində vəzn, şəkil və qafiyyə. «Varlıq», 1983, № 7–8.
37. Oğuzlar (farsca). «Varlıq», 1983.
38. «Qutadğu bilik» və ya səadət elmi (farsca). «Varlıq», 1983, № 9–10.
39. Mahmud Qaşqarının «Divanu lüğatit-türk»ü (farsca). «Varlıq», 1983, № 11–12.
40. Həzrəti Məhəmmədin öyüdləri (ərəbcədən tərcümə). «Varlıq», 1983.
41. Nəsimidən rübailər (farsca). «Varlıq», 1984, № 9–10 .
42. Məhəmməd Əmani. «Varlıq», 1984, № 11–12.
43. Nəvai. «Varlıq», 1985, № 1–2.
44. Ədəbiyyat bizim dövrümüzdə (farsca). «Varlıq», 1985, № 5–6 .
45. XX əsrdə Güney Azərbaycan ədəbiyyatı. «Varlıq», 1985, № 9–12.
46. XX əsrdə Azərbaycan ədəbiyyatı. (Birinci millətlərarası türko-
loji kongresi). İstanbul, iyul, 1985.
47. Ağqoyunlular. «Varlıq», 1986, № 1–2.
48. Əski türk kitabələri. «Varlıq», 1986, № 3–5.
49. İslam dövrü türk ədəbiyyatı (3 məqalə). «Varlıq», 1986.
50. Türk dilinin qısa tarixi. (Təbriz Universitetində qurulan «Azər-
baycan-türk dilinin tədqiqi» seminarında oxunan məruzə) (farsca). Təb-
riz, 1987.
51. Azərbaycan türkcəsinin tarixi. «Varlıq», 1987, № 2.
52. Füzulinin dili. (1-2), «Varlıq», 1987, № 3–4.
53. Füzulinin ədəbi şəxsiyyəti. «Varlıq», 1987, № 5.
54. Təbriz Universitetində Azərbaycan-türk dilinin tarixi haqqında
Dr. Cavad Heyətin çıxışı (farsca). «Ettelaat», iyun, 1987.
55. Füzulinin ədəbi təsiri və təəssürü. «Varlıq» 1988, № 1.
56. Ustad Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar. «Varlıq», 1988, № 3.
57. Xələc türkcəsi (farsca). «Varlıq», 1988, № 4.
58. Xorasan türkcəsi (farsca). «Varlıq», 1988, № 5.
59. Ləhçə və dil (farsca). «Şərqi Azərbaycan ostanının coğrafiyası»
(dərs kitabı). 1988.
60. Şəhriyar. «Türk dili». Türkiyə, 1988, № 442.

61. «**Oğuznamə**» Məcməol-əmsal- Məhəmməd Əli. «Türk kultürü» dərgisi. Türkiyə, 1988, № 307.
62. «**Oğuznamə**»yə oğuz atalar sözü və məsəlləri. «Varlıq», 1989, № 1.
63. **Təbriz ləhcəsi haqqında.** (Dr. M.Məmmədovla birlikdə), «Varlıq», 1989, №: 1.
64. **Cahanşah Qaraqoyunlu və şeirləri.** «Varlıq», 1989, № 2.
65. **Məhəbbətnameyi Xarəzmi.** «Varlıq», 1989, № 2.
66. **Bakı səfəri.** «Varlıq», 1989, № 3.
67. **Şimali Azərbaycanda keçən qanlı hadisələr və qırğınlar.** «Varlıq», 1989, № 4.
68. **Füzulinin söz dağarcığı** (VI Millətlərarası türkoloji konqresində oxunan məruzə). «Türk kultürü araşdırmaları» dərgisi. Türkiyə, 1989, № 2.
69. **Quzey Azərbaycanda keçən qanlı hadisələr və qırğınlar.** «Xəzər», avqust, Bakı, 1990.
70. **Bakı səfəri.** «Türk yurdu». Türkiyə, aprel, 1990.
71. **İranlılıq və etnik dillər** (farsca). «Keyhani havayi» qəzeti, Tehran, avqust, 1990.
72. **İslam mədəniyyətinin Qərb mədəniyyətinin inkişafına təsiri.** «Varlıq», 1990, № 1.
73. **İranlılıq və etnik dillər.** «Varlıq», 1990, № 2.
74. **Bakıdan gələn əziz qonaqlar.** «Varlıq», 1990, № 1.
75. **Sovet Azərbaycanında əlifba məsələsi.** «Varlıq», 1990: № 2.
76. **Ankarada türk dili qurultayı.** «Varlıq», 1990, № 3.
77. **Alim qardaşım albay (polkovnik) d-r Mürtəza Heyətin yaşında** (farsca). «Varlıq» 1990, № 3.
78. **Məmməd Əmin Rəsulzadə.** «Varlıq», 1990, № 4.
79. **Müasir şeirin Hafizi.** «Karvan» jurnalı, Bakı, sentyabr, 1990.
80. **İslam mədəniyyətinin Qərb mədəniyyətinə təsiri.** «Mədəniyyət», Bakı, mart, 1990.
81. **Məmməd Əmin Rəsulzadə** (iki hissədə). «Ədəbiyyat qəzeti», Bakı, iyul–avqust, 1991.
82. **Sovet Azərbaycanında əlifba məsələsi.** «Keyhani havayi», 1990, № 191.
83. **Pantürkizm–etibarsız ideal** (farsca). «Furuği Azadi», Təbriz, 1991.
84. **«Xəmsə»də türkcə sözlər** (iki hissə). «Ədəbiyyat qəzeti», Bakı, iyul–avqust, 1991.

85. **Türklərdə əlifba məsələsi.** «Ədəbiyyat qəzeti», Mart, 1991.
86. **Tehrandan məktub.** («Dalga»nın ilk sayına), «Dalga» qəzeti, fevral, 1991.
87. **Həkim Nizaminin əsərlərində türkcə sözlər, məfhumlar və atalar sözləri** (farsca). «Varlıq», 1991, № 1.
88. **Quran və islam.** «Varlıq», 1991, № 1–3.
89. **Fəzilət günəşinin batışı, D-r. Qulamhüseyn Sədiqinin vəfatı** (farsca). «Varlıq», 1991, № 1.
90. **Yunus Əmrə – mütəsəvvif türk şairi** (farsca). «Varlıq», 1991, № 2.
91. **Yeni tapıntı: Baltazar Sparunfeld-məcmuəsi.** «Varlıq», 1991, № 2.
92. **Azərbaycanın Baş nazirinə «Varlıq»ın teleqramı.** «Varlıq», 1991, № 3 (farsca).
93. **Türk dilinin tarixi** (farsca). «Varlıq», 1991, № 4.
94. **«Qutadğu bilik»də Quran və hədisin təsiri.** (Yazan: Məmməd Qoca, köçürüb təlxis edən: d-r. Cavad Heyət), «Varlıq», 1991, № 4.
95. **Məmməd Əmin Rəsulzadə.** «Milli kultür» dərgisi, Türkiyə, 1991, № 87.
96. **Gəncəvi Nizaminin «Xəmsə»sində türkcə sözlər, məfhumlar və ata sözləri.** «Milli kultür», Türkiyə, 1991, № 90.
97. **Həkim Nizaminin əsərlərində türkcə sözlər, məfhumlar və atalar sözləri** (farsca). «Furuği-azadi», Təbriz, 1991.
98. **Quran və islam (üç hissədə).** «Ədəbiyyat qəzeti», sentyabr 1991, yanvar 1992, iyul 1992.
99. **«Varlıq» on dörd yaşında.** «Varlıq», 1992, № 1.
100. **Qarabağ faciəsi.** «Varlıq», 1992, № 1.
101. **Almas İldırım və şeirlər məcmuəsi.** «Varlıq», 1992, № 2.
102. **Çağdaş ədəbi azəri dili kitabı** (farsca). «Varlıq», 1992, № 2.
103. **Fəxri doktora.** «Varlıq», 1992, № 2.
104. **Günün sözü** (farsca). «Varlıq», 1992, № 3.
105. **Nizami Gəncəvinin 850 illiyi.** «Varlıq», 1992, № 3.
106. **Tehranda və Təbrizdə ustad Şəhriyarı ağırlama qurultayı.** «Varlıq», 1992, №: 3.
107. **Ankarada millətlərarası türk dili qurultayı.** «Varlıq», 1992, № 3.
108. **Azərbaycanın türkləşməsi və azəri türkcəsinin təşəkkülü.** «Varlıq», 1992, № 4.
109. **Füzulinin ədəbi şəxsiyyəti.** «Dirilik», Amerika, 1992, № 1.

110. Əski türk ədəbiyyatı. «Azərbaycan ədəbiyyat tarixi», Bakı, 1992.
111. Açıqlama («Mahmud Qəznəvinin siyasi həyatı və şəxsiyyəti haqqında» adlı məqaləyə izahat) (farsca). Ədəbiyyat fakültəsinin nəşriyyəsi, Təbriz, 1992, № 1–2.
112. Ön söz (Almas İldırımın seçilmiş şeirlər kitabına). Tehran, 1992.
113. Gəncəli Nizaminin «Xəmsə»sində türkcə sözlər, məfhumlar və atalar sözü. «Milli kültür», Türkiyə, 1992.
114. Ön söz («Qanlı sənələr» kitabında). Tehran, 1993.
115. Azərbaycanın adı və sərhədləri (farsca). «Omide Zəncan» qəzeti, Zəncan, 1993, № 22.
116. Həqiqət və vətəndaşlıq nəğməkarı Məmməd Araz. «Qardaş ədəbiyyatlar» dərgisi, Türkiyə, kəsir, 1993.
117. Sunqur türkcəsi. «Varlıq», 1993, № 1.
118. Şəhriyar kongresi Bakıda. «Varlıq», 1993, № 1.
119. Əbülqasım Nəbatı. «Varlıq», 1993, № 2.
120. Məmməd Arazın 60 illiyi. «Varlıq», 1993, № 3.
121. Azərbaycanın adı və sərhədləri. «Varlıq», 1993, № 3.
122. Xələc türkləri (almanca). «Central asiatic journal», Almaniya, 1993, № 1-2.
123. Dədə Qorqud dastanları nə vaxt və harada yarandı? «Varlıq», 1993, № 4.
124. «Ğəranig» nağılı və onun tarixi əhəmiyyəti (farsca). (Yazan: d-r. S.Şimşək, Tərcümə edən: d-r. Cavad Heyət və İ.Hadi), «Varlıq», 1994, № 1.
125. D-r. Cavad Heyətdən Cümhur rəisi Süleyman Dəmirələ məktub. «Varlıq», 1994, № 1.
126. Prof. Rüstəm Əliyevin yasında. «Varlıq», 1994, № 1.
127. «Qeyrət» qəzeti və Borçalılı qardaşlara təbrik. «Varlıq», 1994, № 1.
128. Ankarada «İran kültür-sənət-xəbər bülleteni». «Varlıq», 1994, № 1.
129. Füzulinin dili və söz xəzinəsi barədə. «Varlıq», 1994, № 2.
130. Füzulinin ədəbi şəxsiyyəti. «Varlıq», 1994, № 3.
131. Azərbaycanın adı və sınırları. «Avrasiya etüdləri» dərgisi, Türkiyə, 1994.
132. Azərbaycanın adı və sınırları (ingiliscə). «Eurasian Studies» dərgisi, Türkiyə, 1994.

133. **Təbrik edirik (Borçalıda «Qeyrət» qəzetinin nəşri münasibətiylə).** «Qeyrət», Borçalı, aprel–may, 1994.
134. **Şəhriyar çağımızın Hafizidir.** «Kültür-sənət», Türkiyə, mart, 1994.
135. **Azərbaycanın adı və hüduqları.** «Ədəbiyyat qəzeti», fevral, 1994.
136. **Ya rəbb bu qaranlıq gecənin yokmu sabahı? Nur istiyörüz sən bizə yangın veriyorsun (Türkiyə cümhur başkanı Süleyman Dəmirələ məktub).** «Azərbaycan türk kultürü», Türkiyə, avqust, 1994.
137. **Türkiyə cümhur başkanı Süleyman Dəmirəldən d-r. Cavad Heyətin yardım istəməsi.** «Omidi Zəncan», iyul, 1994.
138. **Göz yaşları ilə yazılan məktub.** «İslam», Bakı, yanvar, 1994.
139. **Xorasan türkcəsi.** «Türk dünyası», Türkiyə, 1994, № 5.
140. **Azərbaycanın adı və sınırları.** «Çağdaş Azərbaycan», Türkiyə, 1994, № 4–6.
141. **Azəri ədəbiyyatı.** «İslam ensiklopediyası», Türkiyə, 1994.
142. **Azərbaycan türkcəsi ədəbi dili (farsca).** «Ərk», Təbriz 1994, № 193–194.
143. **Xorasan türkcəsi.** «Türkologiya» jurnalı, Bakı, 1994, № 1.
144. **Həqiqət və vətəndaşlıq nəğməkarı.** «Məmməd Araz-60»: «Millilik və bəşərlik kitabı», Bakı, 1994.
145. **Füzulinin ədəbi şəxsiyyəti.** «Füzulini anma» mərasiminin seçilmiş məqalələri, Kərəc, 1994.
146. **Füzulinin ədəbi şəxsiyyəti.** «Varlıq», 1994, № 3.
147. **Çağdaş Azərbaycan.** «Varlıq», 1994, № 3.
148. **Ustad Həmid Nitiqdən təclil.** «Varlıq», 1994, № 3.
149. **Yanlışı bir iddia.** «Varlıq», 1994, № 3.
150. **Azərbaycanın adı və sərhədləri.** «Reform», Amerika, mart 1995.
151. **İranda Novruz.** Türkiyədə birinci beynəlxalq Novruz simpoziumu, 1995.
152. **Yeni tapıntı: Dilimizin XVII əsrə aid əlyazması.** «Günay», Bakı, 1995, № 41.
153. **Novruz bayramı İranda.** «Varlıq», 1995, № 95–4.
154. **Füzulinin ədəbi təsir və təəssürü (Füzuliyə təsir edən şairlər).** «Varlıq», 1995, № 96–1.
155. **«Aşına» dərgisi, ortağ mədəniyyət mirasının axtarışında.** «Varlıq», 1995, № 96–1.

156. Fars (İranda əyalət və əskidən bəri burada yaşayan bir qövmlər). İslam Ensiklopediyası, cild 12, İstanbul, 1995.
157. Yunus Əmrəyə ümumi bir baxış. «Varlıq», 1995, № 98–3.
158. 70 illik yubiley mərasimində d-r. Cavad Heyətin təşəkkür nitqi. «Varlıq», 1995, № 98-3.
159. Müqəddimə yerinə. «Hər rəngdən», Təbriz 1996.
160. Yeni dilçilik və dilimizə tətbiqi məsələsi. «Varlıq», 1996, № 100–1.
161. Əsrimizin Şeyx Şamili Cövhər Dudaev. «Varlıq», 1996, № 100–1.
162. Yeni dilçilik (2). «Varlıq», 1996, № 101–2.
163. Yeni dilçilik (3). «Varlıq», 1996, № 102–3.
164. Naxçıvanda Hüseyn Cavid məqbərəsinin açılış mərasimi. «Varlıq», 1996, № 102–3.
165. Yeni dilçilik (4). «Varlıq», 1997, № 103–4.
166. Türklərin tarixində rənglərin yeri. «Varlıq», 1997, № 105–2.
167. Böyük bir itki (Mənzuri Xamneinin vəfatı münasibətiylə), «Varlıq», 1997, № 103–3.
168. Bakıda beynəlxalq Dədə Qorqud simpoziumu. «Varlıq», 1997, № 106–3.
169. Yeni dilçilik (5). «Varlıq», 1997, № 107–4.
170. Farsca qoruyaq, ancaq İran türk və ərəblərin dilini tapdala-mayaq. «Varlıq», 1998, № 107–4.
171. «Varlıq» 20 yaşında. «Varlıq», 1998, № 108–1.
172. Azərbaycan yazıçı və şairlərinin prezident Hətəmiyə məktubu. «Varlıq», 1998, № 108–1.
173. Saibi Təbrizinin Osmanlı şairlərinə təsiri (farsca). «Varlıq», 1998, № 108–1.
174. Molla Nəsrəddin İranda. «Varlıq», 1998, № 109–2.
175. Azəri və ya Azərbaycanın əski dili (farsca). «Varlıq», 1998, № 109–2.
176. Prof. Qulamhüseyn Bəydilinin ölümü münasibəti ilə. «Varlıq», 1998, № 109–2.
177. Prof. Qulamhüseyn Bəydilinin ölümü münasibəti ilə d-r. Cavad Heyətin mesajı (farsca). «Varlıq», 1998, № 109–2.
178. Dədə Qorqud dastanlarının dilində Türkiyə türkcəsi xüsusiyyətləri. «Varlıq», 1998, № 110–3.

179. **Qaşqarlı Mahmuda görə XI yüzildə Türk Dünyası (1).** «Varlıq», 1999, № 112–1.
180. **Ön söz.** «Türk Dili Dərs Ocağı», Tehran, 1999.
181. **Prof. Həmid Nitqinin matəmində.** «Varlıq», 1999, № 113–2.
182. **Prof. Həmid Nitqinin matəmində (farsca).** «Varlıq», 1999, № 113–2.
183. **Qaşqarlı Mahmuda görə XI yüzildə Türk Dünyası (2).** «Varlıq», 1999, № 114–3.
184. **Yeni dilçilik (6). Uşağın dil öyrənməsi.** «Varlıq», 1999, № 114–3.
185. **Qaşqarlı Mahmuda görə XI yüzildə Türk Dünyası.** «Varlıq», 112–123, Tehran, 1999.
186. **Prof. Həmid Nitqinin matəmində.** «Varlıq», 113–2, Tehran, 1999.
187. **Dillərin yeni təsnifi.** «Varlıq», 2000, № 115–4.
188. **Bu gələn Novruzu iki dəfə qutlayıb, çeşn tutmalıyıq.** «Nevidi-Azərbaycan», Urmiya 2000, № 77–78.
189. **Türk dillərinin yeni təsnifi.** «Varlıq», 115–4, Tehran, 2000.
190. **Həzrəti Əli əhli sünnət qaynaqlarında.** «Varlıq», 116–1, Tehran, 2000.
191. **Nəsrimiz hara gedir.** «Varlıq», 117–2, Tehran, 2000.
192. **Prof. Həmid Məmməd zadənin matəmində.** «Varlıq», 117–2, Tehran, 2000.
193. **Prof. Bernardın ölümü münasibətiylə (farsca).** «Varlıq», 119–4, Tehran, 2001.
194. **Ariya faşizmi və panfarsizmin dönüşü (farsca).** «Varlıq», 119–4, Tehran, 2001.
195. **Yeni türkcənin etimoloji sözlüyü haqqında bir az söz (farsca).** «Varlıq», 119–4, Tehran, 2001.
196. **Uşağın dil açması.** «Varlıq», 120–1, Tehran, 2001.
197. **Dr. Tureç Atabəyinin Azərbaycan kitabına bir düzəlişi və tamamlama (farsca).** «Varlıq», 120–1, Tehran, 2001.
198. **İslamın terrora münasibəti.** «Varlıq», 121–2, Tehran, 2001.
199. **Azəri aydını və milli və qövmü kimlik kitabına düzəlişi (farsca).** «Varlıq», 121–2, 122–3, Tehran, 2001.
200. **Ortoqrafiya mövzusunda.** «Varlıq», 122–3, Tehran, 2001.
201. **Maynz Universitetində türkoloji seminar.** «Varlıq», 122–3, Tehran, 2001.

202. Vilayət Quliyevin tarixdə iz qoyan şəxsiyyətlər kitabı haqqında. «Varlıq», 123–4, Tehran, 2001.
203. Səhənd ilə tanışlığım. «Varlıq», 124–1, Tehran, 2002.
204. Tələt Təkin və Mehmet Ölmezin türk dilləri kitabının açıqlaması. «Varlıq», Tehran, 2002.
205. Böyük insan, görkəmli alim və ədəbiyyatşünas Prof. Yaşar Qarayevin vaxtsız ölümü münasibətiylə. «Varlıq» 126–3, Tehran, 2002.
206. Yeni türk dilləri dövrü (3). «Varlıq», 127–2, Tehran, 2003.

Polemik məqalələri

1. «Fars dili iranlılığın üstün əlaməti» məqaləsi haqqında bir neçə söz. «Varlıq», 1982, № 5, 6 (farsca).
2. «İran və türklər Sasanilər dövründə» kitabı haqqında bir neçə söz. «Varlıq», 1986, № 6, 7, 8.
3. Yenə də məzlum İran. «Neşre-daneş», Tehran, 1987, № 6.
4. «Türk ədəbiyyatı, Azərbaycan bölücülərinin nidası» məqaləsinə cavab (farsca).
5. «Azərbaycan haradır? » məqaləsinə cavab. «Varlıq», 1990, № 3.
6. «Azərbaycan haradır? » məqaləsinə cavab. «Keyhani-havayi», Tehran, yanvar, 1991.
7. «Azərbaycan haradır? » məqaləsinə cavab. «Dirilik», Amerika, 1992, № 1.
8. Azərbaycanın adı haqqında tədqiq – «Dəmir mismar daşa keçməz» və «Azərbaycan» məqalələrinə cavab. «Kəhkəşan», Tehran, 1992, № 18.
9. «Bozqurdun dişi» nifaqın iti qaycısı – «Bozqurdun əfsanəsi» məqaləsinə cavab (farsca). «Keyhani-havayi», Tehran, mart, 1992.
10. «Parlamentin dilçilik haqqındakı qərarı» məqaləsinə cavab. «Bahari-Azərbaycan», Tehran, yanvar, 1992.
11. Gün–sözü (farsca). «Varlıq», 1992, № 3.
12. Gerçəyi söyləmək və ya xəyalə dalmaq. «Mühəndis Bəzərqan və simaların o biri üzü» məqaləsinə cavab. «Keyhani-havayi», sentyabr, 1993.
13. Gerçəyi söyləmək və ya xəyalə dalmaq. «Mühəndis Bəzərqan və simaların o biri üzü» məqaləsinə cavab (farsca). «Varlıq», 1993, № 2.
14. İnkər divarının arxasında, ya hamının gözü önündə– «Həqiqətin parlaq siması tarixi hadisələrin ötəsində» məqaləsinə cavab (farsca). «Keyhani-havayi», Tehran, 1993.

Söhbət və reportajlar

1. İranın yarısı türkçə konuşuyor. «Bayraq», Türkiyə, 1988.
2. Hər şey mədəniyyətdən başlayır. «Ədəbiyyat və incəsənət», sentyabr, 1989.
3. Ankarada Birinci türk dili konqresinin raportu. (d-r. Cavad Heyətlə müsahibə) (farsca). «Keyhan», Tehran, oktyabr, 1990.
4. Əməkdaşlıq orbitində: cərrahların səmərəli əlaqələri. Bakı, fevral, 1990.
5. İranlı türkoloq: hökumət bizə yardımçı olur. «Tərcüman», Türkiyə, 1990.
6. Əlifba haqqında Amerika radiosu ilə müsahibə. «Əbrar», Tehran, yanvar, 1991.
7. Danışır simpozium iştirakçıları. «Ədəbiyyat qəzeti», aprel, 1991.
8. Sözdən işə keçməyimiz mənə çox sevindirdi. «Dalgə», Bakı, aprel, 1991.
9. Ağlımızı hissələrimizə hakim qulaq. «Mədəniyyət», Bakı, iyun, 1991.
10. Erməni təxribatı hər yerdə mövcuddur. «Azərbaycan müəllimi», iyul, 1992.
11. Xalqımızın istiqbalı parlaqdır. «Doğru yol», Bakı, yanvar, 1993.
12. Redaksiyamızın qonağı: Kərbəlaya gedən cıdır. «Ədəbiyyat qəzeti», aprel, 1994.
13. Şəhriyar çağımızın Hafizidir. «Kültür və sənət», Türkiyə, mart, 1944.
14. Şəhriyar bir چراغ idi... «Şəhriyar», Bakı, oktyabr, 1994.
15. Şimalıların ifrat təəssübkeşliyi cənubluların başını ağrıdır. «7 gün», Bakı, dekabr, 1994.
16. Cavad Heyətlə müsahibə. «Varlıq», 1995, № 98–3.
17. Cavad Heyət. «Yunus», Trabzon, 1997, № 17.
18. Cavad Heyətlə özəl müsahibə. «Mübin», Tehran, 1999, № 2.
19. Cavad Heyət Bakıdadır. «Günaydın», 6–7 aprel, 2000.
20. «Kitabi-Dədə Qorqud» dastanı xalqımızın şah əsəridir. «Xalq qəzeti», 2 aprel, 2000.

MÜNDƏRİCAT

Redaktordan	5
Cavad Heyət dünyası (<i>Nizami Xudiyev</i>)	6
Prof. Dr. Cavad Heyətin həyatı və əsərləri (<i>M.Rza Heyət</i>)	18
Doktor Cavad Heyət (<i>İhsan Doğramacı</i>)	30
Doktor Cavad Heyət haqqında dost sözü (<i>Elçin</i>)	31
İran–Türkiyə və Namık Kemal Zeybek	34
Cavad Heyətin varlığı (<i>Anar</i>)	36
Məsləki cərrahlıq, eşqi ədəbiyyat olan alim (<i>Misir Mərdanov</i>)	38
Vətənpərvər alim və ictimai xadim (<i>Bəkir Nəbiyev</i>)	43
Cavad Heyət qeyrət mülkünün sultanıdır (<i>Tofiq Hacıyev</i>)	48
Yüksək amallı şəxsiyyət (<i>Əli İnsanov</i>)	56
Mənəviyyat və mədəniyyətin Cavad Heyət zirvəsi (<i>Nurəddin Rzayev</i>)	61
Ensiklopedik zəka sahibi (<i>Sabir Rüstəmxanlı</i>)	72
Bıçaq və qələmin vəhdəti yaxud prof. Dr. Cavad Heyət zirvəsi (<i>Hüseyn Əhmədov</i>)	78
Dünya beşgünlük deyil (<i>Elşad Abdullayev</i>)	83
Vətən sənə oğul deyib (<i>Bəhrux Axundov</i>)	87
Doktor Cavad Heyət Azərbaycan tarixinin keşiyində (<i>Eynulla Mədətli</i>)	100
Günbatan fikirli, gündoğan duyğulu bir sima (<i>Səlahəddin Xəlilov</i>)	107
25 yaşında bir məktəb: Varlıq (<i>Əlirza Ərdəbili</i>)	110
Varlığımızı yaşadan varlıq (<i>Həsən Cəfərzadə</i>)	118
Biz onunla qürur duyuruq (<i>Məral Heyət</i>)	123
Dr. Cavad Heyət fenomeni (<i>İbrahim Rəfraf</i>)	125
Təbriklər	127

**CAVAD HEYƏTƏ VƏ «VARLIQ» DƏRGİSİNƏ
HƏSR OLUNMUŞ ŞEİRLƏR**

Azadlıq quşu «Varlıq» (<i>Məhəmməd Hüseyn Şəhriyar</i>)	134
---	-----

Bıçaq-qələm (<i>Bəxtiyar Vahabzadə</i>)	134
Cavad Heyət körpüsü (<i>Zəlimxan Yaqub</i>)	136
Gətirin (<i>Nəriman Həsənzadə</i>)	137
Prof. Əkbər Hüseynov	138
Sən elə əvvəlki Cavad Heyətsən (<i>Dr. Əlövsət Mirzəyev</i>)	139
Böyük şəxsiyyətsən türk dünyasına (<i>Əjdər Qiyaslı</i>)	140
Dr. Cavad Heyətin əsərlərinin bibliografiyası	144

Bədii və texniki redaktoru *Abdulla Ələkbərov*
Kompyuterçi dizayner *Arif Həsənov*
Korrektorları *Xatirə Sadıqova, Zülfüyyə Rzayeva*

Çapa imzalanmış 16.05.2005. Kağız formatı 60x84¹/₁₆.
Fiziki çap vərəqi 10,0+3,0 yap. şəkil. Tirajı 400. Sifariş 21.
Qiyməti müqavilə ilə.

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin
«Təhsil» nəşriyyatı
Bakı, 370073, Şəhriyar küçəsi 6.

TƏHSİL